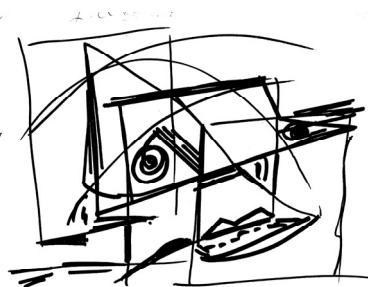

Mahirə ABDULLA

Qeyb

Köhnə roman

“ADİLOĞLU”
Bakı – 2010

QEYB

Redaktor: *NİHALƏ*

Mahirə Abdulla. «QEYB». roman.
«ADİLOĞLU» nəşriyyatı. 2010. 200 səh.

“Qeyb” romanı Mahirə Abdullanın “Ürəkkeçmə”, “Erməni kölgəsi”, “Əvvəl Axır”, “Ağılı qadının intiharı” nəşr əsərlərindən və “Qarabağsız şeirlər” kitabından sonra Qarabağ faciesinin en dərin şüuraltı qatlarına həsr edilmiş yeni fəlsəfi-psixoloji romanıdır.

Əsərdə qana harislik, qanıçənlilik, yırtıcı xisləti, amansızlıq kimi vəhşi instinctlərin erməni xalqının xisləti olduğu real səhnələrlə göstərilmişdir.

Kitabın üz qabığındakı və içindəki rəsmi Məhirə Abdullanındır.

www.mahiraabdulla.com
mahiraabdulla@rambler.ru

4722110018 qrifli nəşr
121 – 2010

© M. Abdulla 2010
© «ADİLOĞLU» 2010

Bu əsər düzünə və tərsinə yazılmış

9 hadisədən ibarətdir

1. *QIFILBƏND*

Yuz ilin başında QanlıBıçaq tərəf qan-qan
deyirdi
erməni rusun ətəyində yal yeyirdi.
Qarşidurma başlamışdı...
Qarşını qarət edən Qaranlıq qarınca kimi
qarınlamışdı.
Günəş papağın günlüğünü döndərib Yerin
kölgəsinə çekilmişdi
Qarşı qısqı çekirdi
qaramat qara camaatı basmışdı
gürz qismətini boğazından asmışdı
qahmar duranı
qınından sıyrılıb qayıdanı yoxdu.
Bölükler tamlaşır
tamlar bölünürdü.

Səhnəarxası Səhnədən real görünürdü.

*Bulud zirvəylə qolboyundu
dünya işi oyundu
mindiyin boyundu
quylandıqın quyudu
qürrələndin, qandalladı
üzünə güldün, soyundu.*

Ayla Günəş gündüz səmasına şərīkliyilər. İki göy çırağı şüuraltına nüfuz edib qıcıqlandırır, qıcqırındırı.

Qoltuqaltı Yer dağını-daşını, dənizini-dəryasını, dibini-dirəyini üzünə tutub qızmar başını ayazdırdı. Hisslər, duygular, əsəblər tarıma çəkilmişdi. Zülmətin çəngində-çəngəlində bala-calasan insan kublar öz içlerinə çəkilib röya gir-dabında qeyb olurdular. Qeyb olurdular, heyhat bəzəkli “Matryoşa Ertəsigün” hüzura gələndə hər şey unudulacaqdı.

Dünən dünəndə qalmırdı, içlərini açıb-tökəcək, dartıb-dartışdıracaq, çeynəyib-didəcəkdilər, hər kəs ağızında rəngbərəng yamaq, ciy loxma yenidən gecəyə qərq olacaqdi, Qaranlığın dar boğazından, dünya malından, həyatlarından sıvirilib keçəcəkdi. Lüt-üryan, anadan doğulduğu

qismdə. Ortada unudulan qəsdən dolaşdırılmış yumaq gecə olaylarıydı, təkdənbir kiminsə beyni qurduxub nəsə yapırdı, hətta sətiraltıarda, söz-arasılarda, atmacalarda, irişmələrdə, gənəşmələrdə, sarı simdə gəzişmələrdə, “ardı varlarda” fasilə edib həmin yuxunu yozmağa cəhd, cəsarət edirdilər.

Belə bulaşış səhərdə Ahu yuxudan gec ayılmışdı, sübhədək səksəkəli yatmışdı, başı qaz tükündən olan mavi naxışlı yastiğə kənd sovetinin köhnə möhürü kimi yapmışdı, gözlərini ovuştursa da, beynindəki xaşıl duman ayazımırdı.

*YUXU. Hava xəfəydi. Şaqqıltı eşidildi,
Məsmənin qoca iti mərəkdə su, dən üçün
həyətə çıxan anaş toyuğun yumurtalarını
yeyirdi. Yumurtaların içindəki ətcəbalalar ac
heyvanın çürük dişləri arasında xircildayırdı.
Maşanı itə tulladı, dəysə də it tərpənmədi.
Əlinə keçənlərlə vururdu, heyvanın kürəyi
daşa dönürdü, tökülmüş dişlərinin yerinə
iskənələr çıxırdı, açıq cəhəngindən qanlı
köpük daşlanırdı.*

*Qəflətən üstünə atılıb bətnini yırtmağa
başladı. Qişqırmaq istədi, səsi çıxmadi.
Qara ilanlar bir-birlərinə sarlaşışb qıvrılırlılar.
Qarın-qartası yuyulmaqla, sürtülməklə
ağarmayan qara qazanın dibi kimi parıldayırdı.
Ağzıqanlı Qancıq qanqallıqda iki küçüyü
əmizdirirdi.*

Bəlkə mərəyə it girib?

Məsmə itə yal vermədiyindən yazıq heyvan bütün günü küllüklerdə sülənir, ac olanda qonum-qonşunun toyuq-cüçəsini çalıb aparırdı. Qonşular dözürdülər, itə dəymək Məsməyə ilişməkdi, heç kim qarının qarğış-bəddəvasına tuş olmaq istəmirdi.

Kült düşmüş anaş toyuq darabanın yanındaki bedana tut ağacının dibində səylə eşələnirdi pəpirtdəyini doldursun, yanğışını söndürsün, ədəb-ərkanlı xanım kimi yumurtalarını batırmayıb, ev sahiblərinin tolamazlarına tuş gəlməmək şərtilə təbii ehtiyacını həyatın tən ortasında yerinə yetirsin, bütün haqq-hesablardan sonra həmişəki kimi qırmızı döşünü şəstlə qabağa verib ona alt-dan-altdan göz qoyanları xoruzun, tez-tez qa-

nadlarını çırpıb qaydaya salan, hər züyə qaçan, yorulmadan dimdikləşən, tay-tuşlarının üstünə xoruzlanan köntöy beçələrin, hələlik çığır-bağırla beçələrin aramsız həmlələrini dəf etməyə müvəffəq olan lüməquyruq fərələrin yanından şəstlə ötüb vəzifə borcunun icrasına qayıtsın.

Bu səyin bahasına hərdən belinin tükləri qopub havada uçurdu. Artırmanın altında kölgələnən Alabaş burnunu yerə dirəyib sayiq gecə keşiyindən sonra şirin-şirin yatdığını nümayiş etdirse də, anaş toyuğu maritlamışdı, qırxbuğumun altından çıxan qırxayağı da nəzərdən qaçırmırkı yaxın gələndə vaxtında aralansın. Artıq neşterinin dadını görüb unutmamışdı, bu qart toyuğun etinasızlığı, naz-qəmzəsi həyətin ağasını qıcıqlandırırdı, sahibələri görməsəydi, üstünə atılıb bağırbadaş edərdi. Bir dəfə Ahunu belə ürəkqopmaca etmişdi, həmin gün cəsarətinə görə layiqli payını alıb yalsız qalmışdı. Ahu köksünü ötürdü, həmişəki həyətdi, hər daşını, qumunu əzber bilirdi, Aslandan sonra həyat bunu ora, onu bura qoymaqdı, deməli, yuxu görüb, özünü yuxuluğu vuran Alabaşın daxili gərginliyi içini qaynatdı, sanki toyuğu itin çəngində görüb rahat

QEYB

olacaqdı, qəlbindəki ağırlığı toyuğun haram olub bıçağa gəlməməsiylə yatıracaqdı.

Tükəz qapı-bacanı sulayıb süpürdü, indi mərəyi çalğılayır, quru kərtmələri hasarın dibinə toplayır, düşünürdü nədənsə illacım yoxdur, sonra daşıyaram, elə bil canımı çəkib boğazım-dan çıxardırlar, yəqin quluncum var, gərək axşam qızı banka saldırırm. Bu da anası Səfurə ki-mi əli kütdür, keçən dəfə belimi yandırdı, düz bir ay sağalmadı. Gərək Suqrənı çağırırm, o da çə-nəsinin altına salmağa adam axtarır. Nə isə, axşama bir axşamlıq var, bankalanmaq arzusun-dan vaz keçdi. Ahunun rəngi-rufu gözünə yaxşı dəymədi, qız için-için üzülür, bir danışa, yüngül-ləşə, yəqin fağır dərdimin üstünə dərd qoymaq istəmir. Allah erməninin tifağını dağıtsın.

Çalğını darabaya söykəyib qəddini düzəltdi, üzünü Armudlu Pirinə tərəf çevirdi, deyilənə görə ermənilər gecəynən oradakı tək qəbri qazıb xeyli qızıl aparmışdılar. O vaxtdan Pirdən dilənən ar-zu-diləyin heç biri həyata kecmirdi.

— Ay xala, yuxumu qarışdırılmışam, gördüm it qarnımı yırtır.

—Xeyir olsun, xeyir olsun, bir hovur dincliyimiz yoxdur. Neçə gündür eynin açılmışır, siz cavanların yatımı yoxdur, qədimdən bəd yuxunu axar suya danışardılar, evdən nəzir-niyaz çıxarardılar.

— Soğan dişləyib pəncərədən bagçaya tolaz-ladım.

— Mağıl ağlına gəlib, yaxşı etmişən, yuxunun acısını aparar. Sübhün gözü açılandan ac bire-bitdən kimi ötürsən, ikicanlısan, bir əlin ağızında olsun, gərək indiyədək iki-üç övnə yeyəydin. Elə əfsəl işimiz yoxdur, obaşdan bir-iki loxma çörək ye, üreyində qut olsun.

Qaynanasının qayğısı Ahunun ürəyini oxşadı, acından ürəyi çəkilirdi. Toy günü hamilə qalmamışdı, bir ay sonra Aslan ehtiyatda olan zabit kimi orduya çağrıldı, iki aydan sonra üç günlüyə ailəsinə baş çəkməyə izin verdilər, anası onu qaymağa-quymağa tutdu, bordağə qoyduğu quzunu kəsdi, kabab qoxusu məhəlləni basdı. Uşağa qaldığı günü də bilirdi, o gecə bədirlənmiş ay inadla açıq pəncərədən içəri soxulurdu, başı əmmaməli ağacların dərviş dövrəsinin piçiltisini gecəquşunun zil fəryadı doğrayırdı. Tükəz qəməltini, şışləri, baltanı, yabani, dirmiği, kərəntini,

orağı, beli, toxanı, əl altında olan kəsən, vuran, nə varsa, hamısını əl damına yiğirdi, Ahu qazanları, qab-qasığı içəri daşıyırıldı. Bu tiqqıltılar, xışılıtlar, xırıltılar, çıqqıltılar top-tüfəng gururlusuna adətkerdə Aslanın başına düşürdü, yataqda uza-nıb nəfəsini çekmədən Ahunu gözləməkdən, yan olmasın, qacıyıb sal daşa dönmişdə, arvadı üçün darıxmışdı. Ahu yır-yığışda qaynanasına əl atsa da, eləcə dümələnirdi, kömək olunası bir şey qalmamışd. Qaynanayla gəlinin arası açıq deyildi, həmişə pərdə-palazlı dolanmışdır, Tükəzin əlində əlacı olsayıdı, Ahunu itələyib içəri salardı. Ahunun ilk gündən uşağa qalmamasını ürəyinə salırdı; kənd yerində bu məsələ ilk zifaf gecəsində həllini tapırdı, illərlə toy gününü göz-leyən gənclər xeyallarına qovuşurdular, şəhərin küçələrində, meydanlarında, barlarında, kafelərində, yarmarkalarında, bazarlarında, piştaxtalara rın arasında, altında gözlərinin qurdalarını öldürüb toy günü məettəl qalanların anaları, xalaları, bibiləri mollalara üz tuturdular bağlılığı ləğv etsinlər, üçgünlüyü, gəlinin üzəçixdısına gələnlərin qarşısına dəlil-sübut qoysunlar, üzüqara qalmasınlar. “Bizdə qısırlıq yoxdur, arvadlarımız tez hamilə

qalırlar, bunların hər şəraiti, ayrı otaqları var, niyə uşaqları olmasın?” Üzə vurmurdu, guya özü uşaq istəmir, Allah ermənilərin tifağını dağıtsın, ərinə həsrət qalıb.

- Ay bala, gecdir, get yat.
- Baş üstə, xala.
- Çər dəymış inek dünəndən örüşdə qalıb, gərək molla Qayıma qurd ağızı bağlatdırıydım.
- Minaya düşə bilər, odur, üç gün əvvəl Zahirgilin ağ düyəsinin bir tikəsi ələ gəlmədi. Mina camaatı qarabağır edib.

Gəlinin xeyrə danışmaması qadını açmasa da, üzə vurmadı, səhərdən darıxdığını, ürəyində dağı dərəyə, dərəni dağa daşlığındı dilə gətirmədi. Ziyarət dağından uçurlanan duru duman qat-qat cuna tumanını çırmalayıb işığı qamçılıyır, qayçılıyır, çölü-düzü dalayıb, payızın nəfəsini alan ot-ələfi darayıb, yala-yamacı, yola-rizə süpürgə çəkir, yön-yörəni qəsb edib qananın qanını qaraldırdı. Ahu bu tozanağın, dumanın kələ-kötür əndamını gördü, nəhəng canlı tutduqlarını ağuşuna basmalayıb, sıxıb suyunu çıxarırdı. Öpdüyü yerlərdə dodaqlarının nəmi, izi qalırdı. Coxdan bu öpüşə tamsınan qamçı qovaqlar, sel-

ləmə soyüdlər, pardaxlı palıdlar, darbalaq dağ-dağanlar, sarı süpürgə otları, kilkəbaş ardıclar, adamı cırmaqlamamış buraxmayan əlləm-qəlləm həmərsinlər, çinçinə tumanlı çinarlar, günəş işığından güc alıb göyərən nə varsa, hamısı ləm düşmüştü.

Ara qarışanda gözü döyükən Ay fürsəti fövtə verməyib günü kimi onunla ərinin arasına girirdi. Özü içəri girməyə utanırdı, qaynanası deyər abırsızdır, ərinin yanına tələsir. Ürəyi əsə-əsə gözlədiyini arvad təxmin edirdi, axırda dözmədi, dedi mən getdim yatmağa, dəhlizin işığını söndürmə, bayıra çıxan olar. Ahu otağa girəndə Aslanın gözləri işıqlandı, tez yanı üstə döndü. Üç ayda bir-birlərinə yadırğamışdır, ikisi də utanırdı.

Meydanı boş görən Ay sinəsi dəmirçi köرүyü kimi qızan cavan kişinin eşqinə havalanıb pəncərə boyda olmuşdu, qadına tamarzi Aslanın açıq qollarının arasına soxulur, buludlu göy kimi naxışlı sinəsinə çökməyə, gürz kimi sinəsini döyən cavan ürəyini fəth etməyə tələsirdü. Ahu darıxdı, qadın fəhmiylə birdən anladı niyə Ayi qadın timsalında görülür. Onda bakirə qızların təpkisi, inadı yoxdu, hər gecə kişi qucağından çı-

xan, tünd kişi təriylə acı sıqaret qoxusunun bürkündə yumşalıb qaynana döşəyi kimi yastılanan, köhnə maya kimi qıcqırın fahişə qadınların utanmazlığı vardı.

Yazağzı kürsəyə gələn itlərdən, höyür düyələrdən bu qoxu gələrdi.

Adəmlə Həvvanın, ilk böyük Günahın qoxusuydu.

– Sən Allah, pərdəni çək, andır Ay gözümə girir.

– Sən mənim ayüzlümsən, ceyran gözlümsən.

Ahunun kürkünə yenə birə düşdü.

– Elə bil cəbhədən yox, Soçidən, Kislovodski-dən ezamiyyətdən gəlirsən, yaman həvəslisən.

İlk böyük, cazibədar Günah yaxındı, çox yaxındı, belə məqamlar Aslanın halını çətin pozayıdı.

– Aya baxıram, aya

baxıram ulduzlara.

Bu mahnından ötrü ürəyi gedirdi, indi aylı-ulduzu yanındaydı. Orduda iş-peşələri aya-ulduza baxmaqdı, düşünməkdən bezmişdi. Bayır sərindi, sırrı faş olmuş Ayın fətir yanağı bozarırdı. “Gərək anama deyim mənə əyirdək, qatlama bişirsin”.

– Üşümüsən, gəl yanına.

Ahu titrək əlləriylə yorğanı qaldırdı. Aslan yadlaşmışdı, zifaf gecəsindəki kimi utanırdı. Saçlarını açmışdı, bilirdi əri uzun, xurmayı saçlarının vurğunudur. Aslan gördü üstünə işiq səli gəlir, Ayın gümüşü şüalarına qarışan şəlalə ləpələnir, dalgalanır, köpüklənirdi, ipək saçların rahiyyəsi onu bihuş etdi. Ahu iki gün önce çımsə də, qapını açıb hamıyla xoş-beş edən kimi tələsik özünü hamama salıb bütün əyin-başını sıvirib yerə tökən, ilıq suyun ləzzətini canına çekən, evdəki paltarlarını əyninə çəkib çay süfrəsinə yaxın gələn Aslandan sonra fürsətdən faydalanıb hamamı yiğisdirmaq bəhanəsiylə tələsik toy xonçasındakı şampunla başını yumuş, ətirli sabunla çıxmış, qəttəzə mavi qətfəylə qurulanmışdı. Sandıqda saxlanan ətriyyatın, sabunın, par-parçanın ətri qətfəyə hopduğundan bəgəni ətir qoxuyurdu. İki daşın arasında çımdiyini gizlətmək istəyərdi, lakin yaş saçlarını bərk-bərk burub düyünləsə də, işildayan, pörtmüş yanaqları bərq vururdu. Hamamin istisi, tələsik yır-yığış, üstəlik Aslanın nəmdən qacılmış paltarlarını yuyub yaxalaması nəfəsini kəsmişdi, əlini parça uzadıb mis sənək-

dən soyuq su içmək istəyəndə qaynanası bir stekan çay süzmüşdü.

— Hamamdan sonra soyuq su içməzlər, ödün qarışar.

Kirimişcə bir stekan çayı tələsik hortdadıb plov tədarükünə qoşulmuşdu.

Buludlara busə verib, busə alıb oynasan, üz verib, üz göstərib məzələnən, əbədilikdən gizli sırlarə pərdə tutan, məchulluğa hakim olan Ay bu dəfə halbahaldı, üzə durmuşdu, hələm-hələm pəncərədən, damdan-bacadan çəkilib gedən deyildi. Aslan indi hiss etdi Ay üstünə gelir, yerində dikəldi, sinəsini qabağa verdi. Ahu işıq selinin ciyinlərindən qollarına sürüşüb su şırnağı kimi ayaqlarına süzüldüyünü görməsə də, otaqdakı boşluq ani qaranlıqla özünü bürüzə verdi, qadın qəflətən sustaldı, büküldü, bu an sərrast kişi barmaqları incə belində gəzdi. Tül pərdə bütöv, qalın qırmızı ipək pərdələr ikitaylı tikilmişdi, aradakı işıq layı Aslanın gözlərini qamaşdırıldı. Ahu təzəcə uzanmışdı, Ayın üzgörənliyi yaddan çıxmışdı, bu gecəyə bəndəni şərik qoşmaq istəmirdi, Aslan da kiminsə pəncərədən onları görəcəklərindən ehtiyatlanırdı.

QEYB

– Pərdəni çək, gözüm çıxdı.

– Hoylanma, Ayın sənlə nə ilişkisi?

Qoçaq, qılıqlı Ahunun tərs damarı tutanda üzünü görmə, iki dəfə dalbadal buyuranda beyni qıcıqlanırdı; yenə tərpənmədi. Aslan bildi duran deyil, tumançaq yataqdan sıçradı pərdəni çəksin, Ahu diqqət etdi əsgərlik həyatı Aslanı çox dəyişdirib, “maşallah, bədəni tunca dönüb. Çoxu sınixir”. Ürəyinə qürur doldu, qadınlar güclü kişiləri sevirlər, onlarla özlərini arxalı, qüvvəli sanırlar.

Abır – abırsızlığın əksi deyil, pəri-pərdəsidir. Ah, dörd divar arası, pərdə arxaları, elə ki bağlısunuz, vintlər bərkir, şübhə, sükunət dünyani məşhərlə imtahana çəkir, acıldınız, təkərlər fırlanır, getdik... Dünya öz oxu ətrafında fırlanıb hər şeyi yerbəyer edir, səhmana salır. Aslan Ahuya elə sarıldı, az qaldı ikisi də çarpayıdan yixilsinlar.

—Gəl döşəmədə yataq, toy gecəsində olduğu kimi.

Cavab gözləmədən kilimi, yorğan-döşəyi Ahu qarışiq yerə çəkdi, açıq qolların arasına yuvarlanan gəlinin çənəsi ərinin ciyininə dəyib ağrıdı.

—Vayy, çənəmi sindirdin.

—Sən ürəyimi sindırma, çənə boş şeydir.
Şeyda xala yaxındadır.

Sınıqçı Şeydanı deyirdi; Qəsəbədə, ətraf kəndlərdə kimin sınığı, çıxığı olurdu, yerinə salıb, şəfalı təpitmə qoyub sağaldırdı. Tappiltını anası eşitdi, heç nəyə yozmadı, bu gecə oğlunun gecəsiydi, balasına qulaq kəsilməyəcəkdi, dua etməyi unutmadı, mühabibənin tez qurtarmasını, Aslanın sağ-salamat doğma yurduna, ocağına dönməsini, gələn il bu vədə gəlinin qucağının dolu olmasını dilədi. Gündüz gəl-get çox olduğundan yorulmuşdu, qonum-qonşu pay-uruşla gəlirdi, hİNƏ on beş toyuq, xoruz, hind quşu salmışdı, hamısını kəsib əsgərlərə qoyacaqdı.

—Ana, orduda bizə yaxşı yemək verirlər.

—El-oba payının yeri ayrıdır, bala, qoy gör-sünlər camaat onları çox istəyir.

Tükəz yorğanı başına çəkən kimi xoruldadı, çox yorulanda xoruldayırdı. Aslan piçildadı:

—Ahu! Ahu!

Ahunun ala gözlərindən isti yaş daşlanıb alma yanaqlarına axırdı.

—Ağlayırsan?

—Bilmirəm, birdən ağlamağım gəldi.

QEYB

—Sevincdəndir, tezliklə müharibə qurtaracaq, təzə “Jıqlı” alacağam.

Maşın dəlisiydi, təzə maşın almaq çoxdanki arzusuydu.

—Səni anamlı, uşaqlarımla maşına mindirib Turşsuya aparacağam, toğlu kəsəcəyəm, kabab çəkəcəyəm, bir qonaqlıq verəcəyəm ki.

—Kabab bişirə bilirsən?

—Səni bişirdim, kababı yox.

—Mən qoyunam?

—Sən mənim quzumsan.

Qısqıryraq Ay kamına yetmişdi, üzünü Aslanın üzünə dayayıb məst olmuşdu. Ahu büzüsdü, bu gümüş güzgüdən keçə bilmirdi, balacalıqdan güzgünün arxasından qorxurdu, elə bilirdi bir əl uzanıb onu arxaya çəkəcək, gedərgəlməzə götürəcək.

—Yaxşı, daşa dönmə, üç günlüyü gəlmışəm, elə bil yadam. Bizim mahnimiz yadındadır?

“Ahu kimi gözlərin

Şirin-şirin sözlərin

Sən mənimsən, mən sənin...”

Yeddinci sinifdə oxuyurduq. Mənim səsim anadangəlmə yoxdur, xalaoğlum Cəbrayılsa

bütün günü dalay-dalay deyirdi. Bu mahnı dəb-dəydi o zaman, dilə tutub çəpərinizin qıraqına çağırırdım, dedim oxu Ahuyçun, dinməz-söyləməz razılaşdı, onun da bacım Səlbidən xoşu gəlirdi. Uzun sözün qisası, zilə keçəndə nənən həyətə çıxdı, odunun arxasında gizlənmişdik, ha boylandı, görmədi. Cəbrayıl qılığıma girmək üçün səsinə başına atmışdı, nənən bezdi, yerdən bir yar-maça götürüb bizə tərəf tulladı, yaxşı ki Cəbrayılın çıynını tutdu, elə bağırdı, qulaqlar cingildədi. Mən gülməkdən boğulurdum, əlacsız qalıb yerə çökdüm.

—İndi oxumazsan, Ahu-mahu yadına düşməz.
Aslan qəhərləndi.

—Hərdən mənə elə gəlir Ahu sözü ürək şəklindədir, tək qalandə qrammonfon kimi “Ahu kimi gözlərin” oxuyur.

Ahuya birdən çatdı iki gündən sonra Aslan gedir, yenə tənhalıqda eninə-uzununa daralan, yiğilan, dari cadı kimi bozaran soyuq yataq, yenə iri qara qazanda ayran çürüdə-çürüdə ayağına dolaşan sarı pişiyə “şəbədə çıxarma” deyə təpinən qaynanasının gumultusu. Hərdən arvad vərağıd edirdi tək deyil, bu zaman araya söz atıb

QEYB

Ahunun başını qatırdı, bu müdaxilə gəlini darıldırıldı, bütün dünyanın içindəydi, tək deyildi, səsküyü başına düşürdü. Bütün dünya içindəydi, sığnəsində qatarlanıb boynuna keçirdi. Boynu boyunduruqlu öküz evlə eşik arasında fırlanırdı, "yoruldum" demirdi.

—Bu il gecdir, Allah, işimizi rast salsa, gələn il artırmanı qabağa çəkərik, evin qabağını artırıb qış mətbəxi edərik, hə, bala?

—Hə, hə, yaxşı olar, rahatlıqdır.

—Aslan gəlsin, inşallah.

Hər şey Aslanla bağlıydı, oğlu gələndən sonra ev yenidən tikiləcək, qurulacaqdı, firavəliq, rahatlıq olacaqdı.

Dan yerinin alnı ağarsa da, qaranlıq çəkilməmişdi, pəncərədən düşən qəməri ay işığı Dəməşq qılıncı kimi ortalarından keçirdi, yataq iki yerə bölünmüştü, Aslan tərəf qaranlıqdı, üzü görünmürdü, nəfəsi gəlməsəydi, adam olmasını zənn etməzdin.

—Aslan.

—Hə...

—Sənsiz darıxacağam.

—Bilirəm.

—Dözə bilmirəm, nə qədər yastığı qucaqlayıb ağlamaq olar.

—Nə edim, müharibədir.

—Tək qalanda qadınlıqdan çıxıram.

Aslan udqundu, Ahuyla arası belə açıq deyildi, bu üşyan onu qıcıqlandırdı.

—Səhər durub görürəm yastıq yaşıdır, anan bir-iki dəfə bunu görüb ağlayıb, hər səhər ondan tez durmağa çalışıram.

Qadını yumşaq, hər yatıma gələn ikiyüzlü yastiğə qısqandi.

—Hansı yastiğə, buna?

“Qadanı mən alım, mən, mən...”

Qırmızı yastiğı bürmələyib künçə tulladı.

—Bir də mənim yerimə yastiğı qucaqlama.

Hətta acığını tutdu.

—Hamı necə, sən də elə.

—Kaş evlənməyəydik, eləcə yolunu gözləyəydim.

—Nə əxmirek edirsən? Gözləməlisən!

Bu sözlər əmr kimi səsləndi, Ahunun tərs damarı tutdu.

—Bəyəm daş-divaram?

QEYB

Yadırğadığı isti yorğan-döşəkdə süstləşib xu-marlanan Aslan yataqdan dik atıldı, Ahunun başı yastıqdan düştü.

—Deyəsən, bu gün boynumu qırmaq fikrində-sən.

—Bir siqaret çekəcəyəm.

Aslan soyuq-soyuq danışdı. Ahu üzəndi, ərinin belini qidıqladı.

—Səni istəyirəm də.

Demədi “sevirəm”, “istəyirəm” dedi. Bu söz qəlb söhbəti deyildi, cismanı şəhvətin bürüzəsi, tələbiydi. Hökm edirdi, üzə dururdu.

—Bu, başqa məsələ.

Çiynindən ağır yük götürüldü.

—İndi səndən hayfimi çıxacağam.

Nəfəsi kəsilən gəlin bu gözəl anları uzatmaq istəyirdi. Aslansa tələsirdi... Elə bil keçilməz dağları aşmışdı. Bir azdan körpə uşaq kimi müşil-dayırdı.

Yenə yatdı. Ahu susamışdı, ayağa durmağa ərindi, sinəsində, ciynində gömgöy ləkələr qal-mışdı, bu göylər gəlinə xüsusi zövq verirdi. Sa-bah bunu arvaddan necə gizlədəcək? Yorğun-

luqdan ayaqları, qolları gizildəyən xoşbəxt ana çoxdan div yuxusuna getmişdi.

Qadının çırmamış köynəyində, ağaran qar-nında işiq zərrələri oynasırdı, yumru göbəyini ta-mاشaya qoymuşdu; utanc gəldi, köynəyini aşağı saldı. Başını Aslanın enli ciyinənə dayadığından üzünü görə bilmirdi.

Hindəki ları xoruz üç dəfə banladı, sonra səsi boğuldu, kəndin xoruzlarının səsinə səs vermə-diyyinə təəccüblənib pərt oldu...

Aslan getdiyi gündən düz bir ay keçirdi. Gü-həş şüaları paz kimi Qarayaziya çaxılıb çopur daşların ayibini üzə çıxarmışdı. Bişməcə ol-maqdan qorxan qarışqalar daşın altındaki yuvala-rından çıxmırıldılar, qaynardan düşüb məcməyidə altını batıran samovar cırçıramaların aramsız ciril-tisina züy tuturdu. Birdən könlünə samovar çayı düşdü, fikrindən daşındı, hamilə qadınların ağızı-nın dadı dəyişir, son vaxtlar samovar çayı his da-dırdı. Gəlinin solmuş bənizi Tükəzin halını pozdu.

—Bəlkə bir az uzanasan, mən buzova bir az süd tamsındırıım, çər dəymış düyə yaxın qoymur.

Yenə ciqqırını çıxartmadı, hər yeri ağrıyırıldı, nigaranlıqdı onu üzən, həm də dünəndən Qəsəbənin ətrafında sükut hökmdardı. Aslan Qubadlıda döyüşürdü, yerli camaatın qonaqpərvərliyindən yazsa da, Ahunun yediyi-içdiyi canına yatmadı. Rahatlıq tapa bilmirdi. Qayıdırıb uzandı, yayın ortasında qolları üşüyürdü, haradan biləydi cəbhə yarılıb. Erməni yaraqlıları qecəykən Qəsəbəyə girmişdilər. Qapı təpiklə açılında yeddinci yuxudaydı, Sara kimi sellərlə axırdı, əlini atırdı, tutacaq yer tapmırkı. Bir kötük, bir budaq, bir qaya...

Hərdən dalğalarla burulur, qabarırkı.

Aslanla yatdığı köynəkdəydi, daim onu geyirdi, o qədər yumuşdu, rəngi bilinmirdi. Ərə gedəndən əksər qadınlar kimi kökəlmüşdi, kənddə qaməti saxlamaq heç kəsin ağlına gəlmirdi, bu həssas məsələ təbiətin, şəraitin öhdəsinə buraxılmışdı. Qatqat buxaq, yer titrədən ət-əndam firavnlığa, buğdanı yeyib cənnətdən çıxan arsızlığa, qayğısızlığı buraxılış vəsiqəsiydi. Üzülən belindən, gün altında yanıb kösövləmiş, köhnə palid

kötüyü kimi qabığı soyulan sifətindən ictimai status bəlliydi, bilinirdi kasıbsan, dal vəlin üstündəsən.

Əlinə keçib əyninə taxdığı çəhrayı gəlinlik xalatı daraldığından bədəninə yapışırkı, qadınlardan paltar istəyə bilməzdi, hamısı qəfil yaxalanmışdı. Bu, erməni yaraqlılarına xüsusi ləzzət verirdi, onlara əl atır, lağa qoyub gülürdülər. Ahu qan-tərə batmışdı, qaynanasından xəbər-ətər yoxdu, yer yarılib yerə girmişdi, göy ayrılib göyə qalxmışdı. Hamilelikdən, həyəcandan bərkiyib qabarən döşlərinin gilələri göynəyir, xalatı deşirdi. Əlləriylə üstündən basdı, yumrulanıb kal armuda döndülər.

2. *QARAMAT*

Gəlin, sən nə qaradabansan.
Qandırıb qaytarayıdlar səni bu qara
sevdadan
ayaqların ağırmıdır
qanın bu qapıya qaynamadı
qaynanan qarğımıadı
gəlin, danüzlü gəlin
yarın gələnə oxşamır.

Süslənib yenidən zifaf pərdəsinin arxasına
çəkilən fəndgir Ay itbatə düşmüşdü. Fərari bu-
ludlardan sallanan tül pərdələr yerini məhlim et-
sə də, titrəyib, yellənib izi itirirdilər.

Yerini dəyişmək hərəkət deyil, çünki kölgə
göydən qopmamışdı. Hərəkətin niyyətini aşkar
edən Kəlgə qəribəydi, çevrənin radiusu, saat əq-

rəbi kimi bir dairədə vargəl edirdi, saat olsa saatliğinden çıxardı, qopsayıdı, saman çöpünə döñərdi. Heyhat Gün gecənin kölgəsindən çıxmışdı. Dönük Dünya məchulluğun ağuşunda dincəlib taxtına qalxmağa tələsirdi. Qafillər buna hazır deyildilər, səhərədək çadır qurmaqda böyük'lərə kömək edən on dörd yaşılı Sakit kəllayı otaqdakı yükün böyrünə yayxanaraq gözü nün acısını almaq istəmiş, qatqarışlıq yuxu görüb hövlnak ayılmışdı.

*YUXU. Alabaş qancıq canavara qosulub
Milanlı dərəsiynən Sulu Gaba tərəf qaçırdı.
Həyət sülənti itlərlə doldu, başlarını qab-qacağa soxur, boğuşurdular.
Qovmaq istəyəndə başları qopub qazanların
içində qaldı.
Başsız bədənlər ardıc payaları kimi bir-birlərinə bəndləndilər, nə illah edirdi qollarını
qaldırıb qıra bilmirdi...*

—Dədə, yuxuda gördüm bizim Alabaş...

Hamiya yalmanın, bütün həyətlərə baş çekib oğurluq edən itə “bizim Alabaş” dedi. Sakitə qu-laq asan, hətta “a gədə, yuxu vaxtıdır?” deyə donquldanın olmadı.

Gecə bütünlükə insanların ixtiyarından çıxırdı. İki dünyanın qovuşuğu cəhənnəmin çəngiydi, qara kölgələr boy-boya verib qarışq dünyanın üstünə gəlirdilər. Heyvanları ürküdən bu idi. Zil qaranlıq insanları üşəndirdiyindən ocağı, dörd di-varlı, damlı, qapılı, qıflı evi, çıraqları, elektrik lampalarını icad etmişdilər. Dünəndən uzaqdan gələn gurultular evlərin içində əks-səda verirdi, əsas yoldan kənarda olan Qəsəbənin adamları eşitdiklərinə inanmayaraq göz-qasha danişirdilər. Yuxarı obalarda yaşayınlar kölgələrini gecə tumanı tək çevirib çıxarmış, çılpaq getmişdilər. Hərada məskən salsayıdlar, kölgəsiz yaşayacaqdılар, sevişəcəkdilər, uşaqları olacaqdı, kölgəsiz uşaqlar. Ana göbəyindən qopa bilməyən adam-sız kölgələr bir müddət Yurdda qalacaqdılar, sönmüş ocaqları qalamaq istəyəcəkdilər, azmiş mal-qaranı qapiya haraylayacaqdılar, qarğı kimi budaqlara qonmuş toyuq-cücəni kişləyib hinə salacaqdılar, əlqərəz, axan suları məcrasına qaytarmaq istəyəcəkdilər. Ocaq yanmayıacaqdı, külüsovrułub kömürü qaralmışdı, mal-qara qayıtmayacaqdı, qurd-quş ürküdüb uçuruma salmış, parçalılmışdı, toyuq-cücəni qarğı-quzğun çalıb

aparmışdı, ipə, sapa yatmayan sellər qanlı dağ çaylarına qovuşub adını, dadını dəyişmişdi.

Heç kəs anlamırdı hava niyə xəfədir?

Hal-əhval beləydi, ana göbəyi çürüyəndən sonra ilişəcəyi qalmayan çəşqin kölgələr axşam toranına qarışib havanı, suyu, əhvalı korlayırdılar. Üfüqdə qasırğalar burulurdu, yurdlarından qopub getməyənlər düşünürdülər gedənlərin boşalan yerlərini tutarlar, dartınib boylarından yuxarı qalxmaq isteyir, bacarmırdılar, anlamırdılar bu gen dünyada nədən sıxlıllar.

Səbəbi Büyük Tarazlığın pozulmasıydı.

Məkanın bu tərəfi boşalıb o biri tərəfi dolanda ox yerindən çıxmışdı. İndi öyrəncəliydi, qarşısına çıxanı ağına-bozuna baxmadan fırlayıb kənara tullayırdı.

Bu vaxtlar çöldən əl-ayaq yığışırıdı. Bir azdan kölgələr daha qaranlıq, dəhşətli olacaqdı, zahıları gedərgəlməzə aparan hallar kimi, qəzəbdən gözü göyərmiş divlər kimi adamın üstünə yeriyəcəkdi. İtlər özlerinə həkk kəsib hüruşəcəkdilər. Qəflətən quyruğunu qıṣıb güllə kimi həyətə təpilən ac köpək Zəban kişinin qara çuqun aftafasını əlindən salacaqdı. Bu saat köpəyin quyruğuna diqqət verən olsaydı, gülmək-

dən qarnı cırıldarı, altı sürtülüb işildayırdı, çəngə-çəngə tükləri pirpız qanqala oxşayırıdı. Kənd yerində heç kəs belə şeylərə diqqət yetirib başını yormazdı, sürtük quyruqla barmaqlarındakı qabarə, ayaqlarındakı döyenəyə fərq qoymazdılardı. Zəban kişinin çuqun aftafası əntiq bir şeydi. Qəsəbədə əlinə aftafa götürən tək-təkdi, istənilən halda İrandan ixrac olunan rəngbərəng kauçuk aftafalar kara gəlirdi. Camaat utanırdı, alçaq çəpərlərdən qılçıq kimi bir-birlərinin gözlərinə girirdilər, ayaqyolular dalda yerlərdə olsa da, anlayırdılar hara tələsirsən. Qonşu qonşusunun gündə neçə kərə subaşına getməsini bilərək qarın-qartasının necə işləməsindən xəbər tuturdu; filankəs qıymazlığından ayaqyoluna da getmir, qır adamdır...dədəsi kimi qax qurusudu –xəsisdi. “Zəban qarınağrisına düşüb” deyə cavalar, arvadlar xisnlaşır, kişilər mühüm dövlət sirri bilənlər kimi bığaltı qımışırdılar, indiše hamı öz başının hayına qaldığından gündüz qabağına düşəni qapan itin gecə ürkub titrəməsinə, ürəyinin ağzına gelməsinə fikir verən olmadı.

Heç kəs Qəsəbədən birinci çıxməq, “köpək oğlu, köpək” olmaq istəmirdi. Söyüş qoyulmuşdu, ev-eşiyini köçürənləri adam yerinə qoyma-

sınlar, xeyrinə-şerinə getməsinlər. Həm də axşam toy çalınırdı, Şahmar müəllim tələm-tələsik mühəndis oğlunu evləndirirdi. Kişi gedışatın qırımıni görüb bağıri qana dönsə də, bilirdi əvvəl-axır kənddən çıxacaqlar, şəhərdə bu camaatı bir yerə necə yiğacaqdı, qonşu rayonların qaçqınları kimi dağa-arana səpələnəcəklər. Hamının toyuna, yasına gedib pul salmışdı, indi əlini üzsünmü, dədələrinə borcumu vardı? Toyluq halları olmayan insanlar özlerini ürəkli göstərirdilər, elə bil bütün fəlakətlər bu obadan yan ötəcəkdi. Əvvəlki təmtəraq olmasa da, uzağa gedə bilmədikləri üçün yaxındakı meşənin palid pöhrələrini budayıb, odun tədarük etmişdilər, qazan-qazan dolma, aş, bozartma bişirilmişdi. Axşam məlum olmuşdu camaatın çoxu Qəsəbədən çıxıb. Daha gecdi, yuxarı məhəllədən gəlini gətirdilər.

Havalara hələ sınmasa da, böyük-kiçik nədən-sə üzüyürdü, üzəntü içlərindən gəlirdi. Yayın sonuydu, qışda altdan-üstdən geyinib qıflanırdılar, pencəklərin altından içənə yun qoyulub sıyrılmış canlıq geyirdilər, üstdən sırıqlını əynə keçirirdilər. Qadınlar yun şalla bellərini bərk-bərk çəkirdilər, daha şəhər qadınları kimi qarınları böyüyüb sal-

lanmazdı, isti geyindikləri üçün soyuqlayıb həkimlərdə qalmazdır.

Doğan yerləri sazdı.

Mağarı yoxlayan kişi arvadına göstəriş verirdi, inəyi tövləyə salın, işıqlar keçə bilər, lampalar neft tökün, camaatın dağıılmağını gözləmədən yır-yığış edin, qəflətən vəziyyət dəyişər. Bununla belə, bir çöpə də toxunulmamışdı, Allahın ətəyindən əllərini üzənməmişdilər, möhlət verəcəyinə inanırdılar, gəlini qurulu evə gətirəcəkdilər, ayağı düşərli olacaqdı. Eygili vaxtlardakı kimi şad-xürəm yaşayacaqdılar.

Bunu da bilirdi bir gecənin gəlinini yataqdan qaldırıb sübhədən yola çıxmaloqları. Səhər bu evə qız evindən aş qazanları, südlü çörək, dürlü-dürlü şirniyyatlar gəlməyəcəkdi, üçgünlükdə gəlinin üzəçixdısında şad-şalayın gəlinin barmağına qızıl üzük taxmayacaqdı.

Şər qarışındı, arvadlar qab-qacağı yuyub böyük məclis stollarının üstünə düzmişdülər, çalğı-filan yoxdu, şəhid Şerifin qırxi təzə çıxmışdı.

—Bəy harada qaldı?

—Dostlarıyla çıxbıb, gələr.

Dağın başından üzübəri qırılan zülmət Qəsəbənin başına dolanırdı. Anasının ürəyi döyünməyə başladı.

—Oğlanlar Nağıgilə yiğisişiblər.

Hərdən atılan toplara fikir verən yoxdu, qu-laqlar alışmışdı. Gəlin otağı boşalmışdı, beş-altı xaxan qadından başqa hamı suçlu kimi tez çəkilib evinə getmişdi. Kəndin son toyuydy, ürəklər dağlanırdı. Yır-yığış olsa da, nəyi götürüb, nəyi saxlayacaqlarını bilmirdilər. Yer-yurd yadlaşmışdı, evlərində qəriblikdə idilər, başlar sinələrdən qalxmırkı, heç kəs bir-birinin üzünə baxmırkı. Dünən Qəsəbədən çıxmaliydılar, toy ortalığa düşdü. Həyəcan Şahmarın içini qurd kimi gəmirsə də, sonrakı peşimanlığın faydası yoxdu, olan olmuşdu. “Allah, məni xar etmə, camaat buradan sağ-salamat çıxsın, qurban kəsərəm”.

Gurultu Qəsəbənin aşağısında qopdu.

— Qaçın.

Hara qaçsınlar, üzük qaşı kimi mühasirəyə alınmışdılar. Bir tank düz qapıya mixlandı, qapıya bağlanan qırmızı ipək kəlağayıni görmüşdülər. Zarafatlaşırdılar.

—Gərdəyə mən birinci girəcəyəm.

—Qaynana sənin, gəlin mənim.

Müharibə başlananda Qəsəbə camaatından silahları yiğdılar çəşib ermənilərin üstünə getməsinlər. Kimdə hansı silah olduğunu tanış milis yaxşı bilirdi. Qara qoşalüləni Şahmarın əlindən aldılar.

Özünü dəhlizə atdı, səhər soba neftsız tüstülenir, geç alışırdı. Neft şüşəsi dəhlizdə, kibrit də yanındaydı, qonaq otağındaki sobanı yandırmaq lazımdı. Arvadının, qızının rəngi kəc kimiydi, hələ duvağı qaldırılmayan, ağ paltarda qu quşuna bənzəyən Səma ayaqüstə divara yapışmışdı. Divara gəlin şəkli həkk olunmuşdu.

Səslər yaxınlaşındı, bayaqdan tır-tır əsən, az qala ürəkgöbəyi düşən Ceyran daha titrəmirdi, üzü daşa dönmüşdü. Yaman yerdə haqlanmışdılar. Hər yay əlləri qabar edən, artırımıya söykəli kərənti aşılı cingildədi, təhlükə barədə xəbərdarlıq etdi.

—Ata, tez ol.

—Arvad, qapını bağla.

Şahbikə ərinin bütün göstərişlərinə itaətlə icra etməyə adətkardı. Şişman qadın qanadlanıb cəftəni basdı. Allah sevimli bəndələrinə fürsət verdi, bir litrlik şüşə ağızınacan doluydu. Şüsəni qaldırıb çıldı: gəlinin sıñəsinə çarpez dağ

çəkildi, Şahbikənin çıyıləri qaraldı. Zeynəbin saçları qara su şırnaqlarıydı. Yerdə qalanını çarpayıyla əndərdi. Kibriti çəkdi, bəxtə bax, yandı...

Məqam onların tərəfindəydi. Qapını qırın erməniləri alov qarsdı, geri atıldılar. Otaq qıpqırmızıydı, yalnız alovun çatırtısı eşidilirdi. Bu təsirli mənzərə heç kəsi məşğul etmədi, adətkar olduqlarından diri-diriyə yanmamaq üçün özlərini sığındıqları qonaq otağından həyətə atan qadınlarin “təmizlənmə” əməliyyatı cəmi bir neçə dəqi-qə çekdi. Qadınlar olan-qalan qır-qızıllarını taxmışdilar; toydu, həm də yola çıxanda ən etibarlı yer qoyun-qoltuq, qol-boğazdı. Dağ yerinin camaatı qızıl pərəst deyildi, sarı azar indi-indi canlarına düşürdü.

—Qızılları toplayın, milli fonda verəcəyik.

Əsgərlər könülsüz-könülsüz qadınların boyun-boğazından çıxardıqları kızılları kağız torbaya yiğib Vartana uzatdilar. Vartan soyuqqanlı olduğunu sübuta yetirməliydi, heç əsgərlərin əlin-dən nəsə, o ki qala qənimət, alardımı, şəhadət barmağıyla işarə etdi, Mişa irəli atlanıb torbanı qapdı, tələsik qapıdan çıxanda Vartan gözünün qıraqıyla pəncərədən gördü nəsə çırpışdırıb qoy-

nuna basdı. Maraq güc gəldi, görəsən oğurladığını harasında gizlədəcək? Hər axşam yatdığı evin kandarında qarovul çəkir, qarşısında soyunur, saxlanc yeri hara olar?

Mis məcməyidə qurudulan qırxbuğum ayaq altında əzilib yaş sapoqlarına yapışındı.

Elə bil Qəsəbədə çoxlu Novruz tonqalı qalanmışdı, amma bu tonqallar daha möhtəşəm və dəhşətliydi –od vurulan evlər yanındı. Bu zaman təzə bəy evə qayıdırı, elə onda gördü camaatı küçəyə çıxardırlar, dostları onların içindədir, geyimli-gecimli oğlanları tankın qabağına qatmışdilar, hamısı qana boyanmışdı. Bu mənzərəni kinolarda belə görməmişdi, ağlı başından çıxdı. İstədi köməyə atılsın, baxdı qapıda tanklar dayanıb, düşündü gizlənim, sonra köməyim dəyər, özünü arxaya verəndə büdrədi, ildə iki dəfə bellənən torpaq ayağının altından qaçıdı, əvvəlcə sağ qıcığının bud sümüyüünün qırılmasından xəbər tutmadı, bir azdan dözülməz ağrı nəfəsini kəsdi, əlini qurumuş su quyusunun kənarlarına dayadı. Çığırırmamaq üçün dırnaqlarıyla torpağı

cırmaqlayırdı. Ağrı keçmir, yayılır, güclenirdi, ombasını müşarlayırdılar, öskürməmək üçün özünü güclə saxlayırdı, tərpənəndə sümükləri xırçıldadı. Bu nə dumandır üstünə çökür? Təzə bəy kostyumu buxarlanırdı, yanında daş, qaya, ağaç olsaydı, ağrayan ayağını xışlayar, əzər, qoparıb tullayardı. Gildən başqa əlinə heç nə dəymədi, iki ayaqsız qalmağa hazırıldı, taki bu ağrı olmasın.

Quyunun ağızında burulğan qopdu. Çiynindən basıldılar, ağrı yoxa çıxdı, daş-kəsək üstünə töküldü. Gözləri tor görürdü, əlini yerə sürtdü, daş nə gəzirdi. Quyu suyla dolurdu. Bu, nə boğanaqdır? Qat-qat laylanan toranlığın dəmir torları gecənin aysız-ulduzsuz olacağını bildirirdi. Qoşa nağaranın səsi qulaqları deşirdi. Aşağı, yuxarı məhəllədən açılan güllələr toyun təmtərağını artırırdı. Bəs dostları hani, nə əcəb onu tək qoyular?

Bəy süfrəsi toxunulmaz qalmışdı, qarağat irilikdə qara milçəklər bozartmaya daraşib miz salmışdılar, yalnız bütöv təndir çörəyinə dəymirdilər. İsti çörəkdən qalxan bug kəndə çökürdü, çörək boyda qəhvəyi göz sulanmağa başlamışdı.

QEYB

Bəlkə lampadır? İslıqlar keçdiyindən anası yandırıb yolu tapsın.

Doğrudan, səs-səmir niyə kəsilib?

Nə toy, kimin toyu? Atası örүşdən təzəcə qayıtmışdı, kürən atın belindəki ot şələsini açırdı tezdən tayaya vursun. Taya botanika dərsi üçün qurudub düzəltdikləri herbariydi, qızmar günün altında şaxımış şüx otların, çiçəklərin ətri insanı məst edirdi, başını tayaya soxmaq, dağ çiçəklərini qoxladıqca qoxlamaq istəyirdi. Atası “bir parç ovduq gətirin” desə də, heç kəs onu qarşılamadı, dəryaz vurmaqdan, kərənti çalmaqdan, yaba tutmaqdan qabar bağlamış döyənəkli əllərinə su tökmürdü, bir parça ayran uzadıb yanın ürüyini sərinlətmirdi.

—Su verin, ay zalım uşağı.

—Qazi-qazı gəzib dolanmayın, şər qarışır, bir işin qulpundan yapışın.

Atası eve girib yoxa çıxdı, Qəsəbəyə süpürgə çəkildi, qaçdı-qovdu düşdü. Mağar adamlı doldu, Qara Keşiş qopuzu sinəsinə basıb, qasığı mizrab edib məclis aparırdı.

Aldı görək bəyin, gəlinin, qaynananın qaracınca nə döşəyirdi qabırğalara.

BƏY TƏRİFİ

Yuxarı məhləli qız
ilməli, tirməli, cəhrəli qız
gözün içində baxmazlar
qara həmayıl taxmazlar
qaragünlü deyibən
səni yada yaxmazlar
məndən sonra səni kim alar
qonum-qonşu dövrəni dalar
qanın bu qapıya qaynamadı
qaynanan qol qaldırıb toyunda oynamadı
yorğa dağlar ayaq açıb qarı düşmənin üstünə
yerimədi
qara buludlar yaşımağını çəkib kirimədi
düşmən üzüdaşdı, ərimədi
dağlar-daşlar kimi parçalandıq
bir xışma toz olduq
tozanaq qopdu, görünməz olduq
qara daşdan gürzüm yox
yanında üzüm yox
qara başım sənə qurban olmadı
ipək boxçalı
dolu taxçalı
qızıl axçalı

qırmızı taxtlı
ağır taxtalı
qara baxtlı
qaradonlu qaragün gəlin,
Qarakeşidir bəxtini yazan.

GƏLİN TƏRİFİ

Qoşa nağara çıxarılan gözüm kimi
poqquldadı
qara zurna yaram kimi zoqquldadı
qaynanan gözündən batan çeşmə kimi
sıqqıldadı
hələ dürlü-dürlü
danüzlü gəlin
qismətin güldü
baldızın Kurdü
qaynanan bal şərbəti içirəydi
qaynatan qurd boğazından keçirəydi
quzu qurbanı kəsəydi
ağ duvağı naxışlayan xəfif tellər
al yanaqda titrəyəydi, əsəydi
qara qədəri qaçılmaz
qaşqabağı açılmaز

qazanı dəm
gözləri nəm gəlin
qarşı dağda gülən işiq mərmidir
qarşı dağdan gələn qonaq gəlmədir
qarşı dağın o tərəfi türmədir.
Qarakeşisdir bəxtini yazan.

QAYNANA TƏRİFİ

Bağında qaratikan ciçəklər
qəlbində dərd süslənər
xəyalında mərd bəslənər
gəlin, yarın gələnə oxşamır
ayaqların ağırmıdır
bəlkə yaxşı çağırmadın
gələrdi eşq havasına
sevdasına, səfasına
quş gəlsə, qanadında gələrdi
sel gəlsə, ellə axardı
ay kimi pəncərəndən baxardı
küsüb, üzünə baxmadı
sel kimi axmadı, gəlin
yarın torpaq payıydı
torpaq buraxmadı, gəlin
sel selatda yorulub

QEYB

quş qanadından vurulub
gəlin, garaquşlar uçdu
yarını çalıb apardı
bu dünya heçdi, gəlin,
girdim balamlı bəlamin arasına
dinsizdir, imansızdır
tapdadı keçdi, gəlin
qucağın kaldı, gəlin
bucağın tordu, gəlin
zirvəni şimşek döyür
o gələn yardı, gəlin
obasında, elində
bəxti ceyran belində
gəlin, gəlin, gül gəlin
bala, bala deməkdən
ağzımda yandı dilim
dərədə bənövşələr
yarpızlar yerə döşəli
bəy döşəyi yiğilmayan
yatağı yumşaq gəlin
qızıl xəzəl yorğanı
çəkib başına, uyu
Allahın bəxtəvəri
yurdun səni qoruyur.

Qurdla Qiyamətə qalan Qarakeşış sənə bəxt
yazan deyil!

Sonra Qarakeşış tüstü kimi buruldu; pişik boyda çäqqal mağarda ziyirk döyürdü. Deşik təpib çıxa bilmirdi. Mağarın ətrafına qabırğalarдан hasar çəkilmişdi, bir vərəq kağız sıvişib darabanın altından keçdi; rus yazılışıydı. Tərlan üstündəki dəyirmi möhürü gözüyle gördü. Yoldakı analarının çıçırtısına hay verərək qanadlarını hasara çırpıb şıl-küt olan körpə qaz balaları ləm düşmüşdülər. Hamı itbat olmuşdu, Allahın iti, pişiyi də gözə dəymirdi. Arxa, yan divarlar aşdı, yalnız “bismillah” deyilib himi qoyulan ön divar ayaqlarını yerə direyib üzə dururdu. Divardan o yana nə varsa, ürəyini sıxırdı. İri peyin milçəyi qulağının dibində dizildamağa başladı, qaxacıyan damarları dartılırdı; ağrı gözlərinin içinde yumrulanmışdı, bəbəklərini oyub çıxara bilsəydi... Heyhat, əlləri barama qurdaları kimi yanlarına sarılmışdı.

Mavi xallı məxməri kəpənəklər fırlanıb qonmağa yer axtarırdılar.

Sinəm ağrayır, sinəmə qonun!

İşiq sinəsinə sindi.

Top gülləsi düşmüş keçənilki saman kipləri, ot tayası yanındı, yaxşı ki ev yaxın deyildi. Su quyusunun dibini isti qor, kül örtürdü.

3. QARANLIQ

Qaranlıq Xəyanətlə qolboyundu.
Günün surətə bölünməyən məxrəciydi
iki dönyanın məntiqiydi
zamanın möhlətiydi
xisləti qalmaqla
qarmaq
qucaq
qandal.
İçində qalan qaşıqlanıb içində çəkiləcək.

Çənəsi ikiyə bolünmiş xamralı çörəyi kimi didilən Ayın bozaran surəti qısqılı insanların əhvalını qarışdırır, ağlını azdırırırdı.
*YUXU. Evə getmişdi. Daraba bağlıydı, əl atdı
açsın, cəftəsi qopdu.*

Qışdı. Çovğun qurd kimi ulayırdı, göz gözü görmürdü. Evə girib sıriqlını götürə bilmədi. Qaldı qapının aşzında...

—Siz yiğisılananın istədim bir çimir alım, gözümü yummağa bənddim, gördüm...

Qayışbaldır Köçərinin yuxusunu çəşqin köçdə belə yozdular.

—Cəftə yaxşıdır, qopanda əində qalıb, dar macalda Allah əltutan yerini, fürsətini verəcək.

Gecənin bozaran qarnının tikişləri söküldürdü, sapından tutub dartsaydın, ulduzlar ovuc-ovuc yerə tökülcəkdi. Hələ bənd-gümüş olub bəyazlığa qərq olmamışdilar, nəhayət, dağın alnı ağardı, dəstə göründü. Dəstə deyəndə Sulu Gabdakı qoyun fermasının adamlarıydı, Qəsəbənin mühasirəyə alındığını bilirdilər, qeyrət, vicdan, yاخınlarına məhəbbət məcbur edirdi köməyə qayıtsınlar, ağıl deyirdi yalançı cəsarətin mənəsi yoxdur, top-tüfəng aman verməyəcək həndəvərə yاخınlaşmağa.

Mətiq gen zamanın işidir. Dar ayaqda hər kəs ürəyinin səsinə qulaq asırdı, aqla tabe olmadan özlərini karlığa-lallığa vurub gedirdilər. Hərdən kimsə ufuldayırdı, dişlərini qıcıdırıcı, torpaq

boğazlarını tuturdu, ürekleri, qəlbləri kirkirə daşlarının arasında sıxılıb ovum-ovum ovulur, daşlanıb ağızlarla dolurdu. Çoban Dadaşın, Səfqulu-nun ailələri, sağıcılar Səlmi xala, Canan xala, Səlmi xalanın dul qızı, ərə gedib uşağı olmadığına görə ikicə ilin gəlini olan, özü demişkən, toy gərdəyinin qatı pozulmayan Şahnaz, kiçik bacısı qozbel Elnaz, əsgərlikdən dönen kimi çomağını əlinə alıb atasına köməyə gələn Seyfəddin sürüünü yandan haylayırdılar. Arxadan çoban Surxayın ailəsi dartinirdi. Köklüyündən nəfəsini çıyılindrindən alan Şəkil xala hərdən qoyunların belinə əl atıb, ağırlığını onların belinə salırdı, bu zaman yaziq heyvanların belləri batırıldı. Sol yanında Köçəri heç nə olmamış kimi geridə qalan quzuları fitləyirdi; atası Allahverən Şahmarın oğlunun toyundan gəlib çıxmamışdı. Şəkil xalanın nəvəsi, baytar Məliyin qızı Gülgəz bu hayda sarı qantəpərləri qoparıb dəstələyirdi, arxada anası deyinirdi, “arsız qızı, gül-ciçək vaxtıdır? Əlli-ayaqlı ol, biz nə haydayıq, bu nə hayda. Birdən evin açarı qifilin üstündə qalar?” Heç kəs soruşmadı erməni Qəsəbəni tutandan sonra açar nəyinə lazımdır? Qız çəşib gülləri yerə atmaq əvəzinə qoynuna, açarın yanına qoydu. Açıar da,

çiçəklər də eləcə yadından çıxıb qoynunda qaldı,
Bakıya gəlib çıxdı, sonralar ondan ayrılmadı. Əl-qərəz, açar yerindəydi, arvad ortadakı ağırlığı
pozmaq üçün bəhanə tapmışdı.

—Açarı bura ver, gözün yalı-yamacı gəzir, iti-rərsən.

Gülgəzin səbri tükəndi.

—Niyə itirirəm, şiləm-çolağam?

—Qız uşağı dilli olmaz, ağızımı açmağa bənd-sən, üzümə qabarırsan, dilini kəsəcəyəm.

Birdən-birə dünya darısqallaşdı, hamidan qoca, yaşı səksəni adlamış Ağça xalaydı, qısqıvraq geyinmişdi, uzun xeyir-şər palotna tumannının etəyini qaldırıb kəmərinə sancılarından göy çitdən tikilmiş dizliyinin toza-torpağa bulanıb istahatdan çıxmazı, pitraqlarla didilməsi, qılçıqla deşilməsi eyninə deyildi. Bu adı ona kim qoymuşdu? Gülgəz həyatında belə qara qadın görməmişdi, indi arvadın ağ saçları qıyqacıdan çıxıb üzünə tökülmüşdü, sıfəti torpaqdan seçilmirdi.

—Erməni nə karadır elə-obaya, dağa-dərəyə sahib çıxa?! Hənək, hənək, axırı dəyənək. Cızıqlarından çıxıblar, Allah qoysa, oturdacaqlar yerlərində. Müharibədir, hər vəziyyət ola bilər.

Cavanların müharibə haqqında yalnız anlayışları vardı. Camaat dost-düşməni yadırğamışdı, qayda-qanun eyniydi, bir-birlərinin yerlərini dar etmirdilər. Hamı öz damına-daxmasına çəkilb dərdiyənən-azarıynan baş-başa yaşıyirdi. Gülgəz açarı çıxartmaq istəyəndə gözləri Köçəriyə sataşdı, düz sinəsinə baxırdı. Qız onun baxışlarındakı biçliyi əlüstü tutsa da, əlini çəkməyib qoynuna soxdu, açarı çıxarıb vermədi. Oğlan qızın bu cəsarətindən utanıb gözlərini çekdi: "Bu qız uşaqdır, yoxsa çoxbilmiş?" Sualın cavabını tapmağa çalışmadı. On beş yaşlı Gülgəzi inişil gözü tutmuşdu, köç yaylağa qalxanda qız qırımızlı, qaşqa quzunu anasından ayırib ağıla salındı, axşam günəşinin qızılı şüaları quzunu sinəsinə sıxan əline düşmüdü, bu əldə elə bir incəlik vardı, qızçıgazı quzu kimi bağırna basıb sıxçalamaq istəyirdi. Sonra ciyininə atıb fermaya gətirəcək, bordağa bağlayıb, bəsləyib böyütmək üçün anasına təhvıl verəcəkdi. Həmin məqamda Köçəri qaşqabağını turşutdu, fikir ağlabatan deyildi, deyəsən, çəşirdi. Elə Gülgəz də bu maraqladan deyil, qaşqabaqdan üzəndi. Dərəaşağı gedən tanklar dar kənd yoluna sığmadıqları üçün kənaraya çıxaraq pöhrələri tapdalayırdılar. Toplar arası

kəsilmədən atırdı, hərdən pulemyot atəşləri düzənlənirdi. Bunların dəstəyə dəxli yoxdu, dağın başında top-tüfəng onlara çatmazdı, hamının ürəyində bir ümid titrəyirdi, qaçıb qurtaracaqlar.

Dünyada sıra deyilən – görünüşdür. İnsanlar eyni anda doğulur, ölürlər. Hamı bir quyuya doldurulub. Alt hey sözülüb Üstə gəlir. Bu quyunun boşalıb dolması Allahın əlindədir. Zirvələr ləpir, ciğir saxlamır, hər yol yolcu tərəfindən hər dəfə gedildiyindən uzun, çox uzundu. Dəstənin başındakı adam bir addım atmalıydı dağın o üzünə salamat çatsın. sıradakı sonuncu adam əvvəlkilərin sayı qədər addım atmalıydı, ondan önceki on, doqquz, səkkiz, yeddi və sair və ilaxır. Bu nizamla hərə öz ölümünə əvvəlkindən bir addım uzaq, sonrakından bir addım yaxındı. Bu, həm də sağ qalmaq şansıydı. Ayaqlar torpaqdan qopmurdu, son addımın basıldığı yer onları buraxmayacaqdı, çökdüyün, daha qalxa bilməyəcəyin yer qəbir olmalıdır.

Hələ şərə yox deyilmədikcə belə olacaqdı.

Nə üçün Qəsəbədə belə düşünmürdülər?

Sonu Seyfəddin tutmuşdu, yükü yüngüldü, macal tapıb babasına, atasına kolxozdan zəhmət haqqı əvəzinə verilən istiqrazları, anasının

tək üzüyünü götürmüştü. Başqa nə vardı? Qarınlarından, əyin-başlarından kəsdiklərini dösdəki yurd yerində bünövrəsini qoyduqları tikiliyə qoymuşdular, əllərində-ovuclarında heç nə qalmaşıdı. Payızda bir-iki qoyun-keçi satıb, qara cöngəni rayonda etliyə verib dirçələcəkdilər. İstər-istəməz irəli keçmirdi, bunu ədəb-ərkan tələb etsə də, cavanlar yaşlılarla ayaqlaşmaqdan iki-qat yorulmuşdular. Kol-kos Gülgəzin uzun donunun etəyini qaldırıqca gün dəyməyen baldırları ağarır, başını yerdən qaldırmayan Köçərinin gözlərinə girirdi. Qız corabını ayaqlarına çəkməyə macal tapmamışdı, Qubanın ağ almasını ortadan bölüb, ac gözlərə nişangah etmişdilər. Şümşad baldırlarda qanqalların açtığı şırımlar qızarırdı. Bu yumru, naxışlı almaları dişləmək keçdi ürəyindən, “yixasan bu kolluğun ortasına, pal-paltarını cirib küləklərə verəsən”. Özündən baş aça bilmirdi, bu qaçhaqaçda şeytan onu yoldan çıxarırdı. “Ermənidən pissən!” Ürəyinin dərinliyində istəyirdi hamı, elə nənəsi də ölsün, bu qızla bir neçə gün dağda, dərədə təkbətək qalsın, gecə sazağında bir-birlərinə sığınsınlar, nəhayət... Heyhat, son evliliklə bitməyəcəkdi, qıza yiylilik etməyəcəkdi, şəhər həyatı azad, qayğı-

sızdı, alver edib varlanacaqdı, küçələri eninə-uzununa ölçəcək, qəşəng qızlarla keyf cəkəcək-di. Elə qız da Köçərinin gözünün qızdığını duyurdu, oğlandan xoşu gəlməsə də, onun kimi, qoca-lardan, yükdən qopmaq isteyirdi, atası əbəs yerə acığı tutanda “südünə lənət” demirdi, anası isə “köpək oğlunun küçüyü” çoxmərtəbəli sözlərini gündə neçə kərə belinə döşəmirdi, uşaqları bir-birləriylə dalaşanda “köküüz kəsilsin” deyə qarğamırdı.

Qırıqlıq nədəydi, kökdə, süddə?

Boynunun arxasında bir nöqtə buzlamağa başlamışdı, belinə qədər buz lüləsi mismarlanır-dı, əyilib çəkməsinin açılan iplərini bağlaya bil-mirdi, bir addım atsa, bir addım da... “Dağı aş-saq, sağ qalacağıq”.

—Ay bala, evin açarını itirmişəm.

—Yaxşı axtar, sənin cibində heç nə itməz!

—Yox, yastanada saldım, əlimi cibimə salan-da düşdü.

—Bu hayda hamınız açar deyib dad döyür-sünüz. Hələ görün evinizə qayıda biləcəksiniz?

—Ay uşaqqı, ağızını xeyirliyə aç. Burada deyirlər ey, üstünə it əsnəyib.

Heç kəs bu zarafata gülmədi. Sükutun rəngi bozarmışdı, hamı qorxunu, həyəcanı ilan ağusu kimi udmuşdu, boğazları tutulmuşdu, udqunub nəsə deməyə taqətləri qalmamışdı. Kaş gecə tez düşəydi, görünməz olaydır. Dağ çıçəkləri ayaqlandıqca qalxır, ləçəkləri töküllüb qəddlərini düzəldə bilmeyənlər ayaqlara şirmanırdı. Qızmar günorta günəşi açıq başları elə qırmaclayırdı, gözlərini yerdən qaldıra bilmirdilər. Köçəri qızın daban izləriyle gedirdi. Hürneyidin dərəsinə az qalmışdı. Birdən dağın üstündən dalğa keçdi. Ermənilərin Pirin daşından atdıqları top atəşləri dəstəni tutmuşdu. Boynunu döndərə bilmədi; gecə yastıqdan düşəndə belə olurdu. Yana ləngərləndi səndələyən qarının qolundan tutub saxlaşın, əli boşça çıxdı. Külək üzünə dəydi, bədəni ürpəşib yüngülləşdi. Çevriləndə tikanlıqda heç kəs gözə dəymədi, elə bil əvvəldən yoxdular. Uzun ipə bağlı üç açar balaca kol armudunun budağında yellənirdi, biri evin, biri darabanın, kiçiyi sandığındı. Qoyun sürüsü yenidən geriyə, doğma otlaqlara üz tutdu. Diqqətlə baxsaydı, kolun dibində biləkdən üzülü büรüşük əl görəcəkdi, nənəsi balaca vaxtı bu əllərlə onu qucaqlayın, ki-

çık, isti ovuclarıyla yanaqlarına sığal çəkərdi. Böyüyəndə arvadı sinəsinə sıxıb sıxcalamağı sevərdi, qarı iki əlini nəvəsinin sinəsinə dayayıb yalandan acıqlanar, söyə-söyə itələyərdi. “Farağat dur, ədə, nə qudurub düşmüsən canıma”.

Nənəsi Nərgizə hamı Nənəş deyirdi. Bu isti, məlhəm əllərlə nehrəni çalxalayar, teştə tökər, üzünün yağını mis cama yiğar, ayranı qalaylı sərnicə boşaldardı, sonra bir qaşiq yağı yarımxamralının arasına yaxıb nəvəsinə verərdi. O da yaxmacı gözlərinə təpərdi, dünyada bundan ləzzətli yemək varmı? Nənəsini xilas etməliydi, daha heç kəs yadına düşmürdü. Durduğu yerdə qurumuşdu, başı düz ortadan partlayırdı, sinəsi tüstülənirdi, loqquldayırdı, mədəsi qaynayırdı, yapışqanlı dodaqlarını aça bilmirdi, dili batmışdı. Ağlı kəsmirdi zərbədəndir, yoxsa qorxudan. Bu hayda Gülgəz yadına düşdü, arxadan səs-səmirin kəsilməsi başındakı gurultunu gücləndirdi. Yan-yörəsinə baxdı; torpaq lay-lay bölünüb ayrıldı, uçurum genişlənirdi, başının bir tərəfi yoxa çıxmışdı. Qəsəbə, el-oba, nənə uçurumun o tərəfində qalmışdı, gördü dağ ufuldayıb içində çekiilir. Nə qədər vaxtin keçdiyini vərağıd edə bilmir-

di, günəş dağın o biri üzünə, bizimkilərə tərəf aşmışdı. Bizimkilər? Bəs arxa kimindi, kimlərdəydi? Nə tez onlarındakı oldu? Bu barədə düşünmək belə istəmirdi, boynu tərpənmirdi. Nəhayət, sağ çıynı üstündə döndü. Qız çöməlmiş, əllərini torpağa dayamışdı, ağlayırdı. Nə yaxşı ağlaya bilir. Ağlayırsa – sağdır, sağdılarsa – qəçmalıdılar. Əllərini tərpədə bildi, ayaqlarını hacileylək kimi qaldırdı, endirdi, başını ovuclarında sıxıb gözlərini bərəltdi yaxşı görsün.

Gülgəz diksinib sıçradı: “Nə olub?”, elə qışkırdı öz qulaqları batdı. Köçəri qızın ayaqlarına baxdı, sağ baldırını qəlpə siyirmişdi. Alma doğram-doğramdı.

“Ağacda alma,
allam sataram...”

Yenə alma...Bütün yol uzunu gözlərini qızdan çəkməmişdi. Əlbəttə, gözlərini yumma-yacaqdı, göz qabağında olana, tamaşaşa qoyulana baxarlar. Al qan yumru dabanlardan sözü-lüb daşlıqda gölmələnirdi. Kəkklikotu, qoyunqulığı qızartdaq daşlardan seçilmirdi. Köynəyinin qolunu qoparıb yaranı bağladı. Canının hayına qalan Gülgəz qımıldanmadı.

—Min belimə.

Qız başına bir qazan qızmar su tökülmüş kimdi diksindi.

—Yox, yox.

—Nə yox, erməni gəlir, min belimə.

—Onları qoyub gedək?

—Hani onlar?

Təmkininə, arxayincılığına heyran qaldı. Yolun bu üzündə yixilib qalanlarda tərpənti duyulmurdu, o tərəfi yalquzaq tək ağızqara uçurumdu. Çəlimsz qız əmlik quzuydu, belinə aldı, yerimədi, üzüaşağı uçurlandı.

—Bir az nəfəs alaq.

—Yox, yox.

Səs zəifləyirdi, qız huşunu itirirdi; Köçərinin də beyni tərpənmişdi, ayı zağasında nə qədər yarıhuşsuz qaldıqları məhlim deyildi...

Hər şey belə görünürdü, ya da beləydi. Fərq səsini içində salmışdı. Tərpənti edib, buynuz göstərmirdi. Hərəkət yoxsa, əlaqə kəsilmişdi, əlaqənin kəsilməsi məğlubiyyətlə barışıqdı.

Günəş yamacdan əl-ayağını yiğışdırılmışdı. Dünyanın ən qəribə, xilaskar gecəsi olayları örtbasdır etmişdi; aşağıda sükut hökm sürürdü. Dağın o üzündə baş verənlərin bu üzünə dəxli yoxdu. Əsgərlər səngərə girmişdilər, yalnız növbətçilər ayıq qalmışdilar. Onları birinci Əliş gördü.

—Gördün qaraltını, erməni kəşfiyyatıdır.

—Ortada qazı-qazı fırıldanma, birdən qurğu夸
rarlar, əmr verilib yerimizi bildirməyək.

—Necə yəni, bəs bizi əsir alsınlar?

Qaraltı düz üstlərinə gəlirdi. Səngərdə gizləndilər.

—Bizim Qəsəbəni veriblər.

—Ola bilməz, bu boyda xəbəri bilib gizlətmək olar?

—Bilib nə edəcəksən, əsgər babasan.

Əlişin atası Hacı müəllim hərdən deyinərdi: “Bizi hərifləyirlər, belə müharibə olar?”

—Sss...

Qaraltı yaxınlaşırıldı, Əliş çaxmağı çekdi, xışılıtı kəsildi.

—Gedək baxaq.

—Ehtiyatlı ol.

Ehtiyat igidin yaraşığıdır, xüsusən, zülmətdə görünəndən ehtiyat edərlər. Görünməyən – Qədər, Qismətdir. “Ay Allah, özün köməyim ol!” Anasının boynundan asdığı üçkünc qara parçaya bükülü təbərriyi sığalladı, əmindi onu yenə qoruyacaq, indiyəcən beləydi. İki nəfər yanaşı uzanıb tərpənmirdi, oğlanı qaldırdı, güllələr alından, sinəsindən dəymişdi, nəfəs almırkı, ikincisi üzüquylu düşmüştü.

—Bu qaragünlü qızdır ki... Moşu, köməyə gəl!

Nemət sazda özü çalıb oxuduğuna görə Moşu adını almışdı.

—Özümüzükünü vurmuşuq.

—Hardan biləydik, qəsdən vurmamışıq ha.

Qız huşunu itirmişdi.

—Səhərə sağ çıxmaz, mən səngərdə qalım, sən onu hissəyə çatdır.

Gecənin tən yarısıydı. Uçurum dərələrin qan-a-iliyə işləyən vahiməsi, qəflət uçqunların sək-səkəsi Neməti himayə edirdi; yaralı qızı kürəyinə alıb sürüñürdü. Hər şey arxaya yol almışdı, heç olmasa, bayquş ulayaydı, cırcırama cırıldayaydı, gecəquşu alçaqdan süzüb keçəydi, kol-kos şübhəli-şübhəli xışıldayaydı, uzaqda itlər səs-sə-

sə verib hürüşəydi, hində itələşən toyuqlar qaq-qıldışaydı.

Ay işığı dağın düz zirvəsinə sancılmışdı. Ağaclar uzaqdan insan kölgələrini xatırladırdı, ya da ruhlardılar, yanmış, parçalanmış qərib insanların ruhları. Nənəsi Köçəriyə məhəbbətini bildirəndə “ay toyun olsun”, hirslənəndə “əndamın yansın, qırmızı gülləyə tuş gələsən” deyirdi. Toy adı gələndə Köçərinin ağızı qulağının dibinə gedirdi, qarğışa tuş gələndə qaşqabağı yer süpürdü.

Gülə necə qırmızı olur, bəlkə qana boyanlığına görə?

Köçəri yolun tən ortasında uzanılı qalmışdı, gülə alını möhürləmişdi. Ayın işığı, ulduzların şəfəqi zülməti qovmurdu, hər şey bitmişdi, qaliblərin arxayınlığı, məglubların ehtiyatı qaranlıqla həmahəngdi. İşiq heç nə vəd etmirdi, qaranlıq qara əməlləri qoynuna almışdı. Bu gecəni hamı zülmətdə keçirmək istəyirdi, Əliş səngərdə yuxulmuşdu. Həkim alçaq kazarmada qızın baldırına tikiş qoyurdu.

—On beş yaşı ola-olmaya.

Alaqaranlıqda çırmamış, spirtlə təmizlənmiş baldırlar bərəq vururdu; həkim ürəyində ata nəvəzişi hiss etdi, Moşu hayıl-mayıl olmuşdu.

—Moşu, çıx bayır!

Moşu gözlərini döndərdi.

—Baxtıma bax də, baxmağı da adama çox görürlər.

Köçəri yىxilan yolun başında yekəpər erməni əyilib beli yerə basa bilmirdi, xaşal qarnı mane olurdu, üç əsirin başı baltayla əzilmişdi.

—Bu türkləri tez basdırıq, görən olmasın.

—Dərin qaz, qaçarlar, “Qırmızı xac”dan gəlib-lər.

—Oyy, nəfəsim kəsildi, soyxa belin sapı çıxır.

—Meyidləri bir yere at, üstlərini basdır, qorxma qəncəliblər, üçü bir çalaya yerləşər.

Vazgen bu sözləri qonşusu Aydından eşitmışdı; Aydın qışdan üzünüç çıxan heyvanlar bərədə belə deyirdi.

Təzə qandan buxar qalxırdı. Bu qan zora düşmüş Davudun alnından axan tər kimi piy iyi deyil, şirin çəmən qoxusu verirdi.

Arılar çiçək qoxusuna gələcəkdilər.

4. *QURĞU*

Yolağalar tutulmuşdu
qurğular qurulmuşdu
qarı düşmən qır qazanda qaynamırdı.
Qurğu quran – qəyyumdu
“qa” deyəndə “qa” deyirdi
“qu” deyəndə “qu”
qazdığı quyuya özü düşmürdü.
Şuşada erməni Vartan
türk ahusuna vurulmuşdu.
Tale bizi daşladı
Qarabağ savaşı başladı.

Göy qübbəsini doğrayan ovxarlı orağın dodağı
qeyzlə çeynənirdi.
Tanklar hasarları sindirib həyətlərə girirdi. Tırtıl-
ların qıçırması başını sükana söykəyib mürgü-

ləyən “devit-be” Vartanı ayıltmadı. “Devit-be” adını ona balacalıqda vermişdilər, canı boğaza yiğilanda əlinə keçəni pəncərədən bayırə tolazlayar, hirsinin hovu alınanda tulladıqlarını anasının qorxusundan tapıb-toplayıb evə daşıyırıldı.

YUXU. Şuşadaydı, xaricdən anasına bağlama göndərmişdilər. Bərk-bərk sarılmış bağlama bələyə oxşayındı, həmişəki kimi özünü əziyyətə salmayıb açmağı oğluna həvalə etdi. Bıcaqla qatlarını yardı, patron gilizləri yerə səpələndi.

Gilizlər körpə uşaqlardı, bic-bic göz vururdular.

Bu, ona xoş gəlmədi, yumruğunu pəncərəyə çirpdi, şüşələr şaqşaraq qırıldı, cılıklər yanağını yaraladı. Qapqara qan çənəsindən sinəsi aşağı şoralandı.

Vartan nənəsinin yozum dərsindən belə təxmin etdi: bələk qəfil xəbər, güllə tale zərbələridir. Bic uşaq hiylə-kələkdir, şüşənin qırılması o deməkdir bədbəxtlikdən qaçıb qurtara bilməyəcək; qan – qovuşuqdur, qapqara qan isə... yəqin qəlbi qırılıb qana dönəcək, ümidləri daşa çırpılacaq.

Alnını turşutdu. Qırışlar qışqırdı. Evdən baş alıb gedəndən sonra beynini töküb-töküş-dürməkdən, qəlb haqq-hesablarından əl çəkmişdi, vursun, öldürsün, gələcəyin maddi durumunu, nüfuzunu təmin etsin. Pul azadlıq deməkdir, hakimiyyət olanda hər kəs, hər şey ayağına gələcək. Bu bələli torpağın bircə qarışında gözü qalmamışdı, burada kök salıb yaşamaq yatsa, yuxusuna girməzdi. Qohum-qardaşı Amerikadaydı, xarici banklardakı pulunu artırmağa çalışırdı. İndiyədək yalnız bir yuxusu yaddaşına ilışib qopmurdu, Xankəndində yaşayanda bir neçə dəfə Ahunu ağuşunda görmüşdü, sıxdıqca sıxırdı, qollarının arasından bulanıq su daşlanırdı, Ahu suya dönüb yoxa çıxırdı...

Qələbənin ilk təsdiqi Mövcudluqdur.

Yerevandan göndərilmiş paqonlu mundirini düymələdi, zabit geyimi ona yaraşmırı, balaca vaxtı kitabda gördüyü Styopa dayı yanında ondan qat-qat yaraşılı görünərdi, pencək don-qar ciyinlərindən sallanırdı, qarunqulu, görməmiş on adamin payını aşırıb doydüm demirdi. Yediyi harasına gedirdi? Haçan zabit oldu? Harada dərs keçdi? Deyirdilər çox qansız adamdır, kim oldu, nə fərqi, əlinə keçənə aman vermir. Ordu-nun qəddar qanunları var, bunu cəsarət kimi qiymətli

mətləndirirdilər. Dünən əsirləri döyənlər arasındaydı, qamçı vurmaqdan barmaqları qabar olmuşdu, qolları ciyinlərindən düşürdü. Yorğunluqdan, əsəbdən, çox içməkdən gözləri heç nə seçmirdi, ağına-bozuna baxmadan insanları təpikləyir, yumruqlayır, sillələyirdilər, malı döyən kimi döyürdülər. Zərbələr yumşaq yerlərə dəyməsəydi, əldən düşərdilər. Əsir çoxdu, qımäßigdananı güllələyirdilər. Yanındakı zənci Kasper ondan geri qalmırdı: "Buna nə olub, özünə nə hay kəsib, türklər bizim düşmənimizdir, qoyun düşmənciliyi-mizi edək", acığından qarışığa salıb Kasperə yağlı bir təpik iləşdirdi, Kasper dönüb Vartanın boğazından yapışdı. Zəncinin işıqlı bəbəkləri gözlerini deşirdi, düz gözün içində baxmaq adətiydi.

—Nə maritlamışan?

Vartanın bir işaretsiylə əsgərlər Kasperin üstünə atıldılar, Arşak haya gələnəcən təpiklənən Kasper səndələyib yerə dəydi. Bununla münaqişə bitdi, heç biri aldığı dərsi unutmayacaqdı, məqam gələndə haqq-hesab çürüdülcəkdi. Bu saat heç kəsin ağılına gəlmirdi həyətdəki it damında gizlənən yeddi yaşlı qızın gözləri qarşısında müharibənin ən iyrənc, dəhşətli səhnələri baş verir, qız itə siğinmişdi, dərindən nəfəs alsayıdlar, eşidəcəkdir. Kəndin ən sərt iti Alabaş

uşağı qısılmışdı, qeyri vaxt gecələr bu həyətin yanından keçmək müşkül məsələydi, yoldan ötüb-keçənlərə cumardı. Tank it damını basanda Alabaş sınmış taxtaların arasından sıçrayıb Vartanın ayaqlarına sığındı. Qəribədir, itə dəymədi, sıxılmış dodaqlarının büküyündən hiss olunurdu qəzəblidir, əlində tutduğu nazik, uzun siqaretin külü hara gəldi töküldürdü. İtin başı xarab olmuşdu, dil bilirdi, Vartana yalmanır, şalvarına sürtünür, ayaqqabılarını iyiləyirdi, yəqin onlardan qızılıgül qoxusu gəlirdi. İtlərin çoxu güllələnmişdi, dağa-dərəyə qaçmışdı, onasa hələ dəymirdilər, sonra kimlərsə təpikləyib başını əzəcək, içib, keyflənin nişangah edəcəkdir.

Əsirlər seçmələnmişdi, uşaqlar görünmürdülər, südəmər körpələri çığırda-çığırda analarının əllərindən qopartmışdilar, qışqırıb, bağırıb, döyülib yorulmuşdular, hələ ki səkkizillik məktəbin sınıf otağına yığımışdilar. Direktor otağı da əsirlərlə doluydu, oturmağa yer olmadığından partalara pərcim olmuşdular.

—Komandır, qadınlara baxacaqsan? İçlərində bir gözəl var, bəh-bəh, elə bil padşah qızıdır, adamın gözlərini qamaşdırır, dədəmin goru haqqı, ayrı aləmdir.

Vartan qulluğunda duran, kölgə kimi yanından çəkilməyən, çayını, çörəyini, yatacağını təşkil edən, ayaqqabısını silən, paltarlarını yuyub təmizləyən, kürəyini sürtən, ora-burasını masaj edən, daxili xəbərləri, yenilikləri çatdırın “daban” ləqəbli iyirmi yaşlı Mişanı sinəsindən itələdi.

—Dədənin goruna lənət, çəkil gözümün qabağından!

Əlini belinə qoyub şəstlə həyətdə var-gəl etməkqən yorulandan sonra maraq güc gəldi. Guya təsadüfən qadınların salındığı otağın pəncərəsinin qabağına gəldi, şüşələr qırılmışdı, dəmir barmaqlıqdan içəri səhnə kimi apaydın görünürdü. Allahın işiydi, ya bəndənin qarğışından, hər ay talan etdiyi var-dövlətin ümumu dəyərindən səliqə-səhmanla ermənilərin xilas fonduna köçürüyüne görəydimi, qismətinə gün düşmüşdi, arzusuna yetmişdi, yuxusu çin çıxmışdı, divara söykənib düz pəncərəyə baxan qadın Ahuydu, ilk məhəbbəti, arzularının arzusu, gənclik xəyallarının əlçatmazı Ahu. Qənirsiz gözəlliyyinin üstünə gözəllik gəlmışdı. Həyəcandan Vartanın köhnə vərdişi qayıtdı, qarşısına çıxanları təpikləməyə başladı, əlinə nə gəlirdi, kimə gəldi atırdı. Həyətdə tozanaq qopdu. Əsgərlər qəfil dəyişikliyi zənci Kasperlə bağladılar, qif do-

daqlarıyla ağ balta dişlərini tamaşaşa qoyan Kasper işin fırıq olduğunu başa düşmüştü, evin arxasına keçərək qovurma tixirdi, elə başqaları da qısa fasılədən istifadə edərək ocaq çatıb od qalamağa cəsarət etməyərək qarınlarını doyururdular; bütün evlərdə qazanlar asılmış, yeməklər bişmiş, yola tədarük görülmüşdü, qəflətən başlarının üstü kəsildiyindən qapaqlar açılmışdı, adama yemək qalındı. Qarğıa-quzğun kimi yeməyə daraşdırılar. Biri dözməyib əlini dizinə çırpdı, ara, bu türklər “kep” çəkirləmiş, konserv yeməkdən qarnımız qavala dönüb –iki əliylə qarnını şappıldatdı. Elə bil təbil çaldılar, heç kəs bu zarafata fikir vermədi, qanları qaraydı, keçib gedəcəkdir, Qəsəbəni xüsusi dəstə talan edəcəkdi, yenə qənimət böyüklərə, qəlet sırvilərə qalacaqdı.

—Komandır, yemək hazırlıdır.

Tut ağacının altında açılmış süfrəyə şüyüdlü aş, təhəng yarpağının dolması, küftəbozbaş, buglama, çolpa çıçırtması, bu yerdə bişirilən ən gözəl nemətlər düzülmüşdü, bütov arı şanı məcməyiyyət şüzlürdü. Bir nəfər üçün nəzərdə tutulan süfrə rahatca iyirmi-otuz acı doyuzdurardı. Ömründə yeməyindən qalmayan qarinqulu Vartana nəsə olmuşdu, özündə-sözündə deyildi,

əsgərlər onun bu halına heyrətlənirdilər. Stolun yanından gülə kimi keçdi, əsgərlər büzüsdülər, gözləyirdilər bu saat süfrəni aşıracaq, qab-qacağı vurub tökəcək, elə olmadı, düz qadınlar saxlandığı otağın qapısına sarı getdi. Mişa arxa-sınca süründürdü. Artırmanın ardıc kərdisindəki qaranquş yuvası ev silkələnəndə uçmuşdu, ətcə balalar ayaqlarının altında xırçıldadı. Qapı açıldı, sıniq pəncərədən düşən günəş şüası astanada duran iki nəfəri haqladı, əsirlər diksindilər, yer yarilsa, yerə girəndlər, palid sallamaların üstündən vurulmuş döşəmənin bircə taxtası tər-pənmədi. Ahu donqar kişini kiməsə oxşatdı. Kəlgə dəyişdi, gözlərinə görünmüştü. Sevindi. Həmin adam irəli keçdi; yanındakı əsgərlərə Ahu tərəfi göstərəndə boynundan bir damla tər qopub kürəyinin ortasıyla süzülərək büzdümündə dolu dənəsinə döndü, qurcalandı, parta kiçikdi, altın-da gizlənə bilməzdi. Əsgərlər düz ona sarı gəlirdilər, on altı-on yeddi yaşları olardı, əsirlərə qor-xa-qorxa baxırdılar. Birinin başı sarılmışdı, dü-nən zabitlərin sürüdüklləri gəlininə qahmar çıxan qadın yerdən paya götürüb başını yarmışdı. Nə-həsi yaşındaydı.

—Salam, ay qonşu.

Hamı yaddasını qurdaladı, heç kəs bu salamın mənasını dərk etmədi.

—Ahu, xoş gördük.

Vartanı tanıyan Ahu donuxmuşdu, onu burada görəcəyini ağlına belə gətirməzdi. Şuşadan baş götürüb Yerevana dayışığılə getmiş, bir də qayıtmamışdı. Silit dəlibaş oğlundan canını qurtarmağa sevinsə də, ata nənəsi Klaranın azərbaycanlı qonşularına kini aşılıb-daşırdı.

—Köhnə sevgilini tanımadın? Sənə məktub yazmaqdan barmaqlarım qırılırdı, məni cındır müəlliminə, Bahadıra satdın, uşaqlara döydürdün. Heç kəsi bəyənmirdin. Ah, o günlər, o günlər... Anamı zorla sizə elçiliyə göndərdim, nənən köpək qızı özündən çıxdı, dedi biz erməniləri kişi saymırıq. Hanı o bazburutlu kişiləriniz, niyə sizi baßsız qoydular?

Bu sözlər qarabasma deyildi. Şuşada Vartangillə qonşu olsalar da, araları sərindi, hasarlari birdi. Ahugilin pişiyi zəhərlənirdi, cüçələri yoxa çıxırdı, çox vaxt arxdan bulanıq, sabunlu su, zibil gəlirdi, aşağıda ermənilər olmasaydı, suya zəhər qatardılar. Gen-bol həyəti qoyub ayaqyolunu hasarlarının yanında qazdırılmışdılar, yan otağın pəncərələrini açan kimi pis qoxu evə dolduğu üçün pəncərələr ilin on iki ayı qapalıydı. Vartanın

atası usta olduğundan evə az gəlirdi, evdə nənəsi, arvadı, oğlu qalırdı, başqa uşaqları olmamışdı. Qarı deyinirdi bu müsəlmanlar bir ucdan doğub-tökürlər, bizə Allah bir uşağı çox görür. Anası Silit heç nəyə qarışmazdı, bütün günü qaşqabaqlı gəzib dolanırdı, Yerevandan gəldiyindən özünü şəhər qızı hesab edir, göylə gedirdi, saçlarını səliqəylə yiğib hər səhər dəmir darvazadan çıxıb dərsə gedən Heyran müəlliməni gözləri götürmürdü. Heyran, qızı Ahu çox gözəldilər, Silitin əyri burnunu Sedrakin çekici də düzəldə bilməzdi. Vartan dikdirdən baxardı, qız alaqapını açıb küçəyə çıxan kimi yanına düşərdi, yolun bir tərəfiylə Vartan, bu biri tərəfiylə Ahu gedərdi.

—Ver çantanı götürüm.

Sarışın saçlar dalgalanır, dolaşır, uzun kiprik-lər çataqlaşırıdı.

—Yox, şil-çolağam məgər, get öz qaydına qal.

—Ver, ver.

—Yox, məndən uzaq dur, nənəmi çağıracağam.

Nənəsi ermənilərin atasının belinə qaynar samovar bağladıqlarını unutmamışdı, durub-oturub “ehtiyatlı olun bu ilanlardan” deyirdi. Qələt edərlər,- deyirdi atası,- dilini saxlamayanı maşının al-

tına salıb çığnayaram. Dediyi başına gəldi, Qəzənfər yaşına baxmayaraq orduda yük maşını sürürdü, əsgərlərə ərzaq daşıyırıldı, ermənilər yolu kəsəndə maşını üstlərinə sürüb, on beş nəfəri çığnامışdı, vura bilməmişdilər, sonda maşını silah, sursat anbarına çırpıb partlatmışdı, bunu “Qırımızı xaç”ın azad etdiyi əsirlərdən biri danışındı.

Bu ara qadınlar Nəsibəni ortaya almışdılар, hamiləliyin son aylarıydı, qarnı təpikləndiyindən, uşaq ölmüşdü, doğa bilmirdi, hərdən elə qışqırırdı ağacdakı quşlar səslərini kəsirdi. Qapıdan əmr etdilər.

—Onu bayıra atın.

Əsgərlər əti kəsilmiş kimi bağıran gəlini qapıya sürüdülər, bir azdan səs kəsildi. Qadınlar qapıya cumdular, qapı tərpənmədi.

—Hara apardınız gəlini, ay haramzadalar, qanınıza qəltan olasınız, ömür boyu qoltuğumuzda yaşamısınız, haramxoşunuz olsun, boğazınıza boğma olsun verdiyimiz duz-çörək.

Qapıdakı qarovul boğula-boğula güldü.

—Qarğışdan başqa əlinizdən nə gelir, gözünüz aydın, doğdu, oğlu olub, göbəyini kəsiblər, babasının adını qoyublar.

O qədər güldü, hicqirdı, az qaldı boğula.

Əsgərlər yumruqdan təpiyə keçdilər. Ahunun çıynınə təpik dəydi, köksü, ürəyi sancdı. Yanakı dururdu təpik qarnını tutmasın, hamilə olduğunu hamı bilirdi. Təzəcə vaxtı keçmişdi, ürəyi bulanır, başı gicəllənirdi. Nəhayət, qadınlar künçə elə sıxıldılar, orta boşaldı. Ahu tərləmişdi, həyəcandan ala gözləri çıraq kimi yanırkı, solğun yanaqları yumrulanıb pörtmüssdü, ağ zənəxdanında qara xal gül ləçəyindəki şəh kimi titrəyirdi, ince əllərini qarnının üstündə saxlaya bilmirdi, tez-tez dizlərinə sürüşürdü.

—Doğrudan, çox gözəldi, gözəllər gözəldidi.
Vay, Vartan, yamanca ilişmişən.

—Sən qapıya!

Ahu gözlərinə inanmadı; qapının o tərəfi ölüm, əzab, işgəncəydi, hər ehtimala yerindən tərpənmədi.

—Yeri!

Qapıya sarı getdi. Qadınların arasına girseydi, zavallılar yenə söylüb, təpiklənəcəkdilər. Vartan tələsirdi, Ahunu başqa qadınlardan ayırib getirmişdi, Allahın möcüzəsinə bax, buna qismət deyirlər. Ehh, Ahu, məndən qaçıb nə etdin, nəyin iyisi oldun? Görəsən, Ahuya evlənsəydi, halı necə olardı, qoyardıları sakit yaşasınlar? Yəqin baş götürüb xaricə gedərdi. Bu günədək nə üçün

QEYB

vuruşduğunu dərk etmirdi, kimə lazımdı xaraba torpaqlar, kim onu əkib-becərəcəkdi? Əl-ayağı yer tutan Ermənistanın qaçırdı. İki dəfə evlənmişdi, uşağı olmamışdı, çoxlu qadın görəsə də, indi təzə bəy kimi ürəyi əsirdi.

İlk insanın meymunla cici-bacı olduğu ibtidai insan dövrü deyildi, insanın insan olduğunu sübuta yetirmək üçün insanı qul etdiyi, qul kimi işlətdiyi feodalizm deyildi, iyirminci munilliyin sonu, demokratiya ağacının ərşə qalxıb çiçəkləndiyi dövrdü.

5. *QISAS*

**Bura Vətəndir!
Gülü bitməyən
yolu getməyən
əli əlimə yetməyən Vətən!
Qıratı qantarğada
qarğı atla çay keçilməz
qaşıqla, kəfkirlə dərya içilməz.**

Ayın beli incəlib iynə deşiyindən keçirdi.
Buta naxışı çekən gümüş sap dərtilib göyün
sinəsinə bəndlənmişdi.
Boynundan cırılmış köynəyinin yaxasına al qan
şorالanan şivərək oğlan dizini yerə qoymuşdu bir
az dincini alsın. Başını xınalı daşa söykədi.
Səhər yuxusu şirin olur.

*YUXU. Çalanın qıraqında çıyələklər qızarırdı.
Bu daş-kəsəkdə çıyələk bitər? Uçurumda
çıyələk nə gəzir?
Dikəldi, bir-iki addım atdı. Neçə ildi çıyələk
yemirdi, adda-budda, tala-tala bitən
görmüşdü. Nə qədər çıyələk olar?
Qırmızı çıyələklər özləri ağızına girirdi. Gözlə-
ri qırmızıdan başqa heç nə seçmirdi, dayana
bilmirdi, ömründə bu qədər çıyələk yemə-
mişdi, tünd çaxırı bənzəyirdi. Ağızının dadi
dəyişirdi.
Yatanda çıyələklər əziləcək.*

Kim var burada?

Nəhayət, günəş insafa gəlib üfüqdə baş gös-
tərdi; buludsuz səma isti, aydın hava vəd edirdi.
Aləm gülürdü, quşlar bəhsə girmişdilər, qara-
toyuğun şaqqıltısı cırcırın züyünü batırırdı. Meşə
simfoniyasının marş anında gurultu qopdu,
dağın başında ermənilər əlhavasına atırdılar.
Meşəni fitə basırdılar; sürəkli atəş sırası gəldi,
səs-səmir kəsildi.

Gün işığı çalaya düşəndə Zəfər ayıldı, bəlkə
bu yuxu deyildi, onu qara basırdı? Laxtalənib,
damla-damla daşa, ota, gülə-çiçəyə hopan qır-
mazı cücəgözü naxışlar bozarmağa başlayırdı.

Haradansa balaca quş peyda olub yaralı barmaqlarını dimdikləyirdi. Sağ cinahda aslan kimi döyüşmüsdüller; geriyə dönəməliydi, yox, yerində qalmalıydı. Əliş gəlib çıxmadı, bəlkə gec oldu, postu qoyub getdiyinə görə cəzalandı. Tablameda, bir daha yuxarı dartındı, ayağının altından daşlar qopub aşağıya yuvarlanırdı. Dumanlı beynində adda-budda səhnələr qalmışdı. Ermənilər xeyli silah atıb geri çekilmişdilər, əsas qüvvələr başqa tərəfdə cəmləndiyindən təklənmışdilər. Düşmən tankları həşərat kimi meşəyə daraşmışdı, arxada səs-səmir azalsa da, heç kəs şikayətlənib özünü sindirmirdi, Əliş xalaxətin əmr etdi:

—Gülləni hayif etmə, bir erməni ölsə də, qənimətdir. Mən qarşını saxlayım, sən qərargaha xəbər apar.

—Səni tək qoymaram.

Əlişin arvadı Koroğlunun Nigarı kimi gözəldi.

—Bəs əsir düşək, qaç, sən təzə evlənmisən.

—Nə olsun, sən də nişanlısan.

Zəfərin dağlar maralı adaxlısı naz-qəmzəsiylə can alırdı. Gündə yüz dəfə küsüb barışsalar da, bir-birlərindən doymurdular.

—Hissəyə məlumat verməlisən.

Hər ikisi bilirdi son görüşləridir, uzaqlaşan atəş səsləri cəbhə xəttinin dəyişdiyini bildirirdi.

Sağdan cinahları yarılmışdı, Qesəbə tərəfdən atırdılar. Yanındaki saqqız ağacının budaqları körpə yürüyü tək yırğalanıb üstünə aşdı, yeqin qayanın qırağında durubmuş, ağacqarışiq yamacə yuvarlanıb ensiz dağ yolunu kəsdi, sursat karvanı dayandı.

...Aylır. İlk dəfə idman yarışında nokaut zərbəsi alanda bədəni belə daşa dönmüşdü. Sol gözü qayılır, sağ gözü açılmır.

Toz aləmi bürüyüb, təngnəfəs erməni əyilib göz qapağını basır.

“Türkdə ürəyə bax, ölmək bilmir”.

Ermənilər arxaya keçir, dərədə görünməz olurdular.

—Kipriklərin oxdur
qaşın kamandır...

Mahnı güclənir, papağı başında, əli qulağında Rəşid Behbudov oxuyur:

—Ay qız, məndən üz döndərmə, amandır...

Yamaclardan üzüashağı ana südü kimi pak sular axır. Mahnının arxası gəlmir.

Bu dağların qırğısı, qartalı haradadır?

—Əzələyə bax, idmançıdır, sağalsayıdı, qapıbacada işlədərdim.

—Sənə boyun əyməz.

—Beləsini çox sindirmişiq, bir-iki təpik vurursan, muma dönür.

—Çətin.

—Kəs səsini, qarğı, nə deyirəm, əksimə gedirsən.

—Əsirə nə gəlib, bunların Məşədi İbadı demişkən, “O olmasın, bu olsun”.

—Təpənə bir yumruq vuraram, yerə yapışsan.

—Yaxşı, pəzəvəngliyini bilirik. O saat bilinir anan qonşunuzdakı türklərə sapıtma verib.

—Qatqısız tutovka var, axşam gözdən yayınıb vurarıq.

—Ara, sənin anan belə-belə, araya söz qatma.

—Yaxşı, zarafat da qanmırsan?

“Gözüm qaldı o yollarda...”

Zəfərin gözü vardi, yollarda qalsın.

Tanımadığı evin həyətində itin yanına bağlaşmışdılar, sağ gözündən qan axırdı. Alabaş onu qoxlayır, məhrəm-məhrəm zingildəyirdi, yaxşı ki ulamırdı, yoxsa hər ikisinin axırına çıxardılar.

QEYB

—Hə, təpəl, görürük cins buğasan, yaxşı düyələr var, örüşünüzdən sürüb gətirmişik. Belə işlərlə aran necədir? Bize sənin kimilər çox lazımdır, haqqında hər şeyi bilirik, hüquqda oxuyurdun, burada nə ölümün var? Bakıda qalıb cib kəsərdin. İndi ki kişiləşmək istəyirsən, buyur, biz doymuşuq.

—Kəs səsini, köpək oğlu.

—Aha, dili açıldı, qürurlu adamlardan xoşum gəlir, bunu komandirin yanına sürü, bir az əylənib bizi dənə el çəksin.

Vartan qayda qoymuşdu, hərbi əsirləri özü dindirməliydi, zənnince, bu komandirin nüfuzünü artırırırdı. Büllur qənddandan qəngi xışmalayıb ağızına atdı.

Stolun üstündə maqnitofon vardı, əsirin səsi ni yazacaqdılar.

—Deyirlər oxumuşsan, mən də universitet bitmişəm, tarixi yaxşı bilərsən, olurəm savadlı əsirlərdən ötrü.

“Görəsən, bu dəqiq məlumatları haradan alıblar?”

Vartan əsirlərin qarşısında qürrələnib biliyini göstərməklə tabeliyində olanların gözünə kül üfürməyi xoşlayırdı, çox əyləncəli olurdu. Əsirləri

təbdən çıxarmayınca əl çəkmir, bununla məzələnirdi.

—Tarix dərsi keçmisən? Tarixiniz var, keçəsiniz, mərc gəlirəm rusun tarixini dədənin tərcüməyi-halından yaxşı bilirsən.

Düz deyirdi.

—Sağ olun, son zamanlar böyük Ermənistənin tarixini yazmağa qurşanmışınız, biz də əziyyət çəkmədən Azərbaycan yerinə Hayastan yazırıq.

—Həmişə saxtasınız.

—Dilin açıldı? Bundan sonra kif atmış alımləriniz nədən yazacaqlar, bir ovuc torpağınız qalıb.

—Bütün torpaqlarımızı qaytaracağıq, canınızı alacağıq.

—İki yüz ildə aqlıma gəlmir bir qarış torpaq qaytarasınız, ədalət bərpa olunur, tarix səhvlərini düzəldir; əlbəttə, silahımızla.

—Qulağınızın dibini görərsiniz.

—İndü qulağının dibini göstərərəm.

Himə bənddilər, kəsilmiş sağ qulağını əlinə verdilər, nədənsə titrəyən əlləri qanlı ət parçasını bərk-bərk tuturdu.

—Bu, sənin xarici pasportundur.

Vartanı gülmək tutdu, öz nitqini eşitməkdən qulağı dəng olmuşdu. Yorulmuşdu, çoxdan is-

təyirdi zəhrimər müharibə qurtarsın, adam kimi yaşasın, amma soruşsan, adam kimi yaşamağın nə təhər olacağını hələ bilmirdi. Nə qədər dağda-dərədə yatacaqdı? Yaşı qırxi adlayırdı, dizini qatlayıb rahatlanan vaxtıydı, Ahuyla Amerikaya gedərdi. Ahu onun səmimiyyətinə inanarmı, bu mümkünkündümü? Sevgisinə qovuşmayı dünyanın düz vaxtı müşkülə düşmüşdü. Başının dazını elə qaşdı, dırnağının yeri qaldı, bir aydı dırnaqlarını kəsmirdi, dırnağını tutanda elə bil ətini kəsirdilər. İndi görüşdən qabaq özünü qaydaya salmışdı. Sinəsi atlandı, ilk görüşə çıxmış yeniyetmə tek həyəcanlandı.

—Hazırlaş, səni buraxırıq, bizə oradan məlumat verərsən, heç kəs səndən şübhələnməz. Cavansan, ölmək həmişə var, müharibə qurarrar, keyf çəkərsən.

Başı aydınlaşırdı, ölüm həmişə var, fürsət tapıb qaçmalıdır.

—Düşünməliyəm.

—Ay malades, ay malades.

Əsəbləri davam gətirmədi.

—Bizlərdə eşşəyə “malades” deyərlər.

—Bu oğlana bir gecəyə üç qız verin, yarımlıdır tamarzıdır.

Ömründə ilk dəfə söymək istədi, danışa bilmirdi, kəsik qolu qaralıb şışmışdı. Qəlbində elə bir ağrı vardı, yerə uzanmaq, heç zaman qalxməq istəmirdi.

—Bu türklər yaxşılıq bilmirlər, aparın tövləyə inəklərin yanına salın, qadınları axşamadək yerbəyer edin.

“Qırmızı xaç”dan gələcəkdilər, qayda-qanun yaratmaq lazımdı: “Gəlməyə vaxt tapıblar, burunlarını hər yerə soxurlar”. Tövlə mal-qarayla doluydu, heyvanlar gurultudan qorxub doğma həyətə sığınmışdılar, əsgərlər qarşılara çıxan mal-qarani da bura qatmışdılar, kəsəcəkdilər, paylayacaqdılar. Balaqların, oqlaqların, quzuların, buzovların əllərinə fürsət keçmişdi, onları tutan, ayırıb tövləyə, ağıla salan, inəyin, camışın ayağına, bir ağaca bağlayıb analarını sağan qadınlar yoxa çıxmışdılar. Sərnici döyən süd şırnağının xoş şırıltısı eşidilmirdi. Analarını şadýanalıqla, acgözliliklə əmərək boşalmış əmcəklərini, qarınlarını dürtmələyirdilər. Anaları təpik ataraq burunlayıb dəcəlləri uzaqlaşdırırdılar, kimisi xilası yerə yatıb dincəlməkdə görmüşdü. Bu hayda Zəfərə fikir verən olmadı. Sağ gözünün yerində qanlı çuxur qaralırdı, salamat sol gözünü qıyan-da görürdü. Divara bir qız söykənmişdi.

QEYB

Ay ağızı üstə dönerək hadisələri izləyirdi.

—Elnarə?

—Zəfər?

—Sən burda neyləyirsən?

İnstiutda bir kursda oxumuşdular, oğlanın adı yaddaşına həkk olunmuşdu, tanışlıqları bunla bitirdi.

—Tətilə gəlmişdim.

Sözünü bitirə bilmədi. Harada olduqlarını unutmuşdular, bu qızdan xoşu gəlmirdi, utanmaq-çəkinmək bilmirdi, özünü sərbəst aparırdı, deyib-güləndi, şüxdu, çox qısa, dar geyinirdi, indi yubkası cırıldığından çılpaq, yaraşıqlı ayaqları göz çekirdi. Kaş nəyləsə bu ayaqları örtmək, gizlətmək olaydı.

Vartan lütləndirilən əsirlərdən çoxdan bezmişdi. Təngə gəlib üzünü çevirdi.

—Göndər bu çolpanı Karapetə, de ki Vartanın payıdır, axşam plovun altına qoysun.

Divara qapı boyda qaranlıq çökdü. Zəfərin döyüşməyə, deyişməyə gücü çatmırıldı. Gözü çatıya sataşdı, bununla buzovları bağlayırdılar. Allah, sən məni həmişə sevmisən. Tək əliyle düyun vurdu, dəfələrlə yoxladı, özünü haradan asacaqdı, ayaqları bağlıydı. Tavanı top gülləsi deşsə də, böyük palid tiri sınmamışdı, köhnə

vedrə ayağının yanında taqqıldıdı, iki saat vaxta siğinmişdi, iki qoşa, xilaskar saat, məktəbdə olduğu kimi. Beyni saat kimi işləyirdi, yeridikcə inəklərin belinə siğal çəkirdi, canına qüvvə gəlirdi, onlara yurd-oçaq istisi hopmuşdu. Zəncirli ayağıyla güclə vedrənin üstünə çıxanda vedrə ortasından batdı, ayağı baldırından şaqqıldıdı. Qırmızı düyənin üstünə yixilmişdi, yerin darlığından düyə qalxmağa macal tapmadı. Axur var burada, axurun qırığına çıxdı, əli dirəyə çatırdı. Nə yaxşı ki əlini bağlamayıblar. Əbləhlər! Ağlına başqa söz gəlmirdi. Ayağıyla vedrəni tərpətdi, yer dar olduğundan vedrəni aşırmaq üçün qara inəyin behindən basdı, inek qalxdı, basabas düşdü, vedrə inəklərin ayaqları altında sal dəmire döndü. Bir an havadan asılı qaldı. Elə bu an lazımdı ona. Dünya qaraldı, ürkmüş inəklər basırıq sala-sala qapını sindirib bayırə axışdilar. Bunu görən yoxdu, tövlə evdən aralıydı.

Mal-qara dərədə görünməz olurdu.

6. *QİYAMƏT*

**Qara gürzənin dili haçalanmışdı.
Yerin qatı Göydü
cismin qatı - Qəlb
o da çıxsa qəlp
olacaq qəlib.**

Kainatın tək gözü qabarıb hədəqəsindən çıxırdı.
Ayın üzü xəyanət kimi qaraydı.
Namərd yuxu Ölümün görünən sifətiydi
Yorulub əldən düşməsi, çarəsizliyi Ahuya yuxu
gətirmişdi.
Keşkə ayılmaya!

***YUXU. Uşaqların körpə yumruğu boyda balaca rezin topları yerə vurub oynadıqlarını*
*çox görmüşdü.***

*Humayın ağdan seçilmeyən ağappaq, mər-
mər döşləri həmin toplar kimi şışmışdı.*

*Sonra sinəsindən qopub hərəsi bir dərəyə
düşdü.*

*Qara sellər gəldi, kopüklü sular dərə aşağı
nə var yuyub aparırdı. Bilmədi hansını tutub
saxlasın.*

Axıb getdilər...

Bəyaz yamacə düşmüş top mərmilərinin çalaları qaralırdı.

Sel fəlakətdir, bundan pis günü olmayacaq. Ahu fikirləşməkdən yorulmuşdu, bura salınmasının səbəbini bilməmiş olmazdı. Nə etməliydi, rüsvayçılıqdan qurtulmağın yeganə çarəsi ölməkdir. Ətrafa göz gəzdirdi, ürəyinə soxmağa bıçaq, özünü boğmağa kəndir qırığı – heç nə tapmadı. Necə ölsün, canı qurtarsın?

Belindən ağrı qalxır, yixılanda önce kürək yerə dəyir. Gözlərin qöy üzündə ölməyi də adama çox görülər. Kiçik nəfəslilikdən düşən günəş şüaları divarlarda oynadıqca qəribə fiqurlar yaradırdı. Günəş şüası onu hər yerdə təqib edirdi; azadlığının yeganə nişanəsi. Key-key işığın oynamasına baxdı, deməli, səhər açılıb, hələ öl-

məyib. Balaca olanda güzgünü divarlara, onun bunun gözlərinə tutardılar. Göbəyi dartındı, ürəyi çəkildi, dünəndən acdı, susuzluq da əziyyət verirdi, bətnindəki körpə yemək isteyirdi.

Doğrudan, burada nə edirdi? Ümidsizlik çəşqinqılıq yaratmışdı, qorxu-ürkü duymurdu. Oturanda divanın ortası çökdü, döşləri qarnına yapışdı. Durmayacaq, belindən vursalar tez ölü. Sinəsi yandı, körpəsi “döz” deyirdi, ölmək istəmirdi, doğulmağını gözləyirdi. Bu körpə kimə lazımdır, ölüb onu da qəbrə aparmaq. Qəbir ha, qəbir arzulayır, görəsən harada leşini quzğunlar di-dəcək, ağlına gəlməzdi insan qəbir arzulayır. Xeyli vaxt belə oturdu, beli keyidi. Nəfəslək qaranlıqdı, gecə düşmüşdü, qapı açılanda qalxmayaçaqdı, belə qərarlaşdırılmışdı.

İliç lampaları həmişəkindən parlaq, səxavətlə yanındı, Qəsəbənin düşmən əlinə keçdiyini bilsələr də, işığı kəsməmişdilər. Dolu yelinli inəklər, əmcəklərində süd daşlanan oynaq keçilər, ləngərli qoyunlar meşədən, örüşdən qayıdır qapılara gəlirdi, gündüz ürkmüş toyuq-cüçə, qaz, ördək hin axtarırdılar girməyə.

Qaynanası necə oldu, bu vaxtlar əlində sərnic inəyi sağırdı, özü toyuq-cücəni kişləyib hinə salırdı.

—Ahu!

Atasının, qardaşının, Aslanın, qonşularının səsinə oxşamırdı, qəhqəhesi də qəribəydi, boğazından xırıldayıb çıxırıldı. Yox, bu səs tanış gəlirdi. Düşündü, ağlına heç nə gəlmədi.

Səs başına düşdü; kimsə qapıdan dəhlizə düşən işığı kəsmişdi,

—İllərlə səni ürəyimdə gəzdirmişəm.

Vartan. Özündən də, adından da acığını gəldi, uşaqlar “Vartan, Vartan, gödən dartan” deyə onu cırnadanda acığını itdən, pişikdən, toyuqcucədən çıxırıldı. Əsgəriyə gedəndə Ahu Şuşa pedoqoji texnikumunda oxuyurdu. “Ahuya elçi gedin” deyə Vartan özünü öldürdü – Silit bir aylığa Fransada yaşayan bacısığılə getmişdi, nənəsi “ölərəm, qapılarına getmərəm” dedi. Ahunun nənəsi Həmayıl dadi-bidad etdi, gözümü açandan erməniləri dabanımızı dartan görmüşəm, mənim yanında şümür tayfasının adını çəkməyin. Vartanın atası Torosun vecinə deyildi oğlu kimilə evlənir. Sanki arvadıyla gizli saziş

imzalamışdilar; Xankəndində işlədiyi üçün uzaq qohumu Azatın evində köç salmışdı, həmin qohumun otuz altı yaşlı dul bacısı Asmik ümid edirdi Toros hər qasından bir pud daş asılan Silitdən dönüb onunla evlənəcək. Azat arvadıyla bacısının davalarından zara gəlməşdi, düşündürdü bacısı əre gedib cəhənnəm olacaq, qulaqları dincələcək. Əsl Yerevandan olan Silit özünü həmişə tox tutur, əlini “qara” işlərə vurmur, ərinə, oğluna, bütün yerli ermənilərə nifrətlə “türk törəməsi” deyirdi. Günü üç küçə o yanda yaşayan Nazan-gildə keçirdi, onun hərbçi qardaşı Misak da tez-tez bacısigilə qonaq gəlirdi. Qonşuların piçiltiları, qaynanaşının mırıltısı, qaynının kinli atmacaları Silitin başına batmirdi. Vartanın günü belə qaraydı. Qət etmişdi Ahunu ona verməsələr, qaçırib, Yerevana aparacaq. İkisi də dayısigildə qalıb oxuyarlar. Əsgərliyə getməzdən əvvəl möhkəm döyüldü, qonşu azərbaycanlı oğlanlar Vartanın Ahuya evlənmək arzusuna xor baxırdılar, qızın bibisi oğlu Xanlar xüsusi canfəşanlıq göstərirdi. Vartanın burnunu vurub əzmişdilər, sonralar burnunun sümüyü həmişə ağrayırdı. Həmayıl arvad evlərinə hücum çəkdi, arxasınca başqa qonşu-

lar. Ertəsigün erməni diğalar qarın-qartasını təpiklədilər, iki qabırqası çatladı. “Nə görmüsən o türk qızında?” dedilər. Dözmədi, əlinə keçən daşı Akopun başına çırpdı, qan Akopun üzünə sıçradı, əlində əlacı olsaydı, qanını ovuclayıb içərdi; hiss etmişdi Akopun Ahudan xoşu gəlsə də gizlədir. Başı qarpız kimi aralanmış Akopu Vartanın əlindən güclə aldılar. Səhəri Vartan Yerevana getdi. Ahunun nənəsi bunu eşidəndə ağız bützdü, qudurasan qurbağa, getdi adam tutmağa. Hər gün Ahuya məktub gəlirdi, qız oxumadan cırıb atırdı, bu erməni oğlana yazıçı gəldiyi vaxtlar da olurdu. Məktublar birdən kəsildi. Müharibə başladı.

—Belini niyə əyibsən, səni vurmayıblar, hamisini güllələrəm.

Ahu elə bil yuxu görürdü. Yox, bu yuxu deyildi, Vartanın uzun, qara əlləri yaxındaydı. Divanın qıraqına sürüşdü. Vartan özünü görməməzliyə vurdu, divanın o biri küncündə oturdu.

—Məndən qorxma, öz gözümü çıxararam, sənə dəymərəm.

—Onda burda nə ölümüm var, burax gedim, bütün arvadları burax.

QEYB

Vartan belini təzə əhənglənmiş divara dayayıb ləzzətlə ayaqlarını uzatdı.

—Ayaqlarım oduna dönüb, müharibə məni yorub. Gəl razı ol, günü sabahdan bir-birimizə qوشulub Amerikaya gedək, heç kəs bizi tapmasın. Onsuz da cana doymuşam, getməsəm kişi deyiləm.

—Kişi olsan, başqasının arvadına göz dikməzsən, bilmirsən, ərə getmişəm?

—Bilmirəm, bilmək də istəmirəm.

Araya uzun, üzüçü sükut çökdü, müharibə yaddan çıxmışdı, köhnə tanışlar kimi söhbətləşirdilər. Ahu öz soyuqqanlığına heyrət etdi.

—Uşağınvardı?

Vartan keçmiş zamanda danışındı.

—Ərimin üzünü haçan gördüm, uşağım da ola. Bir ildir kəndə gəlmir.

Əsəbilikdən sağ gözü səriyən Vartan mırıldadı.

—Qırılmış türklər, bizə süfrələrinin artıq-urtuğu qalır.

—Qadınlar necə oldu?

—Onlara xüsusu qayğı göstəririk.

Ahu birdən qəzəbləndi.

—Qoydunuz yaşayaq, toylarınız yasa dönsün.

Vartan haradan peyda oldu, kaş əsirlərin arasında olaydı, onlar necə, mən də elə. Əlini xalatına apardı, düymələri açılmamışdı, dərindən nəfəs aldı, sevindi. Bəlkə Vartan onu buraxacaq, hər halda insandır, onu sevir. Özünə nifrət etdi, bax, erməninin ona sevgisindən danışır. Ahu, haram olsun sənə, Vartanın çənəsinin altına girmisən. Bir damcı qorxu duymurdu; Vartanı tanıdığınından, xilas olmağa ümid yaranmışdı. Amma erməniyə etibar etmək olarmı?

İnandın, nə olacaq?

Nə olacaq?

—Mən səni əvvəldən sevmirdim.

“İyrənirdim” demək isteyirdi, birdən qorxdu. Canından qorxmaqmı, erməni əlində olan candan? Cəhənnəm olsun bu can. Bəs bətnindəki uşaqqı? Fikirli-fikirli çox yemişdi, mədəsi ağrımışa başladı. Əlini qarnının üstünə basdı. Döş gilələri Vartanın gözlərinə tuşlanmışdı.

Vartan dözməyib ayağa durdu.

—Bunlar mənim başıma girmir.

Ahunu çox sevirdi, lakin güzəştə gedəcək qədər yox, güzəşt sözü ona yad gəlirdi. Əlini Ahu-

QEYB

nun çiyninə qoymaq istədi, qadın elə çöndü, Vartanın alt dodağı partladı.

—Əlini dinc qoy, özümü öldürərəm.

—Bah, bah!

Ahu coşdu, daha doğrusu, ürəkləndi. Bütün qadınlar kişinin susmağını zəiflik kimi qiymətləndirirlər.

—Meyidimə də toxuna bilməzsən. Mən sənə o axçılardən deyiləm.

Vartanın yanaqları bozarsa da, yenə halını pozmadı.

—Yaxşı, sakit ol. Mən gedirəm. Sənə yemək göndərəcəyəm. Ye, sonra da yat, dincəl.

Qapı çırpıldı, az sonra yenə açıldı, sırtlıq görünüşlü cavan əsgər əlində mis məcməyi içəri girdi; məcməyinin üstündəki ərəb yazılarını gözü tez aldı. Duaya oxşayırıldı, ya da kiminsə adı üstünə həkk olunmuşdu. Əsgərin gözləri bic-bic gülürdü, bu gecə komandir keyf çekəcək: “Ömrümdə belə gözəl görməmişəm”. Paxılığın-dan Ahunu söymək, döymək istəyirdi, onsuz da komandirlər hər gün keyf çekirlər. Heç bir söz demədi, yəni danışmağı özünə qalacaqdı, xeyri yoxdur. Qapiya sarı bir-iki addım atdı, Ahudan

səs çıxmadı; sevindi gedir. Səhər azad olunmağını xahiş edər, çıxmaz sözündən. Bu gecə dərdiyilə baş-başa qalacaqdı, bu günü uddu. Allaha təvəkkül, bizimkilər bu boyda qəsəbəni erməniyə verməzlər.

Bu axşam dambadurumdan ürkən ağaclar sıxlaşışb komalaşmışdılar. Çürümuş millərin küllə-nən qabıqlarının altından, talvarda kiflənən samanın içindən didərgin düşən cırçıramalar aranı sakit görüb səslərini başlarına atmışdlar. Ətirli çörək qoxusunu, meşə ağaclarının tüstüsünü canına çekmiş qara damın kələ-kötür daşlarının arasında, his çəkib pərqləlamış qara hörümçək torlarının altında ta binədən yuva salmış qart cırçıramalar yanıb kül olduqlarundan xorun zili batmışdı; kəskin tək tenorlar dərtilib qulağı cırmaqlayırdı.

Bu, həmin qara damdı... Bir də göründün bütün iş-güt qoyulub qırąğa, dəmir teştdə yuxa xəmiri yoğrulub, üstünə təmiz süfrə salınıb qay-saqlamasın, taxta tabaqda acıtmalı xamralı xəmirinin üstü örtülüb yaxşıca özünə gəlsin. Urva

dördayağın altına tökülüb əl atanda ələ gəlsin. Qolları çirməkli ana-bacılar soyuqlamasınlar deyə, bellərini yun şalla bərk-bərk, aşıqlar demişkən, çəkibən, üst-başları unlanmasın deyə güllü döşlüklərini taxıban, qaba-qazana tük düşməsin deyə başlarını çalmayla bağlayıb, yun döşəkçələrin üstündə yerlərini rahlayıban, ürəklərində dağı dərəyə, dərəni dağa daşıyıban küləftə çörək bişirirlər. Yuxanı sacın üstündə çevirməyə kömək olsayıdı, yaxşı olardı; analar hələ balacılıqdan qızları bu işə cəlb edirdilər. İsti çörəyin ətri uşaqları tutduğundan ac oldular, olmadılar, sacın qırğını kəsdirirdilər, yuxaları sacın üstündən qapırdılar, xamralını parçalayıb bölür, arasına pendirdən, şordan qoyub gözlərinə təpiridilər; qarınları deyil, gözləri doymayınca qara damın altından çekilib getmirdilər. Bu ətir təsadüfən qonaq gələnləri umsundurmasın deyə onlara da çörək təklif olunurdu, həyat təcrübəsindən belə görünürdü, hələ bu təklifə etiraz edən olmurdu. Sonra uşaqlar doyub elə aradan çıxardılar, çörək bişirilib qurtarandan sonra dolu teştin bir qulağından yapışıb qaldıran, damdakı qab-qacağı, süfrəni evə daşıyan tapılmırdı.

İndi mərmi düşdүyündən dam-dirək yoxdu; elə çörək də yoxdu. Yuxusuzluğunu adətən möhkəm içib özünə nəzarəti itirməklə dəf edən Vartan bu dəfə dilinə içki vurmamışdı. Birdən anladı insan əziyyət çəkməyəndə kif atır. Neçə ildir qaçqovduda olsa da, müharibənin vahid qanunuyla yaşayıb, yaşamaq üçün öldürməlisən. Vəhşiləşib, düşünməyi belə yadırğayıb. Ahunun yanına getməliydi, indi, lap indi. İndinin sonrası onun deyildi, ona aid deyildi, bu sonradı Ahu yoxdu. Heç kəs yoxdu. Sonra nə olacağını bilmirdi, bilmək istəmirdi, bəlkə nə olacağını təxmin etdiyindən bilmək istəmirdi.

Hazırı gəlmişdi. Hazırın yolu-yolağası olmur, əyninə geyindin, çıxara bilməzsən, dərin kimi yapışış qalır, qoparmaq istəsən, içün-başın, xislətin üzə çıxır.

Çəsarət üçün bir-iki qədəh içməyi yaxşı olardı. Elə bağırıldı, laxlamış şüşələr cingildədi.

—Mişa!!!

Tikə Mişanın boğazında qaldı.

—İçməyə zəhrimar gətir.

Mişa küncdəki yesikdən tut arağının ağızı xəmirli şüşəsini qapdı, döşəyin altından bir bükülü

kağız çıxartdı, açıb içindəki tozdan arağa qatdı, həll olunanadək gözlədi. Vartan haradan biləydi neçə illərdir fağır əlaltı yemək-içməyinə narkotik qatır, bundan sonra tirlənir, Mişanın, elə baş-qalarının yaxasını buraxır. Yoxsa başının qurdı tərpənəndə hamını bir-birinə qatır, təpiyinin altına salır, yalnız özünün fikirləşib tapa bilecəyi cəzalar verirdi. Narkotiki tapmaq çətin deyildi. Orduda hamı bunun dadına baxındı. Bərkə düşsə, deyəcəkdi özümündür. İçeri girəndə əlində podnos tutmuşdu, yemək təklif edəcəkdi; bircə onu bildi podnosun altına dəyəsi təpik qarnını tutdu.

—Beş dəqiqə vaxt verirəm, bu cırcıramaların səsini kəsməsən, səni ağacdan öz əllərimlə asacağam, eşitdin?

Ağrıdan şok vəziyyətə düşən Mişa qapınının ağızında ikiqat olmuşdu. Bu saat onu parçalasayıdilar, cincirini çıxartmadı. Gözlərini yummuşdu, ağır-agır nəfəs alırdı, bağırsağı partlamışdı. Vartan qapını təpiyiyə açıb həyətə çıxdı, keşikçinin əlindəki avtomati alıb ağaçlığı atəşə tutdu, səs xırıbatdı. Keşikçinin nitqi batmışdı, hələ cırcıma güllələyən görməmişdi. Vartan sükutdan razi

qalıb qonşu həyətə keçdi. Səhərə yaxın qapını açanda Mişanı ölmüş görəcəkdi.

Qapının ağızına çatanda cırçıramalar yenə cırıldamağa başladılar. Bu dəfə cırçıramalıq hali qalmamışdı, başında bircə səhnə fırlanırdı: on iki yaşın içindəydi, gürşad yağış yolu sürüşkən etdiyindən dəfələrlə diziüstə, ağızüstə yerə dəymışdı. Yolun o biri tərefiylə dərsə gedən Ahu "yaxşı oldu, yixildin, ağılin başına gələr" deyə onu cırnadırdı.

Ahu əllərini qaldırıb Allaha şükür etdiyindən Vartanın qayıtdığını görmədi. Saçları dəmir yabaya keçmişdi. Bayılırdı. Kəklik quzğunun caynağında çırpınırdı. Bir kəsən, dəyən əşya qoymamışdılara otaqda, ipək biləkləri havada fırlanıb qaratikan koluna pərçimlənirdi, ayaq altında xışlanan xalatın cındırı çıxmışdı, gəlinlik köynəyinin şiriqları yerə səpələnirdi.

Üç gün, üç gecə üzüquyu qaldı. Sanki bədənini maqqaşla tutub göyərtmişdilər, vəhşi heyvanının, qarğıa-quzğunun ağızından çıxmışdı: qulağı cirilmişdi, tərpənmək nədir, dinməyə hali qalmamışdı. Vartan bir kəlmə danışmırıldı, quduzlaşışb doymaq bilmirdi. Sonda özü halətiindən qorxdu,

bu sərsəm qadın onun Ahusu deyildi, qapını açanda gözləri par-par parlayırdı, iki əlini ona uzadırdı, sanki deyirdi: “gəl məni ye”, yaxın gələndə üstünə cumurdu, dırnaqlarını gözlərinə batırmaq istəyirdi.

Vartan üzəndi, bəlkə dəli olub? Heyhat meydindən belə doymayacaqdı, əvvəllki sevgi buxarlanmışdı, qadını görəndə gözləri dumanlanırdı. Birinci gün Ahunun dodaqlarının turşməzə qanı bədəninə yox, ruhuna hopmuşdu; illərlə o duzlu dadın tamarzısıydı.

Son günlər göyərən yerlərdən qan gəlmirdi, gəlinin qanı içmə vurmuşdu, bu dəyişiklik Vartanın ürəyincə deyildi, Ahu qanını da ona halal eləmirdi. Vartandakı əcaibliy əsgərlər də hiss etmişdilər, komandir ağızı bulaşmış kimi tez-tez dodaqlarını yalayırdı, gözləri ölgünləşmişdi. Axır ki öz halından bezdi, sürücüsü Arşaklı yanına çağırıldı.

—Sənə bir iş tapşıracağam, öhdəsindən gəlsən, yaxşı məxarici var.

“Məxaric” deyəndə Arşak qulağını şəklədi. Sədaqəti zəiflik bilən Vartan əliaçıqdı, nə var götürün deyirdi, özü bir çöpə dəymirdi; siyasəti beləydi. Xaricdən aldığı yardımalar bütün nəslinə bəs edərdi.

—Bu qadını apar evinə, göz bəbəyin kimi qoru.
Bu, hərbi əmr kimi səsləndi.

—Baş üstə, baş üstə.

“Bu xatalı adamdan tez aralanmaq lazımdı”.

—Günü bu gün yola düşərəm, aparıb arvadıma, qaynanama təhvıl verərəm, qulluğunda durarlar.

Amma dözməyib soruşdu.

—Axı bu qadın kimdir, böyük adamın arvadıdır?

—Kül olmayan ağlına! Böyük adamların arvadlarının əsirlərin arasında nə ölmüşü! Şuşada qonşumuz olub, gənclik məhəbbətimdir, dərdindən dəli olmuşdum, axırda evdən didərgin düşdüm, sinəmdə çalın-çarpaz dağları var.

Ahu küçük kimi maşının arxa oturacağına sinmişdi, ağlamırdı, zingildəyirdi. Qanrlılıb qırılan iki barmağı dibindən sallanırdı. Sürəcü gözaltı qadına baxırdı. Şikarın didilmiş vücudu onu qı-

zışdırırdı, çäqqal qan iyinə umsunurdu. “Komandir tapşırmasayıdı, nə dadına baxardım. Yox, köhnə tanışlardır, xəbər verər, belələrini çox görmişəm, vərəmləyib ölücək. Mərəkdə məktəbli qızlar var, bizə də düşər”.

Üç ay keçdi. Vartan Ahunu yada salmırdı, iri şaqqalı, qabarıl sinəli tibb bacısı Karinanı əlinin altında, birinci mərtəbədə yerləşdirmişdi. Gecələr qızın şaqqıltılı qəhqəhesi sükütu yaranda hamı bilirdi Vartanla məzələnir. Karinanın eyni vaxtda bir neçə yüksək rütbəli zabitlə eşq macərası yaşıdığını Vartan bilse də, susub dururdu. Karinanın qısqanc aşiqlərinin faciəli aqibətindən xəbərivardı; günlərin birində qadının qəzəbinə tuş gəlib zəhərlənəcəyindən qorxurdu.

Ahunun saçları ağarıb yun kələfinə dönümüşdü, dişləri tökülmüşdü, ağızı əyilmişdi, doğan ana da onu görseydi, tanımadı. Huşu-başı özündə deyildi, yemək yeyəndə əlinin yağını, ağızının bulaşğını da silmirdi. Günlərin bir günü Vartana xəbər gəldi.

—Komandir, arvad hamilədir.

—Məndən hamilədir, uşaqa xətər dəysə, başını əzərəm.

– Türk arvadından uşaq?

– Uşaq mənimdir, başa düşdün, ay qanmaz?
Bir ildir ərini görməyib. Artıq söz desən, səni
özüm güllələrəm.

– Türk arvadının uşağına yiye duracaqsınız?

– Erməni igidindən, eşitdin? Əsas olan kişidir;
qartılmış erməni nəslini təzələmək lazımdır.

Ahu əvvəlki Ahu deyildi, adını soruşturdułar, demirdi. Səs gələn kimi əlini daşa, kəsəyə atır, ovcunda sıxıb yerə atıldı. Arşakın arvadı da hamiləydi. Altı ildi dalbadal uşaq saldığından incəlib çöpə dönmüşdü. Bu, son ümidiydi. Həkimlər ona daha hamilə qalmağı məsləhət görmürdülər. Müharibə başlanandan Arşak evə az-az gəlirdi. Anjelanın ürəyi partlayırdı, bilirdi orduda erməni snayper qızlar, əsir azərbaycan qadınları var, onları parçalayıb qanını içsəydi, “of” deməzdi. Bununla belə əri “yaxşı pul alacağıq” deyəndən Ahuya ilişmirdi, mal-qara kimi yemləyirdi, qaçmasın deyə yan otağı ona ayırmağa məcbur olmuşdu. Üzü qışa gedirdi, odun vermirdilər sobaya atsın. Çöldən çır-çırpı gətirib sobaya atmaq Ahunun ağlına gəlmirdi. Gecələr sal buza dönürdü. Nə zamanдан harada olduğunu unutmuşdu. Bə-

dəninin göyləri hələ getməmişdi, iyrənə-iyrənə dişlək yerlərinə baxıb tüpürürdü. Qarnı dama dönmüşdü. Bu yerin suyu, havası, şəhdi-şirəsi bətnindəki körpəyə gedirdi. Doğmağına az qalırdı. Anjela qəzəblə Ahunun yekə qarnına baxırdı, baltayla yarib yerə tökərdi; hikkəsindən, kinindən quruyurdu, mən yediyimi elə bil bu köpək qızı yeyir, Allah bunları görmür.

Ahunun qarnı şışirdi, ağılı kəsmirdi özünü öldürsün. Bətnindəki körpə tərpənsə də, hamileliyini unutmuşdu. Bəzən hər iki tərəfdən qarnı təpiklənirdi; qaynanası deyirdi bizim nəsildə çox vaxt əkiz uşaqlar doğulur. Aslanın da əkiztayı bacısı olmuşdu, amma doğulanda göbəkbağı boğazına dolaşlığından ölmüşdü. Bir həftəydi Arşak evdəydi, bilirdi arvadlar doğacaqlar. Vartan cavan atalar kimi həyəcanlanırırdı. Yəqin etmişdi, Ahu həyatından silinib, ona qarşı nə sevgisi qalmışdı, nə kini, heyvan olsayıdı ipdən, zəncirdən açıb buraxardı. Qonşuda qalan yoxdu, müharibədən bezib qaçmışdır. Yalnız Arşakin qaynanası qızından çox Ahunun yanında hərlənirdi; kürəkən balaca oğluna komandirlilik, ona

pul vəd etmişdi. Komandirlər orduda yaxşı qazanırdılar, maaşlar əlaydi, qarət də üstəlik.

Arşak iki əliylə başına qapaz endirdi, Anjelanın doğduğu uşaq oğlandı, doğulan kimi ölmüşdü. Ahu da doğmuşdu; özü də əkiz. Qaynanası dil-dil ötürdü: "Qızım az qala ölmüşdü, şükür, şükür, bələdan yaxşı qurtulduq, hələ cavansınız".

Arşak uşağı bağın ortasında, o birilərinin yanında basdırıldı; qət etdi arvadı boşayacaq. Arpiq Ahunun hayındaydı, əkiz uşaqlar bir-birlərinə çox bənzəsələr də, biri Ahu kimi sarışın, o birisi qarayanızdı. Top kimiydilər. Huşsuz Ahunu qan aparırdı, sonuncu nəfəsini balalarına versə də, ölmək bilmirdi.

—Çalış ölməsin, komandirə təhvil verək, sonra cəhənnəm olsun.

Qızı arvadin yadından çıxmışdı, Ahunun qulluğunda dururdu. Birdən Arşakin qaşları düyündəndi.

—Ay arvad, bura gəl!

Hər ikisi eyni fikrə düşmüşdülər.

—Apar bu qara uşağı qoy qızının yanına, dey-nən uşağın budur.

Evə dərin sükut çökmüşdü. Anjela düşündü yəqin uşağı yenə ölü doğulub. Heyi qalmamışdı ağlamağa, fasiləsiz hamiləliklər canını üzmişdi. Anası çağıranda qımäßigandanmadı.

—Dur uşağı əmizdir.

Anjelanın qəlbiniñ günəş doğdu.

—Ölməyib?

—Niyə ölməliydi ki, səfeh, oğlun olub...

Kal kol armuduna oxşar döşlərini sıxdılar; bir gilə süd gəlmədi, hüssuz Ahu arıqlasa da, hamile olduğu üçün şuxluğunu saxlamış mərmər döşlərindən süd daşlanırdı. Vartan qaynanasının qulağına piçildadi:

—Uşağı bu ölmüşün sinəsinə qoy, mayalanırsın. Biri sarışındır, heç yanıq Vartana oxşamır, anasına çekib.

—Niyə, o birisi qarayanızdır. İkisi də anası kimi göycəkdir.

Mayalanmış körpələr sakitleşib isti yataqda məst olmuşdular. Arşak tez-tez otağa girib həyəcanla onlara baxırdı, ikinci sobanı da yanındırdı. Qaraşın körpə Ahunun ayaqaltına qoyulmuşdu. Arvad onu qızının yanına aparanda günah-zad ağlına gəlməsə də, xəbislik içini gəmirir-

di; elə bildi qollarının üstündə bir ton ağırlıq var. Nə etməli, həkimlər demişdilər qızı daha uşaq doğmayacaq, belə getsə Arşak onu atacaqdı, Allah özü bu yolu onlara göstərdi.

Axşam Arşak komandırı müştuluqladı.

—Muştuluğumu ver, ikimizin də oğlumuz olub. Vartanın üzü çiçək açdı.

—Oğlumun ayağı sənə də düşdü.

—Türk qızı necə olsun? Başını itirib, ağılı azıb, uşağı boğub öldürər. Canlı meyiddir, gözünü daşa-divara zilləyib durur. Su veririk içmir, çörək təklif edirik yemir. İsti-soyuq bilmir.

—Aç qapını örür çölə, hara gedir getsin, günahı özündə görsün.

Ahu ayaqüstədə güclə dururdu, anlamırkı niyə qarnı balacalaşıb, ayaqları niyə yaşıdır? İki əlini irəli uzadıb çarpayıa sarı yönəldi. Gözləri ifadəsizdi; uşaq ona düşmən kimi gəlirdi. Arpiq onu qapiya sarı itələdi.

—İtil cəhənnəmə!

Alaqapı Ahunun arxasında tappılıtıyla çırıldı. Ayaqları yapışqan kimi bir-birinə yapışındı. Qan qoxusunu hiss edən iyiyəsiz itlər arxasına düşmüşdülər, az qalırdı onu parçalasınlar. Yolu düz tutmuşdu, bu yol Şırran bulağa, oradan Sarı dərəyə aparırdı, yazda dağçıçəkləriyle süsləndiyinə görə belə adlanırdı. Qıraqdan baxan ol-sayıdı, görərdi yaman tələsir, yixilmir, büdrəmirdi. Yamacda yaralı kəklik səkirdi.

Arşak qadının arxasında uzun-uzadı baxıb geri qayıtdı. Sinəsinə ağırlıq çökdü, müharibə başlanandan bu hala düşməmişdi, ürəyini məngənəyə salmışdılar. Nədənsə köksünü ötürdü: "Vayy, cəllad Vartan!" Arşakin qadına bir az ya-zığrı gəlirdi, qapını açıq qoymuş, bəlkə qayıdar. Ar-piq keçini sağırdı uşaqlara süd versin.

—Heç olmasa bir ay saxlayaydıq, uşaq dirçə-ləydi.

Uşaqlar yox, uşaq, yəni özümüzünkü, o birisi yaddı.

—İşin paxırı çıxar. Aradan çıxmaq lazımdır, Vartan türk qızından uşağı olmasını gizlətmək istəyəcək.

—Hə, hə, elədir.

Arpig ikinci dəfəydi kürəkəniylə razılaşırdı, həmişə it-pişik kimi dolanırdılar, indi dili qısaydı. Ürəyi yenə qızmırdı, yeddi arxdan dönəni yüz dərədən gəlmə türk balasından ona nəvə olacaqmı? Hər halda qanı pak erməni qanıdır. Onsuz da bütün dünyada insanlar qarışıblar, təmiz millət yoxdur. Ərzurumlu babasının var-dövləti dillə deyilərmiş, nəticələrinə, kötücələrinə də gəlib çatmışdı. Arşak qızıyla buna görə evlənmişdi, yalanı yoxdu, Anjelanın quru nazını hər kişi çəkməzdi, əlini ağa-qaraya vurmurdu, tibb bacısıydı, onu-bunu iynələməklə pul qazanırdı. İndi çarpayıda oturub uşağı qucağına almışdı.

—Uzan, hələ zəifsən.

—Ana, gör necə gözəldir, mənə oxşayır.

Arvad dinmədi, qoy kürəkənlə qızı dalaşmasına. Yan otaqda uşaqqı ağladı, acmışdı.

Axşam Arşakın evə meyidi gəldi, qəfil gülləyə tuş gəlmüşdi, arxadan vurmuşdular. Arvad arifdi, tez özünü qızının otağına saldı.

—Tez ol, getdik.

—Meyidi ortada qoyaq?

—Getməsək, bizim də meyidimiz ortada iyənəcək. Arşaklı Vartan vurdurub sırrı açmasın. Həm də sənin uşağın ölüb, burda qalmaq olmaz.

Hadisəni biləndə Anjelanı əsməcə tutdu.

—Bu küçüyü tulla, mənə özgə uşağı lazımdır. Türk arvadıcan olmadım, Allah məni niyə qarğayıb?

—Ağılsız olma, ömrünün axırınadək şəhid uşağının anası kimi sənə yardım verəcəklər, işləmə, otur ye.

—O birisi necə olsun?

—Bilirəm gələcəklər, qaçıdq. Davudun “Moskviç”i kənddədir, Yerevana, oradan təyyarəylə xaricə, görünməz, bilinməz yerə.

—Sən bilmirsən, Vartanın əlləri uzundur, hər yerə çatır, yaman qorxuram, tapsa axırımıza çıxacaq.

—Müharibədir. Baş qarışıqdır. Həm də öz uşağı sağıdır, bizlə işi olmaz.

—Nə deyim? Bilmirəm niyə ağlamağım gəlir?

—Zahisan ona görə, isti geyin.

Beş dəqiqədən sonra darvazanın qabağında hərbi maşın dayandı. Ağ xalatlı tibb bacısı, Vartan maşından düşdülər, evdə körpədən başqa heç kəs yoxdu; ağlayıb-ağlayıb uyumuşdu. Vartan uşağı qucağına alıb bağırna basdı, nədənsə sinəsi isinmədi, ürəyi sevinmədi.

—Qaçıblar... Yerin deşiyində də olsalar, axtarıb tapacağam.

Arşakın meyidi iyənlənməyə başlamışdı. Ahunu dağa yola salmış Alabaş meyidi iyələyib-iyələyib quyruğunu qısdı, uçuq mərəyə girib künçə qıṣıldı.

Küçənin başında balalı inəklər mələyirdi, cöngələr böyüürüdü, ipdəki dana özünü öldürürdü, ayaqlarını yerə dirəyib dartındıqca ip boğazını kəsirdi.

Anjelayla Arpigin meyidləri maşından sallana qalmışdı, sürücünün başı sükanın üstündəydi. Örüşdən qayıdan əliçomaqlı çoban mat-məəttəl yolun ortasında donmuşdu, Anjela bağlamanı bağırna basmışdı. Arpigin babasından miras qalmış qızılları barədə əfsanələri böyük-kiçik hamı

bilirdi; çoban əl çantasını tökdü-töküşdürdü, sənədlərdən başqa heç nə ələ gəlmədi. “Bəlkə evdə unudublar?” Evə əl dəyilməmişdi, yalnız orabura atılan paltarlardan məlum olurdu tələsik qacıblar, yenə axtardığını tapmadı. “Bəs qızıllar hanı?” Təzədən maşının yanına qayıtdı. Pişik miyoltusu eşitdi, uşaq ağlamasına da bənzeyirdi. Büyük qara çamadanın arxasına bələkli uşaq düşmüşdü. Üzünü açanda qıçıldadı; qaraşın yanqları pörtüb qızardığından daha gözəl görüñürdü, yazılı gəldi, əyilib götürəndə əli bərk şeyə dəydi, qızıllar körpənin bələyinə sarılmışdı. Vartangıl uşağı görməmişdilər, ya da görüb aparmamışdılар. “Səni Allah göndərib, məni varlandırdın, səni heç kəsə verməyəcəyəm, özüm saxlayacağam. Baş götürüb bu kənddən qaçmaq lazımdır, yoxsa işin üstü açılar”.

Meyidlərə toxunmadılar, yolun ortasına atdlar ki, xarici qonaqlar türklerin ermənilərə tutduqları divandan xəbər tutsunlar. Su gətirmək üçün dərədəki kiçik çaya düşən qadınlar çəqqalların Arşakın leşini dartıb-dağıtdığını gördülər, üzlərini yana çevirdilər, belə şeylərə adətkardə idilər.

7. QAZAMAT

Qismət –Qiyamətdir.
Bir ömür qartılmış qamət əyilir
qanrılan qanadları qırılır
qaxınc olur başa.
Üzümüz qazan qarası.

Ay Nuhun gəmisi kimi səmanın ənginliyinə baş vururdu; kimi alacaqdı tərkinə, insafın, istəyin ümidiñə buraxılmışdı.

Gülgəz köhnə divanda huşa getmişdi.

YUXU. Zirzəmidəki barda rəqs edirdi. Saçları uzundu, çox uzun. Əyilib qalxdıqca döşəməni döyür, kürəyinə, sinəsinə çırpılır...bulaşıq stolların, köhnə, ciyinsiz stulların ayaqlarına, sütunlara, qollara, boyunlara dolanırdı. Sarmaşıq bədəni qıvrılırdı.

Tavandan hörümçək torları sallanırdı. Yox, saçlarıydı, saçları.

Kiminsə kəlbətin əlləri belini sıxırdı: “Bura niyə gəlmisən? Bilmirsən bura nəyə görə gəlirlər? Bilmirsən?

Bilmirsən!?”

Hoqqar oğlandı. Uzun ayaqları, bədəni müqablinin əlləri qışaydı, çox qısa. Nazik si-qaretinin külü hərəkətindən təşəkkür etdi. Saçların-dan tutub sürüməyə başladı. Bağırırdı: “Kim-dən əksiyəm, niyə məni istəmirsən?”

Nəhayət, ondan qurtula bildi, əidarı açılmış dana kimi qapıya tolazlandı. Bir qom saçını oğlanın əlində qaldı. Oğlan qanadlanmış əllə-rini çırpısa da, qızın qopmuş hörүүünü tullaya bilmirdi.

Haradansa nənəsi peyda oldu: “Açar hanı, köpək qızı, hanı? Niyə salıb itirdin?”

Keçən həftə açarı evdə unutduğundan bara enmişdi. Almaz oğlanyla rəfiqəsinin ad günündəydi. Yuxuda gördüyü hoqqar oğlan qapıda yolunu kəsdi. Gülgəzi öpmək istəyirdi.

—Əl çək, əl çək!

—Nə əl çək, azz, səni öpmək olmaz? Buradakıların nəyi məndən artıqdır?

—Sənə deyirəm əl çək!

—Yox ey, nəyi məndən artıqdır, nəyi hə? Cəvab ver.

—Olma bura gəlmək, mədəni istirahət etmək? Bəyəm hamı bura nə üçünsə gelir?

—Tərbiyəli qızın barda nə iti azıb? Mənə kələk gələnə bax.

Oğlan elə güldü, çürük azi dişləri göründü. Düz bəbəklərinə zillənmiş gözlərindən, sıxılmış dodaqlarından hiss olunurdu qəzəblidir. Əti çırmışdı, qorxusundan liftə minmədi. Özünü otağa salıb qapını içəridən bağlayanda liftin qapısı açıldı, nəfəsini içinə çəkib saxladı. Bir azdan liftin səsi kəsildi, yaxşı ki ünvanını bilmirdilər.

Almaz ailəsiylə yaşamırırdı, pulunu yeyir, özünü qınayırdılar. Kiçik qardaşı bacısını cana doydurmuşdu, bütün günü izləyir, qopartdığı pullarla yeyib-içir, kontura verib qızlara zəng edirdi. Almaz gecə görüşünə işə gedən kimi gedirdi, utanıb qızarmadan, özünü çekirdi, zarafat deyil, polislərə qulluq edirdi, dəyib-dolaşanı yoxdu.

Vərdiş bəladır; bir dəfə paltar kimi əyninə geyindin, soyuna bilməyəcəksən.

QEYB

—Bilirsən, günü sabahdan işləməyə raziyam.

—Qulağında sırga elə, sənə kəc baxanın göz-lərini oyub çıxararam.

Almazın dırnağı elə uzungu, nəinki göz çı-xartmaq, baş da deşmək olardı.

—Ömrümün axırınadək sənə borcluyam.

—Sənin işin qaravəllidir, hamı borcunu qaytar-sayıdı, dünya maraqlı olmazdı. Səndən borc qay-taran olar? Mən elə bəxtəvər deyiləm, kimə əl tu-turam, mənə düşmən kəsilir. Yaxşısı budur borc-lu qal, haçansa üzümə durmayasan.

Pərt oldu; mizi-mizi, axırda olursan qırmızı. Borcunu qaytara bilmirsən, niyə baş aparırsan? Dil-ağız aradan çıxmağın bir üsuludur. Hətta Al-maza qibtə etdi, kaş onun kimi sözünü yerində, məqamında deməyi bacarayıdı, yəni yalanın çı-xanda qırmızı zılxa dönəməyi gözünün altına al. Almazın qulağına girmirdi onun susub durmağı, macalı yoxdu, dürüstlüyü sevirdi, hər şey açıq, aydın olmalıydı.

Uzun ipin ucu tez itər.

Qapı az qala başına çırpılmışdı, üstündəki açar yellənirdi, ərincək-ərincək durub açarı bur-du, Almazın dostları evə gəlməsələr də, azib-tə-zəni olurdu, bu zaman açar deşiyindən baxar,

səsini içində çekərdi. Əslində, baxmalı deyildi, maraq üstün gəlirdi, yad kişilər onu cəlb edirdi, hərdən Almazın yerində olmayı arzulayırdı. Bu köhnə divanda oturub bilmir başını hara soxsun...

Birnən beşin fərqi nədir? Deyəsən, Almazın təsiri duyulurdu. Almaz nə etsin, öz canında da az deyil. Əksinə, ara-sıra Almazın ona qibtə etdiyini hiss edirdi, bunlar ötəri olurdu. Dərinə getmirdi, dərinə getdikcə batdığını, azlığıni hiss edirdi; köməyə gələn, əlindən tutan isə ağlına belə gəlmirdi; gələn bulanıq, çirkli qab yaxantısına bənzəyirdi, dumandan başqa heç nə deyildi, əl atırkı kömək üçün yapışmağa, üzünə-gözünə suvaşırdı. Dərdi bir ovuc su kimi ovuclarına doldurub içirdi yanğısı soyusun, sızlayan yaraları qaysaqlasın, əksinə, qəlbi ağırlaşır, keyləşir, qu-rulaşırdı. Gələn, deyilən beləydi, halətindən özünün də ağılı kəsmirdi. Həyata sualını verib, cavabını almışdı, qollarını uzadıb, ovuclarını açıb, bal ümidlərlə süsləyib ana istəyən körpə kimi pərvazlanırdı. İllərlə tamarzi uşaq kimi cavab gözləmişdi, cavab almamışdı. Soyuq, lal divarlardan, zəhərli baxışlardan, bağlı qapılardan, görünməz səddlərdən, səcdələrdən qayıdırəb açıq

tələlərin üstünə getsə də, Allahın mərhəmətin-dən ona da, Almaza da pay düşməmişdi.

Allah onu yalnız namus tələsindən qorumuşdu. Hələlik! Sonrasına özü də zəmanət verə bilməzdi.

Sağ baldırı dartıldı, əsəbiləşəndə belə olurdu. Qəlbinin dərinliyində anlayırdı Almazla bir mənzildə qalmağı yetər, buradan çıxmalıdır. Haraya, necə? Hərə öz başının hayına qalmışdı. Qı-nayan da yoxdu, insanlar əxlaqsızlığa adətkar olmuşdular. Qəsdən, ya unutduğundan Almaz evdə pul qoymamışdı bazarlıq etsin, yeməyi özünə yetər bişirməliydi, Almaz gecə gəlməyəcəkdi. Səhərə yaxın özünü çarpayıya güclə yetirirdi, keyfdən gələnə deyil, dava-dalaşdan qayıdana oxşayırırdı. Pendir-çörəklə keçinərdi, qatıq vardı, amma balacalıqdan qatıq sevmirdi, yeyəndə ürəyini aparırdı; qatığın qaymağını yedin qurtardı, qalanı yağa getməlidir. Südü gözlərinə təpirdilər. Onunku motal pendiridir, dələməli pendiri bal kimi yeyirdi.

Yaxşı, nə etsin, sabahdan Almaza deyəcək mağazada işləməyə razıdır. Onu yeməzlər, hər şey insanın özündən asılıdır. Elə-belə divandaca mürgülədi, açıq pəncərədən dolan ağcaqanadlar

bədəninin lüt yerlərini sümürdükcə görürdü əsir düşüb.

YUXU. Ağ paltarlı kişi iynələrlə qanını çəkib, sərnici rə doldururdu. Sonra bura ferma olurdu, insanlar ağıllara doldurulmuşdu. Qanları çəkildikcə buxarlanırdılar. Boşalmış damarlar boğazına sarınıb onu boğurdu. Ağ ciğırılar qaşqabaqlı dağların sinəsini şana-şana etmişdi.

Köməyə çağırmaq istədi, əl-qol atıb divandan yixılmışdı, hələ də tövşüyürdü, tappılıtya Almaz mətbəxdən gəldi, qızı gic gülmək tutdu, o qədər güldü, qarnının ağrısı tutdu, ikiqat bükülüb ayaqyoluna cumdu.

—Yekə qızsan, divandan yixırsan.

Almaz Gülgəzin gecə qışqırıqlarına, inildəməyinə, yerindən durub gəzməyinə, saatlarla hərəkətsiz oturmağına alışmışdı.

—Sənə lüləkabab gətirmişəm.

Stoldan qalib yəqin, camaatın artığına qalmışam? Yağlı, şişman barmaqlar saçlarını oxşadı,

yəqin Almazı kababla yemləyən kişinin barmaqlarının yağı süzülürmüş, saçlarını dartdı.

—İlahi, saçlarını niyə yolursan, ağlın azib?

—Mən işləməyə raziyam.

—Şükür, ağıllandın. Vallah, sənin işləməyinə qalmamışam, amma belə getsə, dəli olacaqsan. Çəşib sənə pul verməmişəm.

Almaz pulsuz olanda belə deyirdi.

—Pəncərəni açıq qoymusan, ağcaqanadlar evə dolub, daraşacaqlar canımıza.

Sərxoş kişi divarın dibində kiçik ehtiyacını yerinə yetirirdi. “Yekə kişidir, özünə yer tapmir”. Tüpürdü, aşağıdan guppultu eşidildi, kişinin başına düşmüşdü. Birdən şənləndi, anladı qərara gəlməklə ağırlıqdan qurtarıb; nə olar, olar, uşaq deyil, qoltuqdan çıxmalıdır. Pəncərəni bağladı, səsləriylə mənzillərə soxulan maşınların təzyiqi azaldı, otaq istiləşdi. Xəzri Bakını unutmuşdu, kölgədə oturanlar əllərinə nə keçdi, özlərini yelləyirdilər. Əvvəlki vaxtlar deyildi; heç kəsin bir kəslə işi yoxdu, hamının başı özünə qarışmışdı, varlığının da, kasibin da, bəxtəvərin də, qarabəxtin də.

—Məni orada işə qəbul edərlər?

—Şübhə etmə, gözəl-göyçək qızsan.

—Gözəl-göyçək ha...Bunun işə nə dəxli?

—Hamı isteyir müştərini cəlb etmək üçün işçi-sinin surəti gözəl olsun. Yaxşı, ürkmə, kimdir sə-nə baxan? Niyə ufuldayırsan?

—Özün bilirsən ayağım ağrır.

—Hə. Hə... Sən Allah, ayağını gözümə soxma, onsuz da halim yoxdur.

—Nədir, yenə dalaşmışsan?

—Yox, anası deyir yiyesiz qızla evlənmə.

—Əsas özüdür.

—Bilmirsən qarnının altında nələr var? Deyir dədəm, nənəm qacqınçılıqda çox zülm çəkiblər, üzlərinə ağ ola bilmərəm. Dilə tutacağam, deyir. Dilə tuta-tuta altı il keçib. Fikrin hardadır, daşa-divara danışıram?

—Yox, deyirəm, axırımız necə olacaq, hə? Allah başımızdan vurub, bəndə də bir tərəfdən.

—Qoca arvad kimi danışırsan.

—Qaridan nə fərqimiz?

İkisi də eyni vaxtda susub divardakı şəklə baxdılar; tanınmış qarnıaçıq müğənni ötənilki təqvimdən onlara baxırdı.

—Bəxtəvərlər, pula pul demirlər. Baxıram, çoxu ala itə oxşayır.

Almaz yenə piqqıldı.

—İtə niyə? It onlardan qəşəngdir. O xərc bize çəkilsə, dünya gözəli olarıq.

—Dünya gözəli olub nə edəcəyəm, bəxt gözəl olsun.

Küçədən keçən maşının faralarından düşən işıq bozarmış narıncı divar kağızında oynadı; bu rəngi seçənin ağlı beş yüz faiz şübhə altındadır.

—Sənə təzə iş tapmışam.

—Abırılı işdir?

—İşin də abırılı-abırsızı olur? Bibim oğlunun mağazasında satıcı yeri var.

—Sonra müdir yaxama keçəcək, həmişə belə olur.

—Fəhləçilik istəyirsən?

—Zavod-fabriklər işləsəydi, fəhləliyə gedərdim.

Almaz alını qırışdırıldı, Gülgəz kartof qızartması bişirmişdi.

—Yenə kərə yağında bişirmisən? İsrafçılıq edir-sən.

Yeməyə, ev xərclərinə pulu bir yerdə qoyurlular.

—Bitki, marqarin yağlarını xoşlamıram; bilirsən axı. Hər dəfə başıma niyə vurursan?

—Yaxşı, incimə, düzünə qalsa, belə ləzzətli olur.

Xoşuna gəlirdi özündən iki yaş kiçik Gülgəzə böyüklük eləsin. Onu kiçik bacısı kimi sevirdi.

—Ev pulunu istəyirlər. Qaçqın pulunu dagetcikdirirlər. Gedib üzüyümü satacağam.

Gülgəzin barmağında anasından qalma nəhəzlik üzük vardı, hər dəfə dara düşəndə çıxarıb ortaya qoymaq istəyirdi, tərslikdən barmağından çıxmırıldı, bezirdi. Almaz qızın ürəkaçıqlığına inanırdı, üzə vurmurdı, heç vaxt onu nəyəsə sövq eləmirdi, yazığı gəlirdi, kövrəlib “bununla yara sağılmaz, qoy qalsın” deyirdi. Bir yerdən borc taparam”. Gülgəz bilirdi rəfiqəsi haradan pul tapacaq, utanırdı, xəcalət çəkirdi. Görəsən, Almazın yaxşılığından çıxa biləcəkmi?

—Gəl qoşulaq gedək Rusiyaya, yeməkxanalarда aşpaz işləyərik. Heç olmasa orada bizi tanımlırlar.

—Qaraları oradan qovurlar.

—Erməniləri görmürlər?

—Onların xüsusi qoxusu var, öz nökərlərini tanıyırlar.

İkisi də güldü, bir az eynləri açıldı, telefonun zəngi qulaq deşirdi.

—Bu saat geyinirəm.

Adını çəkmədi. On beş dəqiqədən sonra həyətdə polis maşını dayandı. Almazın yumru, şümal bədəni göz çəkirdi. Ortaböyli olmasına baxmayaraq alçaqdaban çəkmə geyirdi, gəlinciye bənzəyirdi, adam istəyirdi onu ovcuna alıb ehmalca əzizləsin, öpüb gözlərinin üstünə qoysun. Bu sözləri bir dəfə bərkdən demişdi. Almaz o qədər gülmüşdü, az qala özündən getsin.

—Ehtiraslı qızsan, kişi kimi düşünürsən.

Utanmışdı. Heç kəs inanmazdı bu qaşqabaqlı qız hər gecə yatana kimi xeyallarında bir gözəl oğlanla eşq macərası yaşayır. Bu macəralar gəlin gərdəyinədək gəlib çıxırıdı, oradakı hadisələr təxminən çözələnirdi. Bu gənc əksərən uzaqdan-uzaga bəyəndiyi müəyyən insanlar olurdu. Görəsən, insanlar sonadək bir-birlərinin əllərinə baxan olsayırlar, necə olardı? Hamı bir-birindən qaçar, sevgi-filan olmazdı. Hər şey dəyişirdi,

hətta axsamasının çarəsini tapmışdı, sevdiyi insan bunları görmürdü.

—Gecənin bu vaxtı sən evdən çıxanda yerinə mən qorxuram.

—Vizivə gedirəm.

—Qardaşın zəng vurmuşdu.

İndi yadına düşmüşdü. Almaz onu eşitmədi, bəlkə də qulaqardına vurdu. Artıq getmişdi.

8. QARABASMA

Çünki Qaranlıqsan!
Qısır ədalətin təntənəsi
ömründə bir dəfə boyu boyunca xilaskar qəbir.
Bütün pisliklər qaranlıqda cücərir –
qamət qatlanıb
qədd bükülüb
qılınc-qalxan kütləşib
qürur qırılıb
quzğun quzunu caynağına keçirib.
Qarğalar da qartıyıb, qarıldamırlar.

Ayın yan-yörəsində qaranuşlar təlaş içində qa-
nad çalırdılar. Yağış yağacaqdı.
Dünyanı kölgə basmışdı. Yer əzazıl Ayın kölgə-
sinə girib pəjmürdə halını ört-basdır edirdi.

*YUXU. Kişinin rəngsiz dodaqları qurbanını
sarıyıb soran hörümçeyin ilk baxışdan tava-
nasız torunun telləri kimi dartılırdı.*

*Bu ipin bir ucunu qulağına düyünləyəsən,
danişa bilməyə. Yəqin adamları da eləcə çey-
nəmədən udur.*

*Həmsöhbətinin süngü gözləri qaşqasına di-
rənirdi.*

*Üfütü işgal edən qıpqırmızı günəş başlarının
üstündə ləngərlənən qarğı dəstəsini balıqçı
torutək dənizə atmışdı. Hükum çəkib şəhəri
qamarlayırdılar.*

Saymağa başladı, otuzda hesabı itirdi.

*Qara qarğaları son illərdə tez-tez görürdü,
əvvəllər yoxdular, bəlkə də fikir verməmişdi.*

*—Mən qış yuxusuna getmişəm, heç nə istəmi-
rəm, gözümü çəkmişəm bu dünyadan.*

*—İnsan istəksiz yaşaya bilməz, daş-divar
deyilsən, adam oğlu, adam balasısan. Nə ya-
şımız var həyatdan küsək?*

*—Həyat mənə nə verdi, nə vermədi, nə aldı,
kimə nə? Almaq-vermək məni bezdirib. Elə
yer ola, çəkilib yaşayasan, ölüünü-dirini gör-
məyələr, yoxsa adamı rahat ölməyə də qoy-
murlar. Ayıb olmasın, hətta ayaqyoluna ge-
dəndə gözaltındasən.*

—Kəmfürsət xəyanət başının üstünü kəsəndə səhərədək cillə çıxartmalısan, gecənin nəfəsi batanda ayaqüstədə olmalıdır.

—İşıqlar yananda zəiflər hədəfə düşürlər, hədəfdə yaşamaq şışə keçirilib manqalın üstünə düzülməkdir. Od vurub püfləyən kimi əzabların başlanacaq, itirdiklərinin ağrısını duyduqca, yurd həsrəti sinəni göynətdikcə onları daha çox sevəcəksən. Yaşamaq üçün qeyb etdiklərini qaytarmaq istəyəcəksən.

—İstəməmək — dünyadan rədd olub itmək, görünməməkdir.

—Öz cildində olmamaq ağıllı nişanəsidir, tutalım heç nəyə qarışmırısan, qarışdırıb, dartsırdıb, dartsılmırısan, sonra, bəs sonrası necə olacaq?

Səs onu təqib edirdi.

—Az bilmirsən ha, nəyəsə qaynayıb qarışanda açıq qapısan, səndən çox götürən öz şəklini dəyişir.

Aslanın qulaqları batmışdı, öz səsi başına düşürdü.

—Bəlkə yaxamdan əl çəkəsən, məni rahat buraxasan?

“Bu adam dəlidir, ya da məni dəli sayır, dəli eləmək istəyir”.

—Məgər nəsə istəməmək belə qorxuludur?

Yenə öz səsini eşitmədi.

—İstəməmək — sonu yox Varlığa
qapanmaqdır. Tamdır, bütün yarımcıqların
qənimidir, birmənalı şəkildə bütün həmlələri,
müdaxilələri qaytarır.

—Mənsiz də ayrılan ayrılib, birləşən birləşib.
“Əcəb! Əcəb! Gözləri göy üzündə ölməyi də
adama çox görürlər”.

Səs uzaqlaşırdı. Qafasında qığılçımlar
səyriyirdi.

—İstəməmək özü də istəkdir — istəməmək
istəyi.

—Hər şeyi dolaşdırmaq sənin şakərindir. Nə
deyirəm, başına ip salıb küçük kimi
sürüyürsən.

Öz kobudluğuna mat qalsa da, utanıb-
qışılmadı, rahatlandı.

—İstəməmək — ölməkdir.

—Guya istədiyini verirlər? Ölənədək nəsə
istəyirsən, öləndən sonra sənə verilənə görə
səndən haqq-hesab çəkirlər, əvəzini
istəyirlər.

—Bəlkə buna görə biclik edib guya heç nə
istəmirsən?

—Heç Nə də əvəzsiz deyil.

*Hara hūcum çəkir bu qarğalar? Qəflətən
əyilib Suraxanı zibilliyyində bənd oldular.
Kanaldan neçə illərdir cirkab suları axırdı.
Uşaqlar qarmaqla baliq tuturdular.*

Hərəkətsiz oturduğundan qacıyb yaya dönmüşdü, dikələ bilmirdi. Pəncərənin şüşələri titrəyib naxışlandı, kölgəsiydi, səhərdən öz-özüylə danışındı. Alnını stola dayayıb yatdığınıdan keyimisdidi, bayaqkı yuxusunu unudurdu, bəzi sözlər, nəzik, sap dodaqlar yadında qalmışdı. Bu həyatdan nə istədiyini bilməsə də, yaşayırdı, vəssəlam!

Guya istədiyini istəyəndə verirlər?

Ölmək... Ölmək istəmək də istəkdir.

Guya ölmək elə asandır? Başı şişib rəisin qarnı kimi ləngərlənirdi.

—İcazə olar?

—Yox, yox, sonra.

Alayı vaxt olsaydı, qapını açandan sonra icazə istəyən növbətçinin dərsini verərdi, indisə ləm düşmüşdü, boğazınacan batdığı lehmədə çabalayırdı. Bu gecə işin çoxluğundan evə gedə bilməmişdi; camaat bir-birinin ətini didirdi. Yaxşıyamana fərq qoyulmurdu; araştırmağa vaxt, həvəs olmayanda hamını tutub “cəriməyə” basırdı-

lar, ötür-ötür başlanırdı. Türmələr ağızınadək doluydu.

Adətən, heyvanların yeri dar olanda didişirlər, insanlarsa gün-güzərana baxmadan bir-birlərinə nifrət edirdilər. Mütəkkəyə dirsəklənməkdən qocalar godlaşmışdılar. Valideynlər zəmanəni, övladlar ata-anaları suçlayırdılar. Böyükər əsəblərini cilovlamağı bacarmırdılar, kiçiklər söz deyi-ləndə Qırat kimi şahə qalxıb qabarır, üzə dururdular, gəlinlərin südü qurumuşdu, tərkibi bilinməyən süni südləri içən körpələr toppuşlaşışb yeri bilmirdilər.

Hündür çinar ağacının haçasına qonmuş qarğa hərdən bir ağız qarıldayırdı, bununla səhər yeməyinə şərik çıxmaq istəyən abırsız sərçələri qorxudurdu. “Bah atonnan, qarğalar da sənə oxşayıb, səbrli, təmkinli... Bəlkə sərçələr kimi qorxaq, zəlil?”

İndicə narkotikə görə anasını öldürən oğlunu apardılar.

—Rəis, bir qız var.

Qımlıdanmadı: “Qanacaqsız oğlu qoymur bir hovur dincəlim”.

Yüngül əxlaqlı qızlar şəhəri başına götürmüsdürlər, polislər öhdələrindən gələ bilmirdilər. Çoxunu məcbur etmirdilər, özləri bu yolu seçirdi-

lər, bu da onların zəmanəyə özünəməxsüs etirazlarıydı, gücləri özlərinə çatırdı.

Çox yeməkdən də səs bata bilər, ac qalandada da.

Tox olanda nəfəs çıxmır, ac olanda səs.

—Ötür Orucova.

—Orucov evə gedib. Gecə atışmada qoluna gülələ dəyiib, yenə bizim öhdəmizə düşür, çarə yoxdur.

Hamı silah gəzdirir, kimi dindirirsən, üstünə tapança-bıçaq çəkir.

Anı sükütu polis razılıq kimi qəbul etdi. Aslan qələmi vərəqdən çəkdi, bayaqdan hesabatı yazıb qurtara bilmirdi. Səhər həftəlik iclasa gedəcəkdi, çıxış etməliydi. Özü subaydır, camaatın evi-eşyi, ailəsi var, başqalarını da düşünməlidir. Aslanı “ağ qarğı” çağırırdılar, arvadından, ana-sından xəbər yoxdu, bütün varlığıyla inanırdı onlar ermənilərə əsir düşməyiblər. Ölüblər. Evlənmirdi, qız-qadına gözünün ucuyla baxmirdı, rüşvət almırkı, mərdimazar deyildi.

Qızın suyu şirindi, rəis də qızə tanış gəlirdi. Yalan hisslərdir, işdə hissə qapılmaq olmaz.

Bu polis rəisi başqalarından fərqlənmir, fikirdir, ürəyinə gəlmışdı.

—Nə günahı var?

—Müdir yaxşı adamdır, yəqin pul söhbəti olub.

Gündüzdən Həbibdən görüm-baxımını alan polis həvəslə məlumat verirdi.

—Mağazada işləyir, kassadan pul oğurlayıb, müdirlə tutanda itələyib yıxıb. Kişinin başı yarılib.

Qız məzлum gözlərini döşəmədən ayırmırıldı. Hələ bir aksayırdı.

—Yalan deyir, mən oğru deyiləm.

Təzə xəbərdir, bapbalaca, zərif qız bütün kişilərə meydan oxuyurdu.

Gözlənilməz hadisə Həbibi çəşdirmişdi. Həmişə satıcıları seçib işə götürürdü; heç vaxt zənnində yanılmırıldı, düşünmüşdü Almazın rəfiqəsi özü kimi olmalıdır. Qız od kimi işləyirdi: satıcılıq edir, mağazanı yiğışdırır, arada təzə çay dəmləyib Həbibə verməyi unutmurdu, yeri gələndə xörəyini də qızdırırırdı. Atası yerində kişiydi. Atası deyəndə, Həbibin yaşı qırıq beşi keçmişdi, üç dəfə evlənmişdi, hər arvaddan iki qızı vardi, oğlu olmurdu, elə bil lənətlənmişdi. Almaz gözlərini deşərdi; Gülgəzi bərk-bərk tapşırılmışdı. Almaza həqarətlə baxmırıldı, dünya onun üçün böyük alver dükanıydı, bu sürtük kağızın üstündə yazılmayıb necə qazanılıb.

Gülgəz sümük kimi bərk, ariq gərdəniylə ürəyini çekirdi. Vücuduyla ağlını yerindən oynadı, ətli-əndamlı arvadlarını kölgədə qoyurdu. "Qabırğa kabablı kimi dişinə çekəsən". Onu ya-

taqda təsəvvür edə bilmirdi, yalnız sür-sümüklərini sıxmaq, sormaq istəyirdi. Bununla belə, hissələrini biruzə vermirdi. Qız özü də quyruq ələ və rən deyildi, kişidən şübhələnsə də, əsası olmadığından içine çəkilir, “hə”, “yox”dan başqa müdürüylə bir kəlmə kəsmirdi.

Süküt gərginliyi artırırdı.

Bağlı, qıfılli-kilidli, gizli nə varsa, gərginlik doğurur; deməli, ortada nəsə var. Kişi dolaşib qalmışdı, nə istədiyini, yaxud istəmədiyini araşdırara bilmirdi. Qız onunla siçan-pişik oynayırdı, yeni satıcının sıxılmış qaymaq dodaqları etimadsızlığıını bürüze verirdi. “Bu cücənin dadı ayrı olmalıdır” – hisssləri belə deyirdi. Gözləriylə Gulgəzin bədənini şişə çəkirdi, qız işdən çox bu zəli baxışlardan bezirdi, yorulurdu, iyrənirdi. Hər gün bir saat vanna otağından çıxmırıldı, yaşılı, şorgöz kişi-lər həmişə onu qorxudurdu. Onlar cavanlara bənzəmirdilər, daha zəhlətökən, iyrəncilər, küçəylə gedəndə gözlərini adama elə zilləyirdilər, elə bil dünyanın ən əxlaqsız qadını, qızını göründülər.

...Üç ay ötmüşdü. Maaş azdı, gərək üzüyola göstərməyəydi özünü. Əvvəllər üç satıcı işləyən mağazada təkcə qalmışdı, hətta fəhlə kimi mal daşışmağa məcbur olurdu, qolları dibindən qopurdu. Hərdən müdir qəsdən qapıdan qızla birgə keçməyə çalışırdı, cəhd edirdi qız toxunsun. Bu zaman Gülgəz az qalırkı divara yapışa, sap olub iynədən keçə, su olub havaya buxarlanı, təki Həbib ona toxunmaya. Gecəsi-gündüzü yoxdu; ariqlayır, sindirilmiş budaq kimi quruyurdu. Həbib bunu görür, duyur, çəkilmirdi, şeytan ağılını azdırımışdı. Başını itirmişdi. Bu qız əl yeri qoymurdu yapışıb ona girişə, nəfsini söndürə. Müxtəlif planlar qurmağa başlamışdı; yetim, yiyeşiz qızdır, saxlayaram, sonra məsələ üzə çıxsa, birinə ərə verərəm.

Dükanda şıdrığı alver gedirdi, işdən çıxan insanlar özlərini yaxın dükan-mağazalara vurub bazarlıq edirdilər. Həbib anbardakı rəfdən yesiyi düşürmək istəyirdi, əli çatmırıldı, əlacı kəsilib Gülgəzi çağırıldı. Qız könülsüz-könülsüz gəldi, təlaş etmirdi, bu gün dükan tünlükdü.

—Nərdivanı qoy ayağının altına, balaca yesiyi mənə ver.

Qızın gözləri bərəldi, könülsüz-könülsüz uzun yubkasının balağını qıçlarının arasına keçirib pil-ləyə qalxdı. Yeşiyi verib düşmək istəyəndə aya-ğında bir əl hiss etdi. Bu əl dayanmadan yuxarı sürüsürdü, çashıb qalmışdı, yubkanın balağı çetir-lənmişdi. Kişi az qalırdı yubkanı başına çevirə.

Göy gurladı, ildirim çaxdı, dağlar titrədi, qa-yalar yarıldı. Daşlar yamacların sinələrində dərin yaralar açdı. Gülgəzə belə gəldi.

—Həbib dayı...

Kişi çəkilmirdi, arı şəhdə daraşan kimi qıza cumurdu. Alıcılar deyinirdi.

—Bu ölmüş qız harda itib-batdı?

Nərdivan yerindən tərpənməsəydi, Həbib yubkanın altından çıxmayacaqdı. Kişinin çash-mağıyla qızın beşinci pillədən atılmağı bir oldu, yixılmadı, kənddə ağaclardan çox tullanmışdı, həmişə pişik kimi ayaqları üstə düşürdü. Həbib özünü itirmişdi, stolun üstünə basdığı əlini çek-səydi, yixılardı. Gülgəz təmkinlə nərdivani itələdi, qara ayı caynaqları nərdivandan üzüldü. Bu hə-min əldi, qonşu kənddən damazlıq düyə almağa gələn Sedrakin qara, enli tüklü əli — çay içəndə yadında qalmışdı, stəkan ovcunda görünmürdü, hört-hörtlə danışındı, ağızından sıçrayan su

süfrəyə dağılırdı. Nə qədər çağırıldı, qızçıqaz yanına gəlmədi.

—Balacalıqdən adama yovuşmazdır, — dedi anası, — xudru yerə əziyyət çəkmə, bir üfürümlük canıyla tay-tuşuna dov gəlir. Şulum qızdır, səli-qəsi yoxdur, oğlan kimidi.

Həbibin döşəməyə dəyən başından qan fışqırıldı, taqqıltını bayırda eşitdilər. Gülgəz sakitcə piştaxta arxasına keçdi, Həbib yerdə uzanılı qalmışdı, bağırırdı.

—Çıx get, naşükür köpək qızı! Acından quşanlar gəlib Bakını tutublar.

Gülgəz kar-kordu, polis gələndə tərəzidə tələbə oğlana iki yüz qram kolbasa çekirdi — mizan-tərəzidə qızıl kimi düz olması da Həbibə açmirdi. Pulu daxıla atdı, əlini kağıza silib polisin qabağına düşdü. Belə qız günün günorta çağı soyğunçuluq etməzdi, bir az qaranlıq məsələydi.

— Adın nədir?

—Gülgəz. Dadaşova Gülgəz.

Ad, soyad tanışdı.

Ehtimalı başında boğdu, rəisdi, təmkinli olmalıydı. Qurd qoyunu qabağına qatmışdı, Həbib tövşüyürdü, nəfəsi kəsilirdi.

— Oğurluq etmişən?

— Yoxx!!!

Aslan qeyzlə qaşlarını qaldırıb qızı baxdı.
Həbib qıcqırılmış kompot balonu kimi partladı,
ağrı kişinin hamar sifətini eybəcərləşdirmişdi.

—Sənə verdiyim çörək burnundan gəlsin.

Həmə yekdil düşündü: "Havayı çörək verənə
oxşamır".

—Bu kişi sənə nə pislik edib?

Qız tutuldu. Mavi göyə qara buludlar gəldi.

—Sənə nəsə təklif etdi?

Həyəcandan qanı qaçıb göyərmiş dodaqlar
aralandı, qəşəng, incə dişlər ağardı, nəsə demək
istəsə də, susdu.

—Sənə zorakılıq göstərdi?

Qızın dodaqlarının qırığı göyərirdi, yanaqları
bozarırdı. Aslanın hövsələsi tükəndi.

—Bəsdir susdun, nə üçün kişini itələyib yıxmışan?

Bu suala da cavab gəlmədi, qızın gözləri rəis
sağ əlinin çecələ barmağına dikilmişdi, bar-
mağın yarısı kəsikdi. Bacısının qaynı oğlu ondan
on dörd yaş böyükdü, balaca vaxtı baltayla bu-
daq kəsəndə çecələ barmağını üzmüdü, tibb

məntəqəsi uzaq olduğundan atasının yanına gətirmişdilər. Məlik dərman qoyub sarımışdı.

Aslan kəndə gələndə qızların ağılı gedərdi. Gülgəzin körpə xəyalında Aslan ona elçi göndərirdi, nişanlanırdılar...

Gülgəzin də suyu Aslana şirin gəlirdi; toyunda bir qız xonça götürmüdü, saçları belə uzundu, yanaqları parıldayırdı, gözləri alışib yanındı. Mağarda oğlan kimi "Qaytağı" oynamagyyla diq-qətini çekmişdi, əmisi oğlunu yormuşdu.

Cavab qırx arşınlıq quyunun dibindən geldi.

—Dedi nərdivanla çıx, rəfdən yeşik götür.

—Çıxdın, sonra...

—Çıxdım, ayaqlarına əl atdı.

—Nərdivanı tutdum, yıxılmayasan.

Birdən qız ağlamağa başladı, solğun yanaqlarından balaca sellər axdı.

—Şorgözün biri şorgöz, dədəm yaşındasan, əlini yubkamın altına niyə salırdın, məni iyəsiz görmüşdün? Yetimliyimə baxma, səni qanına qəltan edərəm.

Aslan müdürü tanıyordu, qapalı adamdı, amma əxlaqsızlığı barədə heç nə eşitməmişdi. Bununla belə ona xüsusu rəğbəti də yoxdu.

Gülgəzin Almazla bir evdə yaşaması qızın pozğun əxlaqlı olmasını sübut edirdi. Dükanda iki aydır işləyir, yetim qız indiyədək bu amansız şəhərdə kimin hesabına yaşıyırı? Belə “məsum” gözəlçələri hər gün görürdülər. Aslan ayağa durdu, Gülgəzin gözləri əllərində ilisib qalmışdı, “kəpənək” qızlar milis şöbəsindən qurtulmaq üçün bütün qadın silahlarını işə salır, etiraf edək, çox vaxt məqsədlərinə nail olurdular. Aslan daş-divardı, heyhat bu dəfə ürəyində səbəbi ni bilmədiyi ağrı, həyəcan peydə oldu.

—Məsələni düzgün araşdırın, görülən tədbir barədə mənə məlumat verin.

Aslanın gözündə ucalmaq eşqiylə serjant sorğunu davam etdirdi.

—Haradansan?

Qızın dodaqları güclə tərpəndi, tədbir sözü ağlını başına gətirmişdi.

—Qışlaq qəsəbəsindən.

Aslan pələng kimi irəli atıldı.

—Kimin qızısan?

—Məliyin qızıyam, baytar Məliyin.

—Məni tanımadın, Aslanam da...

—Aslan!

Bir-birlərinə sarılmışdılar, hər ikisi ağlayırdı.

—Sağ qalan var?

—Bilmirəm, heç kəsdən xəbər yoxdur.

—Mənim də, Gülgəz, heç kəsim yoxdur, ölüblər.

—Nəyindir, rəis?

—Bacımdır, bacım...

—Gözlərin aydın, rəis.

Həbib dünən, bu gün, elə bil yüz ildi ölmüşdü,
meyidi yerdə qalmışdı, yaxın duranı tapılmırdı.

9. QARABAĞDA ÜÇ YUXU

Abır səbrə dözümsüzdü.
Qulun qudurani quldur olur.
Qarın-qarta, mədə təpiliydi
həzm etməyəcək
əridib tüpürməyəcək
qalaylanmış “üz” deyilənə.

Ay qılçıq kimi gözə girirdi, gümüşü haləsi pıtraq
buludda suya çəkilib solurdu.
Dağ qəlyanını tüstülədirdi.

*BİRİNCİ YUXU. Palid qapıya çalın-çarpaz tax-talar vurulmuşdu; deyirlər bu zərbənin
gücünü azaldır. Yanaşış qırmaq istədi,
dartdıqca dartdı, açılmadı.
Qapının arkasında ata-anası yatmamışdılар.
Yolunu gözləyirdilər.*

**Taxta sıñıb əlində qaldı. Tilişkə deşmiş çeçə-
lə barmağından bulanıq su axırdı.**

Yuxudan təzəcə durmuş Aram hələ çay-çöreyə toxunmamışdı. Əmisioğlu Samvelin qanı qaraldı.

—Xəstələnmisən, yoxsa türklərə yas saxlayırsan? Bəlkə Şuşaya qalxaq?

—Yas nədir, yol gəlib yorulmuşam, həm də yuxumu qatmışam, birdən atam xəstələnər.

—Yekə kişisən, yuxu-zad boş şeydir.

Aram istədi desin bura gələndən özündə-sözündə deyil, susdu, tənə yeri olmaq istəmədi. Xankəndindən baxanda Şuşa görünmürdü, qatı duman araya çəpər çekmişdi. Hərdən yağış damlaları atırdı, üzünüük hava adamı üşüdürdü. Samvel büzüşüb qısa dəri kürkünü düymələdi.

—Buralar gündə yüz hala düşür. Yolüstü ferma var, nənən orada hökmranlıq edir. Sənə qay-maq qonaqlığı verəcəyəm.

...Ferma deyilən kiçik kənd kimiydi; alaçılq-zad dözə dəymirdi, yan-yana səliqəylə tikilmiş kiçik, böyük tövlələr xaricin təsirindən xəbər verirdi. Samvel bağırdı:

—Klara nənə...

Bu həmin “cındır” Klaraydı, evinin damı-daşı azərbaycanlılarının verdikləri cir-cındırla tixmalanmışdı, indi əlinin altında azərbaycanlı əsirləri işlədirdi. Nəhayət, qonaqları gördü.

—Bağırmá, qulağım batdı.

—Arvad qocalıb, ağır eşidir. Nənə, müştuluğumu ver, Aram gəlib.

—Muştuluq yerinə qapaz alacaqsan, nə olub, karam məgər? Bıy, Aram, dədəm-nənəm sənə qurban.

—Dədənin, nənənin sümükləri çoxdan çürüyüb torpağı gübrələyib. Acıdan mədəmizdə qaval çalınır.

—Aram, dədənlə gəlmisən?

—Yox, nənə, vaxtı olmadı.

Arvadın sıfəti bürüşdü, Samvel araya söz qatdı.

—Keçək içəri, bayır-baca soyuqdur.

—Atan gəlsəydi, ayağı qışalardı? Öləməyimi gözləyir yeri genəlsin? Anan necədir, yenə öz keyfindədir? Atan mənə niyə pul göndərmir, qudurub? Neçə günlüyü gəlmisən, xeyir ola, sən-dən çıxmayan iş?!

Bu sual yağışının altında özünü itirən Aramla arvadın səsini kəsməyini gözləyən Samvel qapının ağızında qalmışdılar. Tövlədən çıxan əli vedrəli cavan gəlin yanlarından sıvişəndə Samvel qadının qoluna əl atdı.

—Salam-kalamın hanı, axçı?

Qadın cavab vermədi, elə dartındı, vedrədəki südün yarısı torpağa dağıldı. Mirvari boyunbağı qırılmışdı, ağ muncuqlar sapdan üzülüb axırdı. Samvel əlini buraxdı.

—Üzünü it dişləyib?

Qadının sıfəti daş kimiyydi; elə bil heyvanı hıxlamışdılar, gücdən düşüb boğazının kəsilməyini gözləyirdi.

—Yaxşı, get, axşam yanımıza gələrsən. Sizlər qonaqpərvər xalqsız axı...

Aram donub qalmışdı.

—Sən nə edirsən?

—Türk köpəkqızıdır, əsirdir. Buralarda bunlardan çoxdur, camaatın yazılı gəlib, işlədib çörək verirlər, yoxsa çoxdan gəbərərdilər. Qədir-qiyəmət bilən deyil, əlacı olsa, qanımızı içər, direktor qızıdır.

Yer-yurd Aramın başına fırlanırdı, gözləri qaralırdı. Samvel bilmirdi bu dumanı-çəni necə dağitsın.

—Klara nənənin qulaqları cavanlığından batıb, çığırmaqdansa içəri keçək. Hava yaman qarışıb, bu gün Şuşaya qalxa bilmərik, saxlayaq sabaha.

Aram dinmədi, yol onu yaman yormuşdu. Balaca dəmir soba çarthaçart yanırı.

—Odun sobasıdır?

—Odun nədir, hansı əsrədə yaşayırsan? Salyarka can rahatlığıdır, atan tapşırıb, vaxtlı-vaxtında maşınla gətirib, dəmir çəni doldurub gedirlər. Kababı palid odunuyla bişirəcəyik.

—Bura kurortdur ki.

—Atan sənə ayrıca ev tikdirib, bax o kürsülü evi deyirəm, rahlasınlar, ora keçək.

Yaxşıca yeyib-içən Aram tut arağının dadına baxıb nəşələnmək əvəzinə qəm dəryasına batdı. Bura geləndən kafedə gördüyü qız gözlərinin önündən çəkilmirdi. Samvel düşündü Amerikada belə tünd içki hardaydı, araq tutub yəqin, yixılıb yatsa yaxşıdır. Bahalı türk mebel yataq dəstinin ikinəfərlik çarpayısında yeni qatı açılmış kraxmallı mələfələr nəm olduğundan yuxuya gedə-

nəcən vurnuxdu, haçan uyuduğunu bilmədi. Həmişə ehtiyatlı olan Samvel milyoner əmisioğlunun rahatlığını təmin etmək üçün Klara nənənin otağında yatmağa üstünlük vermişdi. Artıq Arama bələd olmuşdu, bilirdi Vartanın ərköyüն, əziz-xələf oğlu basırıq, basqı sevmir, bir gündə yüz təbə düşür, etibarsızdır, çatısının üstünə odun yiğilası adam deyil. Atasının çörəyini yeyirlər, bir az ehtiyatlı olmalıdır, içindəki həsədi, qıbtəni boğmalıdır, qulluğunda durub, qılığına girməlidir. Atası bərk-bərk tapşırılmışdı. Klaraya da dərs verməyi unutmadı.

—Aram sənə Samvel deyil, nəvən olmağına baxma, dikbaşdır, dilini saxla, qulluğunda dur. Vartana az ot yoldurmamışan, yəqin yadından çıxartmayıb, oğluna naz-qəmzə etsən, pulunu kəsər, bu dərədə başsız qalarsan. Günü sabah açarlar bu qızbacının əlinə keçəcək.

—Öz qaydına qal, siz qorxun, dibsiz dərya kim doydum demirsiz.

Hər halda, Samvelin xəbərdarlığı arvadı ayıltdı, öz hesabını götürdü.

Dünya qaranlığa qərq olmuşdu, yalnız yaşayış yerlərində lampalar işarırdı, zülmət Aramı

üşütdü, işiği söndürməmişdi; balacalıqdan qaranlıqdan qorxurdu. Qalın yun yorğanın altında tincixdığından yuxusunu qarışdırılmışdı.

***İKİNCİ YUXU.** Balaca qızçıqaz ardıc çağının dibindəki peyvaz alma ağacının kölgəsində öz-özüylə evcik-evcik oynayırdı.*

Qara ilanın hələ qaralmamış balası şəhadət barmağa dönüb nağıl danışındı. Necə zərifdir, yatımlıdır, dinsiz-imansız, qaba insanlar onun kimi mərifət, hikmət sahibini, kamillik, gözəllik mücəssəməsini murdar yağış soxulcanıyla necə dəyişik salırlar, zəifliyindən istifadə edib kobud ayaqlarının altında xincim-xincim edirlər.

Bala ilanın sözlərində inciklik duyulurdu:

“Sağlığınıza yekələndə barmaqlarınızı elə usdufca gəmirəcəyəm, ruhunuz da inciməyəcək. Siz öləndə gözlərinizi elə sümürəcəyəm, sədəf kimi parlayacaq.

Görərsən, belə olacaq.

Həmişə də belə olub”.

İlan yoldur, həm düşmən.

Səhər açılmışdı, Şuşanın qarlı dağlarından üzübəri qara çən dolama yolların belinə sarmaşıb üzüashağı sürüñürdü.

“Şuşanın dağları başı dumanlı
qırmızı koftalı, yaşıl tumanlı...”

Ona elə gəldi kabablıq odun yaran ahil azərbaycanlı əsir dodaqaltı bu mahnını oxuyur. Belə deyildi, kişinin mahnı oxuyan halı qalmamışdı, göyərmiş dodaqları bir-birinə elə sıxılmışdı, bıçaqla da aćmazdın, az qalırdı başı oduna yapışsın. Arama elə gəlirdi bu saat ovxarlı baltayla öz başını baltalayıb parçalayır. Bədəni üzpəşdi, tez aralandı.

Yadına düşdü: körpə olanda anası evdən çıxan Kimi Vartan bu mahnını oxuda-oxuda araq içər, sərxoş olmazdı. Sonra anası qayidanda dava salırdı. Anası da acığını Aramdan çıxırdı, saatlarla üzünə baxmırıldı. Yaxşı ki dayə tutulmuşdu, yoxsa uşaq baxımsızlıqdan ölürdi. Həmin mahnı daşa həkk olunan tək yaddaşında qalmışdı, unudulan deyildi. İndi Şuşa dağlarının ətəyində dilində fırlanırdı, az qalırdı başını yuxarı qaldırıb, üzünü mələl-mələl dolusunan göylərə

tutub, əlini qulağının dibinə qoyub bu mahnını dalaylaşın.

– Bəlkə Şuşaya qalxaq?

Tikə Samvelin boğazında qaldı, çəçədi. Klara vaxtında yetişib kürəyinə bir-iki yumpuq ilişdir-məsəydi, boğulacaqdı.

–Dünən demədin ürəyim istəmir.

–Deməyinə demişəm, bəs atam? Qayıdanda yaxamdan yapışib danlayacaq məni, nə üçün ata yurduma getmədin? Hələ dostları, hərə bir yandan deyəcək: “Gedəsən Qarabağa, cənnət Şuşanı ziyarət etməyib qayidasan? Vətəni belə sevirsən?”

–Bah, Amerikada oturub Vətən həsrəti çəkir-lər, haqlısan, dartıb yaxanı ciracaqlar. Sənin maşının ora çıxmaz, qoy görüm Vanonun “Villis”i fermadadır?

...Yolboyu susdular. Qatı duman qəsdə durmuşdu. Boz pərdələr, qara divarlar cəhənnəm qapılıriydi – keçmək olmazdı. Şəhərin girəcəyində pəncərələri qırıq, baxımsız doqquzmərtəbəli

binanın qarşısında dayandılar. Heç kəs gözə dəymirdi. Gördükleri ürəyinə soxulurdu, gözlerini deşirdi, xaraba evlər, uçuq divarlar, əzəmətli təbiətin lal görkəmi hüzn doğururdu. Qarşılara çıxan tək-tük insan yüz ilin yorğunu, suçlusu kimi bir-birlərindən çəkinirdi.

—Bəs deyirdilər burada yaşayış var; Şuşa belə, Şuşa elə — hanı bəs?

—Təbliğata-zada inanma, Qarabağ xarabazdır, hamısı oyundur, qəsdən yaradırlar, planları var, yoxsa burada nə itiyim azib? Tezliklə ilim-ilim itəcəyəm...

Aram elə bil Samveli eşitmirdi, sözünü ağızında qoysa.

—İstəyirəm atam doğulan evi görüm.

—Sənə dedim görməli yer qalmayıb, inanmadın.

Bazar adlanan kalafanın yanında Samvel maşını saxladı.

—Bax o evdir. Sən get, gəlirəm. Maşına baxım, motor qızdırır, sonra yolda qalarıq.

Samvel ürəyində Aramı danladı; ağızı isti yerdədir, burada guya yağa-bala batmışıq, bunlar qıraqda qalıb. Aram onu gözləmədi, dikdəki qo-

şa evin hansıydı ata evi? Biri yerlə yeksan olmuşdi, zaman onu yer üzündən silirdi. Yanındakı kürsülü ev qurulu qalmışdı, elə bil bu gün tikilmişdi, pəncərələri sınmamışdı, qapıları cəftəliydi. Budur, onların evi, erməni erməninin evini dağıtmaz. Cəftəyə toxunmağa bənddi, qapılar taybatay açıldı. Qəşəng otaqdı, servantı, taxtı, stolu, stulu yerindəydi, yalnız Şuşa evlərinin bəzəyi xalça-palaz gözə dəymirdi, kim qabağa düşmüşdü, yiğişdərib aparmışdı. Yəqin atasının qorxusundan uçurmamışdilar. Keçib taxtda oturdu, neçə gün əsiri olduğu sixıntılar buxarlanıb yoxa çıxdı, dərindən nəfəs aldı, bükülmüş çiyinləri dikekəldi, anadan yenidən doğulmuş kimiyydi. “Görəsən yan otaqda nə var, gəlmışkən gəzib baxım, atam inciyər”.

Ürəyinə qəribə bir istək, arzu dolmuşdu, deməli, ata yurdu belə olurmuş, ürəyi, qəlbi təzələyirmiş, qüvvəsini, arzusunu, diləyini qaytarmış. Bu evi yenidən tikdirəcək. Şuşada, cümlə Qarabağda belə gözəl mülk olmayıacaq, hamı heyran qalacaq.

Yaxşı ki Samvel maşınla işini qurtarmamışdı, yoxsa adamın gözlərinə, ürəyinə soxulur, nəfəs

çəkməyə qoymur. Yan otaqdakı yazı stolu evin sahibinin ziyalı olmasına xəbər verirdi, öz ailələri savadsızdı, deməli, atası buranı qərargah edibmiş. Kitab rəfi də var, rəf kitabla doluydu. Birini qaldırdı, atası balacılıqda ona rus dili müəlli-mi tutmuşdu, bu dili yaxşı bilirdi, kiril əlifbasıyla yazılmış başlığı oxudu: "Molla Pənah Vaqif". Bu kitab buraya necə düşüb?

Tozlu döşəməyə üzüüstə düşmüş şəkli qaldırdı, iri ala gözlü, iki qalın hörüyünə lent bağlanmış balaca qız düz gözlerinin içində baxırdı. Vücudundan iliq bir dalğa keçdi, bilmədi bu şəkli necə sinəsinə basdı. Yaxşı ki Samvelin səsi özündən qabaq gəlirdi.

—Aram, haradasan?

—Buradayam, gel içəri.

—Bayırə çıx, ora atanın evi deyil.

Şəkil Aramın əlindən düşdü, qızçıqaz sərgiyə qoyulmuş kimi iri gözlərini alnınə zilləmişdi. Bu incik baxışlardan yayınmaq, qaçmaq mümkün deyildi, indi yumşalmışdılар, şəfqətlə, məhəbbətlə cilvələnirdilər. Hər halda doğması deyildi, yoxsa şəkli götürərdi. Samvel xaraba evin qabağın-

da palçıqlı ayaqqabısının burnıyla daş qırıqlarını qurdalayırdı.

—Eviniz buradır, azərbaycanlılar uçurub.

Aram yenə Samvelə inanmadı, şübhələrini Amerika soyuqqanlığı ilə üzə vurmadı.

—Bəs bu kimin evidir?

—Azərbaycanlı evidir, deyim könlün açılsın, nənəm söyləyir atanın ilk sevgilisi burada yaşıyb. Elə onun ucbatından Şuşadan didərgin düşüb.

Elə o qız olacaq. Gərək şəkli götürüb, atasına sürpriz edəydi. Qayıtmadı, açıq qapıdan içəri soxulan rüzigar şəkli ürək kimi titrədirdi. Fermaya çatanacan susdular.

Zaman su dəyirmanıdır, pərinə düşənləri fırladıb kənara atır. Yalnız batanları üyündür. Kisələrə dolan — üyünən olacaq. Növbən qurtaranda yükü belinə atıb getməlisən. Növbə də başqalarına çatacaq.

Çarxi geriyə döndərsən, dəhnədəkiləri süpürləyib kənara atacaq, məhsulu ələ gəlməyənləri toz qalığına, kütləyə çevirəcək.

Hazırcavab Samvel bilmirdi ortaya çökən ağır sükutu necə dağıtsın.

—Acmamışan? Soyutma toyuq, motal pendiri var. Bəlkə bir ağınağız edək?

—Boğazımı daş tıxanıb.

Bircə bu qalmışdı, Allah eləməsin, xəstələnin eləyər, qalar dəli Vartanın əlində.

Fermaya tez çatdilar, Şuşa yollarını bürmələyib onları ətəklərə sürüyürdü, turşumuş buludlarıyla qamçılıyib qovurdu, öz tənhalığı, dərdiyə təklənmək isteyirdi.

—Qaşqabağını tökmüsən, elə bilirdim Şuşada ürəyin acılacaq.

—Bilmirəm, nəyisə düz etmirik.

—Yurdlarını kor qoyduq, qisasımızı aldıq, bu azdır?

—Nə olsun?

—Sən Amerikada yaşayırsan, buranı başa düşməzsən.

—Amerikada səndən çox biz Qarabağı düşünürük. Səhər Yerevana qayıdırıram, oradan Antalyaya dincəlməyə, yaman tərifləyirlər.

—Buralar daha gözəldir, amma sənin bəxtindən elə bil qış gəlib.

Aram niyə qəzəbləndiyini anlamırıdı, Samveli açılamaq istəyirdi.

—Mən heç bir gözəllik görmədim.

Klara dünənki qadını maşayla döyürdü, danışmağına imkan vermədən xırıldayırdı.

—Hani südün yarısı, ay it qızı, içmisən? Səhər bir vedrə ayran verdim, bir vedrə də itlərə tök dedim, demədim? Allahın heyvanının da payına şərik çıxırsınız, itlər qəncəliblər, qurd-quşa hürə bilmirlər.

Nəvələrinin gəlməsi onu sevimli məşğuliyyətindən ayırdı.

—Görün sizə nə bişirmişəm, kələm dolması, bozartma, hələ nələr.

Samvel bilirdi Klara pintidir, yeməkləri dilə vurulası deyil, içlərindən həmişə tük çıxır. Yeməkləri döyüldən qadınla mətbəxdən kənara çıxmayan əsir qaynanası bişirirdilər. Ciyninə şahlıq quşu qonmuş Klara bunu boynuna almazdı.

Aramın iştahı yoxdu, həm də yol yormuşdu onu.

—Mən ac deyiləm, tez yatmalıyam, səhər yola çıxmalıyam, əlimdə təyyarə biletli var.

—Xəstələnmisən?

—Bir az üzüdürüm.

—Eh, yaxın olsayıdı, Vartana yağdan-pendir-dən qoyardım.

Samvelin ürəyini həsəd qurdları gəmirdi, buna bax, Amerikadan dünyani basdalaya-basdala Türkiyəyə keyf çəkməyə gedir, qulağının dibindəki Antalyaya əli çatdır. Dəli dana kimi bitlibirəli Klaraya höruklenib, elə əli başındadır, qashınmağından qalmır. Həmişə nənəsini cırnadıb qəzəbini soyutmaqdan həzz alırı, arvadın çıxbilmişliyi onu qıcıqlandırırırdı.

—Onun payını bizə qoy.

—Keçən həftə sumkalarını doldurub aparmadın, köpək oğlu? Doydum demirsiniz, nə verirəm, anqut kimi udursunuz. Aram, gedək, bütün günü sobanı sönməyə qoymamışam.

—Gecə istidən boğulmuşam.

Aram döşəməyə fikir verib gördü, yalan olmasın, üs-üstə on-on iki xalça döşənib, divarlar başdan başa xalçayıdı, birinin üstündə “Qaratel. 1985-ci il” yazılmışdı. Bəlli deyildi Klara bu xalçanı niyə baş tərəfə vurub, ağlına qəfil sual gəldi;

bu an üçün qəfildi, əslində çoxdan beynində it arısı kimi dizildiyib zəhləsini tökürdü.

—Nənə, necə bilirsən, yüz ildən sonra Qara-bağ necə olacaq?

—Bax, burada mənim viran qəbrim olacaq. Çətin gəlib yad edəsiniz.

—Nənə, yaxşı də...

—Nə olacaq? Yüz il sonra Arakel Əhmədin xarabazar evini tikib abad edəcək, deyəcək, kir-və, Allah xeyrini versin! Gün o gün olsun oğluna, nəvə-nəticənə, kötүcənə də ev tikim.

Qapının arxasında Samvelin gülüşü çırtladı.

—Özüm ölüm, yüz il sonra Əhmədlə Arakel Cıdır düzündə diz-dizə oturub, Əhmədin kəsdiyi qara quzunun kababını yeyib, Arakelin pay gətirdiyi tutovkanı vuracaqlar.

Samvelin gizlice içəriyə qulaq verməsinə Aram darıldı, acığını tutdu.

—Mən də düşünürəm, bu yüz ildə Allah fikirləşib-fikirləşib yorulacaq, qəti qərara gələcək Qarabağı kimə versin.

—Sənin ağılında Allah kimə verəcək Qarabağı?

—Qapının arxasından çıxana! İndi yatmaq vaxtıdır. Yuxun şirin olsun...

Aram ərindiyindən corablarını çıxartmadı. Klaranın işığı söndürməyini də hiss etmədi. Bura gələndən ilk dəfəydi daş kimi yatırıldı.

ÜÇÜNCÜ YUXU. Şuşada həmin evin qarşısında alma ağacına söykənmişdi. Qapılar taybatay açıqdı. Pəncərənin qabağındakı balaca oğlanın üzü Arama sarıydı. “Şuşanın dağları”nı oxuyurdu.

Səsi zilə qalxdıqca böyüyürdü, boyu Arama çatanda tanıdı –özüydü.

Oğlanın çiyinlərində iki baş bitmişdi. Üzün bri qaraldıqca qaralır, əyilib sallanırdı.

Nənəsi qara üzlü başı qopartmağa çalışırdı. Baş qopmaq bilmirdi.

Çiyinləri od kimi yanırdı.

Samvel darabanın yanındakı ağacı silkələdi.

Qıpqırmızı almalar daşlı həyətə tökülüb parçalanırdı. Birdən böyük bir budaq gövdədən ayrılib üstünə gəldi. Başına dəyən zərbədən gözləri qaraldi, qıy çekdi:

—Anaa...

Elə bərk qışqırdı, öz səsinə ayıldı. Əlini çıyılınrinə sürtdü, başının yerində olub-olmamasını yoxladı. Başı yerindəydi, sevindi, yəqin soyuq dəydiyindən qolları ağrayırdı. Qayıdib təzədən yatdı. Bu, onun Qarabağda gördüyü son yuxuydu.

Antalya şəhəri ilk baxışdan diqqəti çəkmir. Oxşar evlər, quraqlıq, boz torpaq gözü yorur. Yalnız Beldibindən o yana keçəndə cənnətə düşürsən. Sıra dağlar, qanad gərmiş qartal qayalar, əzəmətli Aralıq dənizinin mavi ənginliyi səni gündəlik qayğılardan ayırır. Hər anından yapışırsan, bu gözəllik imkanından həzz alırsan, dincəlirsən. Nyu York, Yerevan, Xankəndi, Şuşa marşrutu canını almışdı, yorğunluqdan halay-valay vururdu. Heç şam yeməyinə düşmədi. Rahat otel otağı Klaranın xalı-xalçalı basıraq otağından sonra cənnət kimi görünse də, tez yuxuya getmədi. İlk dəfə Türkiyəyə gəlirdi, təəssüratları yuxusunu qaçırmışdı. Nədənsə uşaqlıqdan qulağı-

na oxunan düşmənçilikdən əsər-əlamət yoxdu, hərə öz işində, başının hayındaydı. Yaxındakı məsciddən yüksələn azan səsi qədim Şərqiñ se-hirli nağılları kimi şirin yuxu gətirdi.

*YUXU. Göbəkbağı boynuna dolanmışdı, nə il-
lah edirdi aça bilmirdi. Ucunu tapsayıdı...*

Qayçı, bıçaq yoxdu kəssin.

*Barama qurdı sarındıqca sarınırdı. Yalnız ba-
şının ortası açıqda qalmışdı.*

*Kənardan özünü görürdü, atası şəhadət bar-
mağıyla başını taqqıldadırıdı. Dərsini bil-
məyəndə belə cəzalanırdı.*

*Başının ortasındaki oyuq qara mürəkkəblə
dolurdu.*

Ayın yanı boş deyildi, sağda ulduz bərq vu-rurdu; Tütkiyənin aylı, ulduzlu bayraqı üfüqdən asılıraq mavi dənizin dalğalarını əlçim-əlçim boyayırdı.

Bütün bunların hamısında bir əlamət var. Əlamətin rəngi, qoxusu, dadı olmasa da çəkisi olur; əvvəl ürəyində dolandırırsan, sonra ürəyində çəkirsən. Canına, qanına, hətta çiyinlərinə

hopur. Onunla nəfəs alırsan, yatıb-durursan. Boğazına, kəllənin ortasınadək girdaba qərq olursan, çəkib hadisəyə çevirirən, tərpənirən, çabalayırsan, çıxmaga, azad olmağa çalışırsan. Bir barmaq başından basır, Əlahəzrət Taleyn barmağı qoymur nəfəs alasan; minməyə, sağa-sola səyirtməyə, qamçılılamağa adam gəzir. Sən indi onun arvadısan, qulusan, atı-ulağısan. Çətin əlindən qurtulənən. Sarmaşq kimi əndamına sarılacaq, gəmirəcək, zəli kimi qanını soracaq. Gündün-saatın qara olacaq, vaxtın daralacaq. İtmiş zamanı geri döndərə bilməyəcəksən.

Ölkələr arasında saat fərqləri olduğundan yuxudan tez oyandı. Hələ torandı, yuxuya fikir vərən deyildi, ağır bir hissiyyat qanını qaraldır, əsəblərini tarım çəkirdi, yəqin qayıdanda yenə anasının danlağına tuş gələcək, atası bunu şəkər xəstəliyinin fəsadlarıyla izah edəcək. Körpəliyindən barmağını tərpədən kimi anasını iradlarına, istehzalarına tuş gəlirdi. Pəncərədən açılan gözəl dəniz mənzərəsi başındakı dumani ayazıtmadı. Yəqin yenə tutması tutub.

Zaman ilgəklərdən ibarətdir, bir-birinə keçə-keçə uzanır. O ilgəklər doğulan insanlara verilən ömürdür. Geriyə dönüş yoxdur.

“Kemər”də beşulduzlu otelin restoranında ofisiant Tiqrən bu gözəlliyi görmürdü. İyul ayında burada çox adam olur, sifarişləri çatdırmaq üçün gecəyariyədək dizini qatlamırsan. Qış aylarında turist azdır, dincəlməyə vaxtı olacaq. Axşam imkan tapsa, moskvalı Olyayla görüşüb diskotekaya gedəcək, küncdə-bucaqda onunla öpüşəcək, dostunun gecə növbəsinə çıxmasından istifadə edərək qızı onun mənzilinə aparacaq, bütün fantaziyalarını gercəkləşdirəcək. Səhər yuxusuz gözləri qızarib almaya dönəcək, bir saat rahat yuxunun həsrətini çekəcək.

Yeni gəlmiş rus qızları gözlərini ondan çekmədən hırıldışırlar; hamı ucdantutma sıqaret çəkirdi. Adam axtarırdılar ələ keçirib ciblərini sümürməyə. Putyovkaları bitən kimi quyrıqlarını bellərinə atıb qaçacaqlar. Adamın çoxlu pulu ola, geninə-boluna xərcləyə, amma yetimdir, pul yiğib özünə dəri dükanı açmaq isteyirdi.

—Tiqran, yatmışan, gör müştəri nə deyir. İngiliscə danış.

Cem ingiliscəni yaxşı bilsə də, istəyirdi bütün müştərilərlə türkçə “qonuşsun”. Tiqran yana döndü, çasdı, şıq geyimli sarışın oğlan əsəbindən göyərmişdi. Oğlan ona tanış gəlirdi.

—Mədəniyyətiniz yoxdur, adama cavab vermirsiniz. Nə qədər gözləmək olar?

—Həddinizi bilin!

Aramın içində şeytan girmişdi, xoruzlandı.

—Bilməsəm, nə edəcəksən?

—Canını alacağam.

Ömründə Tiqranın başı belə qızmamışdı, yenə özünü ələ aldı.

—Nə sifarişiniz var?

—Çıx bayırı!

—Şeşələnmə, get gəlirəm, Cem, bir dəqiqəliyə məni əvəz et.

Başı müştəriyə qarışan Cem bu gedışatı gör-mədi. Oğlanlar böyük küknarın altına çekildilər. Üz-üzə dayanmışdılar, bir boydaydılar, ikisinin də saçları yana daranmışdı, birinin iri ala, o birinin iri qara gözləri vardı. Sarışın oğlanının ağızın-

dan bərk araq qoxusu gəlirdi, ayaqüstdə səndələyirdi. Tiqrən düşündü bir yumruq vursa aşacaq. İşə düşdü, gərək baş qoşmayaydı bu sərxoşa, bir hadisə olsa, işdən çıxarılmacaq. Heç kəsi yoxdur, atası yolda minaya düşüb öləndən bir ay sonra anasının ürəyi partladı. Ele deyirdi var-dövlətimiz əlimizdən çıxdı, atan qızılları harada basdırıb, neyləyib, xəbərim yoxdur. Yuxusunda kənddəki köhnə evlərini görmüşdü, atasının qəbrindən tüstü qalxırdı. Qəbir yanındı.

Sarışın oğlan çənəsinə dırənmişdi. Nədənsə bu davakarı süpürləyib yerə çırpmاق, payını vermək, bütün məhrumiyyətlərin əvəzini ondan çıxməq istəyirdi, özünü saxlaya bilmirdi. Yumruğunu oğlanın sinəsinə endirdi, Aram səndələyib ermənicə söyüş yağırdı.

—Köpək uşağı, bütün Türkiyə bizimdir. Sizə göstərəcəyik.

—Ermənisən?

—Hə, nə olsun?

—Mən də erməniyəm.

—Yay, ara, erməni erməniyə əl qaldırar? Adın nədir?

- Tiqran.
- Qədim addır.
- Adımı atam qoyub, Qarabağ döyüşçüsü olub.

Cem gördü dalaşmağa çıxanlar çiyin-çiyinə qayıtdılar; üzleri çiçeklənirdi. Tiqran stolun üstünü dadlı yemələrlə doldurur, fürsət tapan kim Aramın yanında otururdu. Bir almanın iki parası kimi bir-birlərinə oxşayırdılar, handan hana başı ayazıyıb Cemin sualedici baxışlarını tutdu.

—Öz ermənimdir.

Bu canfəşanlıq milli məsələyə laqeyd Cemi cırnatdı, düşündü qırılmış ermənilər nə tapışıblar! Hamısı bir bezin qıraqıdır.

—Bilirsən, elə bil əkiz qardaşımsan. Səni atamlı tanış edəcəyəm; Amerikada diplomatiya sahəsində çalışır, böyük adamdır. Səni görə, heyran qalacaq, nə lazımdır kömək edəcək. Çox istiqanlısan, yeməkxana sənə yaraşmir. Sevin-dirdin məni, axşam vaxtin olsa, buraları mənə göstərərsən.

Dünən təyyarədən düşmüşdü, yolun yorğunluğunu canından çıxmasa da, bu kafe onu çəkirdi. Birdən-birə geniş küçədən dar, ensiz dalana burulmaq ağlına gəlsəydi, özünü itirərdin, dalan qara xətt kimiydi, ilk baxışdan sonu görünmürdü. Amma yüz metr getməmiş yaraşlı, xudmani binanın qapısına çıxırdın, universitet kafenin arxasında yerləşirdi. Aram son vaxtlar buraya can atırdı, solda pəncərənin qarşısında qızlar oturardılar, səs-küyləri ətrafi bürüyürdü. Yüngül, tələbəsayağı nahar edirdilər. Yalnız şəvə saçları arıq ciyinlərini döyən qızın səsi çıxmırıldı; qara gözləri şərqli olduğuna dəlalət edirdi. Az, təmiz danışardı, üzünü görməsəydin, ləhcəsindən əsl amerikalı olduğunu zənn edərdin. Utancaq demək olmazdı. Qaşlarının arasının düyünü açılmazdı, zərif əndamına uyuşmayan enli ovuclarını həmişə dizlərinin üstünə yapışdırırdı. Aramı bu yumru dizlər cəlb etmişdi, bir dəfə qızın əllərini stolun altında gizlətdiyini zənn edərək, yalandan şalvarının balağını düzəltmək bəhanəsiylə aşağı əyilmişdi; bu əllərin iki gözəl, yumpyumru dizi bərk-

bərk sıxdığını görmüşdü. Bu, coşqun ehtirasın, daxili həyəcanın ifadəsiydi. O gündən gözləri qızı axtarırdı, tələbə olduğuna əmin olsa da, universitet böyük olduğundan heç vaxt qarşılaşmamışdılar. Qız dərsə az-az gəlirdi, Bakıda mitinqlər gedirdi, dövlət hesabına xaricə oxumağa gedənlərə pul göndərmək unudulmuşdu, kasib uşaqlar təhsil haqqını ödəmək, özlərini birtəhər saxlamaq üçün harda düşdü işləyirdilər. Bunu şıq geyimli oğlana etiraf etmək istəməzdi.

Hər şeyin öz aurası var. Müxtəlif millətlərin əcaib qarışqlarından törənmiş insanlar Amerikaya xüsusi rəng verirlər. Hər millət özünəməxsus cizgiləri, davranış tərziyə seçilir. Qız kafedə işlədiyi müddətdə millətləri asanlıqla tanımağı öyrənmişdi. Bu sarışın oğlan ilk gördüyündə diqqətini cəlb etmişdi, türk olduğuna əmindи. Erəməni söhbətini ağlına belə gətirmirdi, daxilində əminlik vardı düşməni yüz addımlıqdan tanıya bilər.

Aralarında qəribə ünsiyyət yaranmışdı; gözləriylə salamlaşırdılar. Ortada hökm sürən məchulluğun nə olduğunu anlaya bilməsələr də, hədd,

sərhədd keçilməzdi. Şəhərdə adlı-sanlı erməni ailələri çoxdu. Qızlar Arama zəli kimi yapışırıldılar, oğlanın Qarabağ mühəribəsində özünü tutub gəlmış varlı-hallı atası, işli-güclü dayıları gözəl həyat vəd edirdi. Layiqli varisdi, gələcəkdə Ermenistan prezidenti də ola bilərdi. Özü isə başqa fikirdəydi. Xankəndindən qayıdanan qaşqabağı yer süpürürdü, atasının suallarına qısa cavablar verirdi.

Qız üzbəüz evin qırmızı kirəmid damında dimdikləşən göyərcinlərə baxırdı. Şam yeməyi həmişəkindən az olsa da, qurtarmaq bilmirdi. Nənəsi deyirdi özünü quru yeməyə tutma, hərdən sulu xörək ye, mədən yumşalsın; bu tövsiyəyə əməl etmək ucuz başa gəlirdi. Fikirliydi, yorulmuşdu, qanı qaraydı, şorbanı qaşıqlayır, qaytarıb boşqaba tökürdü, həm də Aramın təqib-edici, heyran baxışlarından qaçıb qurtara bilmir, tincixirdi, lakin oğlan stola yaxınlaşanda diksin-mədi, bunu çoxdan gözləyirdi.

—Deyəsən, bizim universitetdə oxuyursunuz, amma nədənsə sizi görməmişəm.

—Dərsə az-az gedirəm, işləyirəm.

Qızın totuq əlləri yenə yumru dizlərin üstünə sürüşdü, baxışları boşqabdakı şorbaya dikildi. Şorba kafedəki ən ucuz yeməkdi. Aram dondurma sifariş verdi, qızın sükutunu razılıq kimi qəbul etdi. Nəsə bir söz demək lazımdı. Qız fürsətdən istifadə edib ilk sualını verdi:

—Buralı deyilsiniz?

—Qarabağdanam.

Oğlan böyük qürurla belini düzəltdi. Yer-göy onundu, alçaq dağları aşmış Kimiydi. Beyni elektron saat kimi işləyirdi, hətta fikirləşdi Amerikanın göbəyində nə Qarabağ, gərək Ermənistən deyəydi. Heyhat həvəsi yoxdu bu barədə dərin-dən düşünsün, daşınsın. “Qarabağ” qulaqlarını döyənək eləmişdi. Qızın bir cüt alacalanmış gözü piyaləyə dönərək daşlanırdı, kirpikləri sənə-nib yanaqlarına yapışmışdı. Aram üzüçü sükutu pozdu.

—Xətrinə dəydim?

Səs quyunun dibindən gəldi. Külünglə Ağrı-dağdan qaya çapılırdı.

—Mən də Qarabağdanam.

Dondurma əridikcə sükut dərinləşirdi.

Hər ikisi eyni vaxtda qaşığı stolun üstünə qoydu.

Qaşıqlar ağız-ağıza dirəndi.

Heç biri dirsəyini stoldan çəkmədi.

İkinci sualı vermədilər.

Cavab almayıacaqlarını bilirdilər.

Göydən bir alma düşmədi.

Bakı. 2008-2009.

QEYB

9 GÜN 9 GECƏ
QARAVƏLLİ

***Bura Vətəndir!
Gülü bitməyən
yolu getməyən
əli əlimə yetməyən Vətən!***

Bulud zirvəylə qolboyundu
dünya işi oyundu
mindiyin boyundu
quylandığın quyudu
qürrələndin, qandalladı
üzünə güldün, soyundu.

QEYB

Qaranlıq Xəyanətlə qolboyundu.
Günün surətə bölünməyən məxrəciydi
iki dönyanın məntiqiydi
zamanın möhlətiydi
xisləti qalmaqla
qarmaq
qucaq
qandal.
İçində qalan qaşıqlanıb içində çəkiləcək.

QEYB

174

Abır Səbrə dözümsüzdü.
Qulun qudurani quldur olur.
Qarın-qarta, mədə təpiliydi
həzm etməyəcək
əridib tüpürməyəcək
qalaylanmış üz deyilənə.

QEYB

Gəlin, sən nə qaradabansan.
Qandırıb qaytarayırlar səni bu qara sevdadan
ayaqların ağırmıdır
qanın bu qapıya qaynamadı
qaynanan qarğımıadı
gəlin, danüzlü gəlin
yarın gələnə oxşamır.

Gülgəz boyu bəstəydi
qantəpəri dəstə-dəstəydi.
Yolçuluğa başlamadan
yorulmuşdu.
Yolağalar tutulmuşdu
qurğular qurulmuşdu.
Tale bizi daşladı
Qarabağ savaşı başladı.

QEYB

180

Qismət –Qiyamətdir.
Bir ömür qartılmış qamət əyilir
qanrlan qanadları qırılır
qaxınc olur başa.
Üzümüz qazan qarası.

QEYB

182

Bura Şuşadır...
Həsrəti Qubadlıyla qoşadır
Allahı səbrimi qaytarır
torpağı qəbrimi qaytarır.
Çərxi-fələyi döndərin
mən yurdsuz ölü bilmərəm
səbrimi qəbrə göndərin!

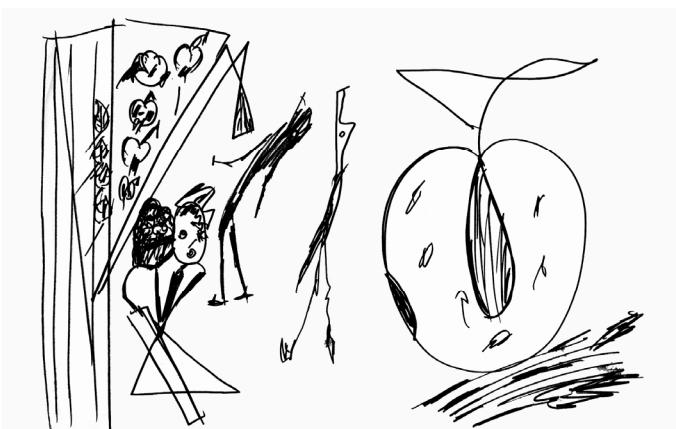
QEYB

184

Qara gürzənin dili haçalanmışdı.

Yerin qatı Göydü
cismiñ qatı - Qəlb
o da çıxsa qəlp
olacaq qəlib.

**Bölükler tamlaşır
tamlar bölünürdü.
Səhnəarxası Səhnədən real görünürdü.**

Göydən almalar düşmürdü.

MÜƏLLİFDƏN: Bu əsərin ilk oxucusu istedadlı yazar Vüsal Nurudur. Qarabağlı gəncin şifahi fikri mənim üçün maraqlıydı. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi, "525-ci qəzet"in baş redaktoru, Qarabağ dərdini "Dəlicəsinə" çəkən Rəşad Məcidə də təşəkkür edirəm, bir də gördüm məndən xəbərsiz heç yerdə dərc olunmamış bu əsər haqqında "525-ci qəzet"də məqala çıxıb.

Sonra mənə çox zənglər oldu – "Qeyb"dan gələn səslərdi...

Vüsal Nuru

Səhnə arxasının hekayəsi

"Sən Qarabağı ağlayan ən yaxşı yazıçısan"

"Əsəri oxuyarkən qəribə faktla rastlaşdım, saydım, "q" hərfiylə başlayan 370 söz işlənmişdi. Mahirə xanımdan soruşanda dedi: "Mən özüm də fikir verməmişəm, yəqin "Qeyb"in qıfılbənd edib yaddaşsız başımıza yağırdığı daşlardır".

Mahirə Abdulla qeyri-iradi otağına girdi. Özü də hiss eləmədən qapını zərbələ çırpdı. Küncdən qoyulmuş ensiz və üstü kitablarla, kağızlarla yüklənmiş stolun arxasına keçib oturdu. Ağ kağızları qarşısına çəkib, qələmi götürdü.

Bu an o, demək olar ki, özündə deyildi. Ətrafinı görmürdü. Tamamilə hipnoz olunmuşdu. Kimsə və ya hansısa qüvvə onu idarə edirdi. Hətta qaranlıq otağın ışığını yandırmaq da ağlına gəlməmişdi.

QEYB

Yuxarıda – Mahirə Abdullanın başının üstündə qəfil projektor kimi işıq yandı. Qeybdən gələn mavi rəngdə işıq. İşıq kağıza düşərək zəif bərq vurdu. O qadının üz ifadəsi işıq-kölgə kontrastında göründü. Üzündə əzab və ağrı var idi. Gözləri yarıyumuşlu, baxışları şüuraltına zillənmişdi. Ekstaz halına düşmüsdü. Dua oxuyan kimi qabağa, arxaya yellənirdi. Sanki bütün bədənin enerjisini bir mərkəzə cəmləyirdi.

Qələmi tutan sağ əli bir az titrəməyə başladı. Nəhayət, Mahirə Abdulla tamamilə tərki-dünya oldu. Və qicanaraq qələmi tutan əli ağ kağızın üstündə hərəkət sürətini artırdı. Hərflər bir-birinin dalınca salıqəsiz düzülməyə başladı. Növbəti səhifə doldu. Ağ kağızlar hərflərlə yüklenərək kənarda qalaqlandı və yenisiylə əvəzləndi.

Birdən Mahirə Abdullanın gözlərindən bir cüt yaş gilələnib yanağına süzüldü və bu mavi işıqda brilyant kimi parıldadı. Bir az keçmiş onun bir-birinə qic olub yapışmış dodaqlarında təbəssüm gülün qönçəsi kimi çırtladı. Üzündə qadın müqəddəsliliyi, analıq nəvazişi sezilirdi. Və birdən hər şey yenə dəyişdi. Əsəbləri tarıma çəkildi, dişlərini qicadı, üzündən nifrət və acıq yağdı. Qızdırımlı adam kimi bütün bədəni əsdi. Qələm tutan əli issə dayanmaq bilmirdi. Kardioqram aparatının iynəsi kimi kağızın üstündə titrəməyə davam edirdi.

O qadın, bir sətri də düşünərək, planlaşdıraraq yazmadı. Onu bu otaga gətirən qüvvə boynunun dalında baltayla durub, hökmə diktə edirdi. Bütün hadisələri, səhnələri, dramatik anları ona göstərir və "yaz!" deyirdi. O qüvvə Mahirə Abdullanı hələ heç kimin görmədiyi anlara baxdırır, bəşəriyyətin kodunu verirdi. Hansısa məsələnin nəticəsini öncədən bildirir,

hansısa hadisənin səbəbini aydınlaşdırırırdı. Hansısa fəlakətin diaqnozunu dəqiq təyin edirdi.

Və hər şey birdən bitdi. Mavi işıq projektoru söndü. Mahirə Abdulla bütün enerjisi bitmiş halda ölü quş kimi süstləşib başını stolun üstünə qoydu. "Kənd sovetinin köhnə möhürü kimi" üzü qalaqlanmış kağızlara yapışdı. Boşalmış əlindən qələm diyirlənərək stoldan yerə düşdü. Otağa qaranlıq və darixdıcı sükut çökdü. Zaman dəyirmanına çevrilmiş divardakı iri rəqəmli elektron saat da çıqqıldıdamığı bacarmırdı. Dinməz-söyləməz zamanı üyüdürdü. Nə qədər vaxt üytidüyünü isə hamidan dəqiq özü bilirdi. Yalnız başını qaldırıb baxsan bilərdin ki, saat sübhün çuvalını doldurur. Deməli, artıq günəş Xəzərin neft tamlı sularından qupquru çıxmaq fokusunu şəhərə göstərməyə hazırlaşırırdı.

Budur, otağın pəncərəsindəki qalın pərdədən günəşin ilk şüaları içəri düşür. Şüalar getdikcə otaqdakı hər şeyə dırmaşmağa başlayır. Nəhayət, stolun ayaqlarından qalxaraq yanına və üstünə düşür. Mahirə Abdullanın üzü işiqlanır. Gözü qamaşır və üzünü turşudur. Günəş isə dəcəl uşaq kimi şüa barmaqlarıyla o qadının yorğun üzünü qidiqlayır, oyanmağa məcbur edir. Və bacarır da.

Mahirə Abdulla şüuru özünə gəldikcə anlayır ki, otaqdadır. Başını stoldan qaldırır. Bütün bədəni ağırlaşır. Böyrü üstə yixilmiş beton heykələ dönüb. O yatıb? Yox! Bütün enerjisini itirdiyi üçün stolun üstüne yixılıb.

Beyni bir az da durulmağa başlayır. Və özünə verdiyi ilk sual: "Enerjimi niyə itirmişəm?" Hələ də qeyri-dəqiqli olan baxışlarını günəşin işıqlandırıldığı stolun üstündə gəzdirir. Qalaqlanmış yazılı kağızlar. "Bu nədi belə?" "Bu qədər kağızı kim yazıb, doldurub?"

QEYB

Kağızlardan ən üstdəkini götürüb üz-gözünü qırışdıraraq ən axırıncı və bir az da ortadan iri hərflərlə səliqəsiz yazılmış hərflərə göz atır: "SON." "Nə? Son nədi?" "Nəyin sonu?" Handan-hana başa düşür ki, bu axırıncı səhifədir. Kimsə neçə gün əziyyət çəkib bu qədər səhifəni yazıb, sonra da canını qurtararaq iri hərflərlə sonu qeyd edib.

Mahirə Abdulla kağızı yerinə qoyur. Maraq onu məcbur edir ki, ilk səhifəni axtarsın. Və tapır. "Nəhlət şeytana! Bura da "QEYB" yazılıb". Bir az mat qalır. "Nə qeybidi bu belə?" "Yox, bu başla oxuya bilmərəm. Qalsın sonraya. Hələ Nihaləyə də, kişiyyə də tapşırılmışam ki, mənim otağıma girməyin. Gedin öz otağınızda yazın!". Mahirə Abdulla otaqdan çıxır.

İndi də saat günortanın ununu üyüdüb çuvala doldururdu. Amma Mahirə Abdulla hələ də evdadır.

"Bu gün AYB-yə getməyə heç həvəsim yoxdur. Fikrət Sadıqla Abbas Abdullanın yaradıcılıq günləridir. Tək qalmaqdan zəhləm gedir..." O qadın özü-özünə bəhanələr gətirərək işə gedənləri yola salır.

Nəhayət, ən sevdiyi an. Evdə ona mane olacaq heç kim yoxdur. Otağa qayıdır. Stolun arxasına keçib birinci yazılı vərəqi götürür. "Qeyb". Yeni abzası oxuyur:

*"Yuz ilin başında QanlıBıçaq tərəf qan-qan deyirdi
erməni rusun ətəyində yal yeyirdi.*

Qarşıdurma başlamışdı...

*Qarşını qarət edən Qaranlıq qarınca kimi
qarınlamışdı.*

*Günəş papağın günlüyüünü döndərib Yerin
kölgəsinə çəkilmişdi*

Qarşı qısqı çəkirdi

*qaramat qara camaati basmışdı
gürz qismətini boğazından asmışdı
qahmar duranı
qımnadan sıyrılıb qayıdanı yoxdu.
bölüklər tamlaşır
tamlar bölünürdü.
Səhnəarxası Səhnədən real görünürdü”.*

“Nə? Səhnə arxası? Hansı səhnə? ” O, bir az düşünüb növbəti abzası göz atır.

*“Ayla Günəş gündüz səmasına şərikliydilər. İki göy çirağı
şüuraltına nüfuz edib qıcıqlandırır, qıcqırdırırdı.*

*Qoltuqaltı Yer dağımı-daşını, dənizini-dəryasını, dibini-di-
rəyini üzünə tutub qızmar başını ayazıldırdı. Hisslər, duygular,
əsəblər taruma çökülmüşdi. Zülmətin cəngində-çəngalında balaca-
laşan insan kublar öz içlərinə çəkilib röya girdabında qeyb olur-
dular. Qeyb olurdular, heyhat bəzəkli “Matryoşka Ertəsigün”
hüzura gələndə hər şey unudulacaqdı”.*

Mahirə Abdulla gözünü əlində tutduğu vərəqqədən ayırib, qalın pərdəli pəncərəyə baxdı. Oxuduğu təsvir canlandı.

Qeybdən bir səs. (piçlıtyla) “Bura sizin kəndə oxşayır. Görürsənmi?” Mahirə Abdulla: “Hə, deyəsən elədi. Bizim kənddir”. Qeybdən bir səs. (piçlıtyla) “Sən Qarabağı ağlayan ən yaxşı yazılısan”. Mahirə Abdulla baxışlarını kənddən ayırib, qarışiq hərflərə yönəldir. Təsvir bir az da genişlənmir:

*“YUXU. Hava xəfəydi. Şaqqlıtı eşidildi, Məsmənin qoca iti
mərəkdə su, dən üçün həyətə çıxan anaş toyuğun yumurtalarını
yeyirdi. Yumurtaların içindəki ətcəbalalar ac heyvanın çürüük
dişləri arasında xırçıldayırdı.*

Maşam itə tulladi, dəysə də it tərpənmədi. Əlinə keçənlərlə

QEYB

vururdu, heyvanın kürayı daşa dönürdü. Tökülmüş dişlerinin yerinə iskənələr çıxırdı, açıq cəhəngindən qanlı köpük daşlanırdı.

Qəflətən üstünə atılıb bətnini yurtmağa başladı. Qışqırmaq istədi, səsi çıxmadi.

Qara ilanlar bir-birlərinə sarmasına qırılırlırdılar.

Qarın-qartası yuyulmaqla, sürtülməklə ağarmayan qara gazonun dibini kimi parıldayırdı.

Ağzuqanlı Qancıq qanqallıqda iki küçüyüə əmizdirirdi”.

Mahirə Abdulla bu dəfə səksənmiş kimi gözünü vərəqdən ayırır. “Lənət şeytana! Bu nə yuxudur? Allah xeyir eləsin” O, ürək döyüntülərinin bir az artdığını hiss edirdi. Həyəcanlanırdı. “Məsmənin qoca ifi... Məsmə. Hə, İlahi, o Məsmə” Mahirə Abdullanın gözləri dolur. Burnuna doğma yerlərin iyi gelir. Neçə illər bir yerdə yaşıdları qonşularını xatırlayır. Bədbəxt Ahunun siması gözünün qabağında portret kimi durur. “Yazıq Ahu!” İçini çəkir.

Qeybdən səs. (piçiltıyla) “Ahın dağlara!” Mahirə Abdulla: “Yox. Yox, sən Allah elə demə. O dağlara canım qurban. O dağlarda nəyim qalmadı...”

Qeybdən səs. (piçiltıyla) “Ahu? Hə. Nəyi oldu? Oğlu? Bu həmin Aslanın arvadı Ahudu da, eləmi? Əsir düşmüşdü. Vartana... Hər şey necə oldu? Deyəsən hələ o vaxtlar, - “qaramat qara camaati” basmamışdan qabaq da Vartan Ahuya elçi göndərmək istəmişdi.”

Mahirə Abdulla təslim olmuş kimi sadəcə başını yellədi. Hipnozdaydı. Baxışları naməlum nöqtəyə zilləndi və gözləri yol çəkdi. Elə bu anlarda yanağıyla yağış damcısı boyda iri yaş süzüldü.

“Vartan!” Nəhayət, onun qıç olmuş dodaqları tərpəndi.

"Vartan bizim kəndin altını üstünə çevirdi. Arvadları örusə aparılan mal-heyvan kimi qabağına qatıb, getdi..."

Mahirə Abdulla bir az donuq qaldı. Sonra özünü ələ ala bildi. Oxumağa davam elədi. Baxışları səhifənin üstündə sürətlə sağa-sola qaçıdı. Otağın işığı öleziməyə başladı. Pəncərə açıq olmasa da, qalın pərdəni külək yellətdi. Tavanın yerində buludlarını his basmış səma göründü. Divarlar yoxa çıxdı. Uzaqda yanın kənd göründü. Evlər çırta-çirtla yanındı.

Oxunmuş səhifələri qalaqladıqca Mahirə Abdullanın qulağına qadın qışqırtıları, fəryadları, uşaqların mələşməsi getdikcə daha ucadan gəldi. Sonra mərmi gurultuları, güllə viyiltilərini da eşitdi. Fəryad səslərindən, heyvanların ulaşmasından dağdaşın rəngi qəçmişdi.

Oxunmuş səhifələr isə hələ də artırdı. Özü də hiss edirdi ki, əsərin dili olduqca axıcıdır ki, onu yanında dayanıb nəfəs dərməyə imkan vermir. Enerjilidir. O, özünü elektrik stoluna bağlanmış adam kimi hiss edirdi. Hadisələrin həyəcanından zağ-zağ əsirdi. Təsvirləri də dəqiq yerindəydi.

Özü də əsər yeni tərzdə yazılmışdı. Hətta bu tamamilə yeni bir forma idi. Hələ indiyə qədər dünya ədəbiyyatında da heç kim bir ölkənin, bir şəhərin, bir kəndin faciəsini, ağrısını, müharibənin dəhşətini, düşmənin amansızlığını bu üslubla yazmamışdı. Bu quruluş yalnız o qadına məxsus idi: Bəzilərinin hələ də özlərinə siğışdırıb yazılığını ciddiyə almadıqları o, qarayanız, bir az da sərt qadın olan Mahirə Abdullaya.

O, səhifələri oxuduqca qədim türk sözlərinə də tez-tez rast gəlirdi. Şüuraltısı həmin sözləri analiz etməklə məşğul olurdu. Xatırlayırdı ki, heç nə təsadüfi deyil. Bu sözlər başqaları üçün qədim ola bilər, amma onun üçün yox. Çünkü hələ uşaqlıqdan

QEYB

kəndlərində dili söz tutan uşaqdan, az qala danışığını itirən qocaya qədər bu sözlərlə danışırdılar. Çünkü bu kənd qədim türk kəndidir. Buna şübhə ola bilməzdi.

Otağın pərdəsi qəfil boşalıb yerində sallandı. Kənd itdi. Tavan və divarlar qayıtdı. İşıq yandı.

Mahirə Abdullanın beynində kimlərsə oturub hələ də söhbətləşirdi:

“-Nənə, necə bilirsən, yüz ildən sonra Qarabağ necə olacaq?

-Bax burada mənim viran qəbrim olacaq, çətin gəlib yad edəsiniz.

-Nənə, yaxşı də...

-Nə olacaq, yüz il sonra Arakel Əhmədin xarabazar evini tibk abad edəcək, deyəcək, kirvə, Allah xeyrini versin! Gün o gün olsun oğluna, nəvə-nəticənə, kötiicənə də ev tikim.

Qapının arxasında Samvelin gülüşü çırtladi.

- Özüm ölüm, yüz il sonra Əhmədlə Arakel Cıdır düzündə diz-dizə oturub, Əhmədin kəsdiyi qara quzunun kababını yeyib, Arakelin pay gatirdiyi tutovkani vuracaqlar.

Samvelin gizlicə içəriyə qulaq verməsinə Aram darıldı, acığı tutdu.

-Mən də düşünürəm, bu yüz ildə Allah fikirləşib-fikirləşib yorulacaq, qəti qərara gələcək Qarabağı kimə versin.

-Sənin aqlınca Allah kimə verəcək Qarabağı?

-Qapının arxasından çıxana! İndi yatmaq vaxtidir. Yuxun şirin olsun”.

Mahirə Abdullanın dodaqları yenə tərpəndi. “Lənət şeytana! Biz unutmağı necə də yaxşı bacarıraq. Amma yox! Heç kimin unutmağa haqqı yoxdur. Bu “Qeyb”i mütləq hamı oxumalıdır. Bu, adı roman deyil. Sonra da başqalarına oxut-

malıdır, başqaları da başqalarına... Əhmədlə o it oğlu Arakel Cıdır düzünü murdarlamamalıdır. Daha buna yol vermək olmaz!"

Bir neçə səhifə qalmış Mahirə Abdulla cərəyandan ayrılmış halda stolun arxasından durdu. Bədəni keyimişdi. Ona elə gəldi ki, artıq qarımış qocadır. Birçəkləri ağarıb, beli bükülüb. Üzündə də qırışların sayı-hesabı yoxdur. Bərk yorulmuşdu.

Otaqdan çıxdı. Bura daha işıqlı idi. Birdən ona elə gəldi ki, əsirlilikdən qayıdib. Nəhayət ki, qayıda bilib. Sevincindən qışqırmaq istədi. İstədi ki, hamını bura yiğib özünü göstərsin, desin ki, baxın qayitmışam. Gözləri parıldadı. Nihalənin otağına qaçıb qapını açdı. Heç kim yox idi. Qonşu otağın qapısını açdı. Burda da heç kimi görmədi. "Allah bəndəsinin tək eləməsin" piçildadı. Birdən ağılna nə gəldisə eyvanın qapısına qaçıb. Qapını açıb eyvana çıxdı və məhəccərdən tutub ayağının altında görünən şəhərə baxdı. Şəhər nə şəhər. Qaynayırdı. Adam nə qədər istəsən...

O, bir neçə dəfə dərindən nəfəs aldı. Ciyərlərini şəhərin tozlu havasıyla doldurub boşaltdı.

Uzaqda damı görünən iki mərtəbəli şadlıq sarayının bacasından burumlanıb qalxan tüstü diqqətini çəkdi. Bu kənddə yanın evlərin tüstüsünə bənzəmirdi. Bu tüstünün çox dadlı qoxusunu meh tamsınırı.

Qeybdən səs bu dəfə sevincək və ucadan gəldi: "Qarabağ"da qaçqınların toyudur. İmkanlı adamları, deyirlər. Oğlan Şuşadandı, qız..."

EYB QEYB OLMUR

(Söz ardı)

Yurd ağrısını boylu qadın kimi çəkməli. Çəkib, çəkib, günlərin bir günü ondan azad olmalısan. Ayrılıq, həsrət yükünü yerə qoymasan, axırın çatıb, qəlbin parça-parça ağrılara yamanacaq – mənim kimi!

Mən heç nəyi məqsədyönlü etmirəm. Əsil məhəbbət qərəzsiz, məqsədsizdir, o ki qala könlünün Sultani, başının tacı, döyünən ürəyin, görən gözün, danişan dilin, qeyrətin, namusun, həyatın özü Vətən ola.

Vətən dünyadır. Bu Vətənin bir qumu gedəndə ciyinlərin boş qalır, gözlərin kor olur, qolların buda-nır, qədəmlərin qırılır.

İçimdə kainat boyda yurd ağrısı var. Bir sualdan asılmışam: “Nə üçün Vətənim şaqqalandı? Nə üçün?” Bu kəndir sıxıldılqca yeni-yeni əsərlər yaradır. Dərdimi, ağrımı əlçim kimi əyirirəm.

Sinəm – qəhər yumağı. "Nə üçün?" sualının cavabını axtarıram. Sən demə, illərlə bu həsrətə yol gəlirəmmiş.

"Ürəkkeçmə" povesti. 2004-cü il.

Qarabağ müharibəsi ərəfəsi təsvir olunub. Məkanın zamansızlığı şübhə doğurmamalıydı. Sovet quruluşunun 70 illik əsərət kifində ermənilər göbələk kimi artıb yayılırlar.

Dəlixana kəndi. Adamların nəfəs alması, yaşaması çətinləşib.

İnsan ruhlu dəli olur.

"Erməni kölgəsi" povesti. 2004-cü il.

Qarabağ müharibəsinin başlanğııcı. Cəmiyyət hələ yatır, tək-tük insan əsnəyir, qurcalanır, bacardıqca şirin yuxusunu uzatmağa cəhd edir. Erməni qadın Siranuş Bakının göbəyində nəvəsi yaşda Səlimi ağuşunda uyudub məhv edir.

Milli faciəmizin fahişə qatı.

"Əvvəl. Axır" romanı. 2004-cü il.

Qarabağ müharibəsi başlayıb. Cəmiyyətin çürümüş əzaları parçalanıb tökülür.

Çürük libas ayıbları gizlətmir.

"7 ayın ovqatı" şeirlər kitabı. 2005-ci il.

Xəyanət güclü çıxdı. Şərait – məqsədin cıdır meydanı. Atəşkəsi yenə keçə bilmədim. Qasırğanın sürüklədiyi aciz, gözüqipiq, qorxaq insanların qəlb çırıntıları.

Erməni kor bağırsaqdır, ağramayınca kəsmirsən.

Kəsəndə birinci özünü kəsib atırsan.

“Qatmaqarışlıq Nizam” albomu. 2006-cı il.

Bir ildə çəkilmiş 300 rəsm heç kəsə, heç nəyə oxşamayan azmış ruhumun görüntüləriydi.

Mövcudluğun mövcudiyəti hələ azadlıq deyildi.

“Qarabağsız şeirlər” kitabı. 2009-cu il.

Pərdəarxası görünüş – tarixin gedişi. Qarabağ yoxdur, nə vaxt bizim olacağı bilinmir.

Dərdin dərki – faciənin qövrü.

“Ağılı qadının intiharı” neo romanı. 2010-cu il.

Bu dərd çəkiləsi deyil.

Öl, canın qurtarsın, deyir.

İnsan doğulduğu fəsildə ölürlər.

Yayda ölməkdən qorxuram.

Göz yaşları tez quruyur.

Mahirə Abdulla

“Qeyb” romanı. 2009-2010-cu illər.

Həqiqətin Təsadüf kimi qələmə verilməsi çətin məqamlarda həmişə kara gəlir. Torpaqlarımız gedə-gedə qeyb oluruq. Qeybin baş hərfi bizik. Nöqtəsi olmur. Bu əsərə imza atmaqla qeyb olmaqdan qorxuram.

Heyhat... eybə kor olsaq da, eyb qeyb olmur.

Mahirə ABDULLA

QEYB

Mahirə ABDULLA
Qeyb

Köhnə roman

Dizayner: Rafael Qasimov

Çapa imzalanmışdır: 16.12.2010

Kağız formatı: 70x100 1/32

H/n həcmi: 6,25 ç.v.

Sifariş: 382

Sayı: 500

Kitab «ADİLOĞLU» nəşriyyatında
nəşrə hazırlanmış və çap edilmişdir.

Ünvan: Bakı şəh., Şərifzadə küç., 202

Tel.: 418-68-25;

Web: www.adiloglu.az;

E-mail: adiloglu2000@gmail.com